

Ida Kannisto

YHDELLÄ JALALLA MAAILMANMESTARIKSI

Horjuvatko vammaisuuden stereotypiat Facebookissa?

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2019

TIIVISTELMÄ

Ida Kannisto: Yhdellä jalalla maailmanmestariksi. Horjuvatko vammaisuuden stereotypiat Facebookissa?

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Journalistiikan ja mediatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Toukokuu 2019

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on ollut selvittää, miten paraurheilijat esiintyvät yhteisöpalvelu Facebookiin lataamissaan profiilikuvissa ja onko näillä esityksillä mahdollista vaikuttaa vallitseviin stereotypioihin vammaisuudesta. Olin kiinnostunut siitä, voiko vammaisuuden stereotypioita horjuttaa Facebookissa, jossa jokaisella käyttäjällä on mahdollisuus julkaista esityksiä itsesään.

Käytin tutkielmassa yhdistelmämenetelmää. Tutkijan kuvaluennalla selvitin, miten paraurheilijat esiintyvät Facebook-profiilikuvissaan. Analyysini nojaa Erving Goffmanin teoriaan minän esittämisestä. Goffman tunnetaan dramaturgisesta lähestymistavastaan, jonka mukaan sosiaalisen vuorovaikutus näyttäytyy teatterina. Goffmanin pohjalta toteutetun tutkijan kuvaluennan jälkeen tein teemahaastattelua muistuttavan yhteisen kuvaluennan jokaisen haastateltavan kanssa. Tutkimukseen osallistui viisi suomalaista paraurheilijaa, joista jokainen edustaa lajissaan maailman kärkeä. Haastatteluissa selvitin kuviin liittyviä merkityksiä sekä paraurheilijoiden kokemuksia stereotypioista, heidän halukkuuttaan vaikuttaa niihin ja sitä, onko huippu-urheilijuudella stereotypioita lisäävä tai vähentävä vaikutus. Keskusteluun nousivat myös sukupuoli, ulkonäköpaineet ja apuvälineet.

Tutkimuksen perusteella on mahdollista esittää muutamia päätelmiä. Paraurheilijat esiintyvät profiilikuvissaan eri tavoin, ja kuvista voi löytää niin stereotypioita rikkovia kuin vahvistaviakin piirteitä. Jokainen tutkimukseen osallistunut paraurheilija oli kohdannut stereotypioita ja jokainen tunsikin halua vaikuttaa niihin. Tässä tavoitteessa sosiaalinen media toimi yhtenä vaikutuskanavana: eräs tutkimukseen osallistunut kertoi pyrkivänsä tuomaan julkaisuissaan esille arvojaan, kun taas toinen koki, että sosiaalisessa mediassa vammaisen ihminen voi päästä ääneen ilman, että vamma vaikuttaa vuorovaikutukseen.

Tutkimukseen osallistuneet törmäsivät yleisimmin kyvyttömyyden stereotypiaan, joka on kytköksissä säälön diskurssiin. Profiilikuvien, joissa paraurheilijan vamma oli esillä, voi tulkita rikkovan tätä stereotypiaa. Toisaalta, niiden voi nähdä vahvistavan vammaisuuteen niin ikään liittyvää Supercrip-stereotypiaa, joka esittää menestyksekkäät vammaiset huippusuorittajina ja onnistujina. Tarkastelen tämän stereotyyppisen roolin ongelmallisuutta ja ristiriitaista luonnetta tutkimuksessa tarkemmin.

Koen tämän tutkielman toimivan keskustelunavaajana, joka tarjoaa pohjan tutkitun ilmiön tarkastelulle. Jatkotutkimuksessa olisi paikallaan siirtää fokus myös muihin sosiaalisen median palveluihin, esimerkiksi Instagramiin, joka vaikutti olevan monelle Facebookia tärkeämpi toimintaympäristö. Jotta ilmiöstä saisi tarkemman kuvan, voisi olla hyödyllistä seurata paraurheilijoiden käyttäytymistä sosiaalisessa mediassa pidemmän ajanjakson aikana. Kiinnostavaa olisi myös ottaa mukaan muita sukupuoliä, jolloin olisi mahdollista saada kattavampi kuva siitä, onko eri sukupuolten kokemuksissa eroja.

Olen saanut tätä pro gradu -tutkielmaa varten Journalistisen kulttuurin edistämissäätion (JOKES) opiskelijastipendin.

Avainsanat: Vammaisuus, stereotypiat, vammaisurheilu, paraurheilu, Facebook, sosiaalinen media

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1 Johdanto	5
2 Viitekehys	10
2.1 Vammaisuus	10
2.1.1 Vammaisuuden erilaiset mallit	11
2.1.2 Vammaisuuden historia on syrjinnän historiaa	13
2.1.3 Huippusuorittaja ja katkera kostaja	15
2.2 Kovempaa, korkeammalle, voimakkaammin – paralympialaiset	19
2.3 Internet julkisen roolin rakentamisen mahdollistajana	22
2.3.1 Minän esittäminen Facebook-profiilikuvassa	25
2.4 Erving Goffman ja sosiaalinen vuorovaikutus teatterina	29
2.4.1 Rooli	31
2.4.2 Näyttämö ja takahuone	34
2.4.3 Lavastus	35
2.4.4 Stigma	36
3 Aineisto ja menetelmät	41
3.1 Tutkimuskysymykset	41
3.2 Empiirinen aineisto	41
3.2.1 Aineiston hankinta	42
3.2.2 Tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä	43
3.3 Menetelmä	44
3.3.1 Tutkijan kuvaluenta ja yhteinen kuvaluenta	47
3.3.2 Eteneminen	49
4 Tulokset	50
4.1 Tutkijan kuvaluennan tulokset	50
4.1.1 Tapaus 1: Liisa Lilja	51
4.1.2 Tapaus 2: Meri-Maari Mäkinen	55
4.1.3 Tapaus 3: Amanda Kotaja	57
4.1.4 Tapaus 4: Sini Pyy	59
4.1.5 Tapaus 5: Ronja Oja	61
4.2 Yhteisen kuvaluennan tulokset	63
4.2.1 Kuva	63
4.2.2 Vamma	66
4.2.3 Stereotypiat ja halu vaikuttaa niihin	67
4.2.4 Vammaisuus ja huippu-urheilu	74
4.2.5 Sukupuoli ja ulkonäköpaineet	75

5 Yhteenveto ja loppupohdinta	77
Lähteet	86
Liite: Haastattelurunko.....	92

1 Johdanto

Ihmiskehon fyysisen suorituskyvyn rajojen etsiminen on mielestäni kiehtovaa. Äärimmäinen esimerkki suorituskyvyn koettelusta on huippu-urheilu, joka tarjoaa yleisölleen ennen kaikkea viihdettä. Television äärellä tai urheilustadionin reunalla jännitetään, miten pitkälle ihmisen fysiikkaa voi venyttää. Kun katsojat kokoontuvat eri viestinten äärelle seuraamaan arvokilpailuja, kiinnostus keskittyy siihen, voiko ihminen juosta vielä kovempaa tai hypätä vielä korkeammalle. Kuten olympialaisten motto kuuluu ”*Citius, Altius, Fortius*” eli kovempaa, korkeammalle, voimakkaammin (Smart, 2018, 249).

Viihdearvon lisäksi urheilumaailma pitää sisällään paljon muutakin, eivätkä sen lukuisat ilmiöt välttämättä näyttäytyä penkkiurheilijalle. Viime vuosina mediassa ovat saaneet yhä enemmän palstatilaa urheilijoiden kokemat ulkonäköpaineet ja arvostelu, syömishäiriöt ja uupuminen täydellisyyden tavoitteluun. Mielikuvat täydellisestä urheilijasta vastaavat yhä antiikinaikaisia veistoksia, joihin on muotoiltu ihmisruumiin ihanne: lihakset piirtävät terveen ja vahvan ruumiin ääriviivat. Tällainen ihanneihminen on ennen kaikkea *kykeneväinen*. Mielikuvat huippu-urheilijasta pitävät harvoin sisällään mitään epätäydellistä – esimerkiksi vamman läsnäolo tuntuu mahdottomalta. Vamma näyttäytyy pikemminkin stigmana, joka turmelee kantajansa ruumiin (Goffman, 1990a). Koska urheilu on ympäristö, jossa ruumiillisuus on ihailun kohteena, urheilumaailma on vammaisille ihmisille tietynlainen haaste ja vammaisuuden ja urheilun suhde on ristiriitainen. (Fitzgerald, 2012, 245, DePauw, 1997, 423).

Hayley Fitzgerald (2012) on tutkinut vammattomien englantilaisnuorten suhtautumista paraurheilijoihin. Tutkimuksessa kävi ilmi, että toisin kuin vammattomat urheilijat, jotka nähdään ruumiillisen ihailun kautta ja mielletään fyysisen täydellisyyden ruumiillistumiksi, suhtautuminen vammaisurheiluun oli aivan päinvastaista. Nuoret kuvailivat vammaisurheilijoita esimerkiksi sanomalla, että ”he eivät ole normaaleja ihmisiä” tai ”tuo ei ole sitä, mitä haluaisin olla” (emt. 248). Sen sijaan vammaisurheilua nuoret kuvailivat toteamalla, että ”se ei ole normaalia urheilua” (emt. 249). Tässä tutkimuksessa kohdistan katseeni vammaishuippu-urheiluun ja paraurheilijoiden esiintymiseen yhteisöpalvelu Facebookissa. Kiinnostukseni aiheeseen kumpuaa tekemästäni havainnosta, että paraurheilijoiden sosiaalisessa mediassa jakamat esitykset poikkeavat vahvasti vammaisuuteen tiukasti liittyvästä kykenemättömyyden stereotypiasta. Tutkimuksessa pyrin selvittämään, rikkooko paraurheilijoiden esiintyminen Facebook-profiilikuvissa vammaisuuteen liittyviä ennakkoluuloja. Kiinnostustani vahvisti se, että kun olin aloittelemassa tutkimusta, eräs tähän tutkimukseen osallistunut, profiilikuvassaan yhdellä jalalla seisova paraurheilija totesi, että:

”Ulkonäkö ei ole koskaan kiinnostanut minua. Ainoastaan sillä on ollut väliä, että pystyn liikkumaan.”

Vammaisuuteen liittyy yhä yhteiskunnassamme vahva stigma. Pyrkimyksenäni oli toteuttaa tutkimus, jossa vammaiset ihmiset ovat aktiivisia toimijoita. Päädyin käyttämään yhdistelmämenetelmää, jossa toteutan aluksi tutkijan kuvaluennan ja sen jälkeen yhteisen kuvaluennan haastateltavien kanssa. Ilman teemahaastattelua muistuttavaa yhteistä kuvaluentaa tavoite tutkia vammaisia ihmisiä aktiivisina toimijoina olisi tuntunut keinotekoiselta. Haastattelin tutkimusta varten viittä paraurheilijaa, joista jokainen edustaa lajissaan maailman kovinta kärkeä. Jokainen heistä kertoi kohdanneensa stereotypioita vammansa takia. Jokaista yhdistävä kokemus oli ulkopuolisten epäilevä suhtautuminen henkilön kyvykkyyteen. Osallistujat kertoivat kohdanneensa kysymyksiä siitä, miten he selviävät arkisista askareista: 26-vuotias paratriathlonin maailmanmestari oli vastannut kysymykseen siitä, miten hän pärjää asuessaan yksin, kun taas parauinnin maailmanmestari kertoi saaneensa uimahallissa kehuja reippaudestaan – siis siitä, että oli jaksanut lähteä kotona ulos.

Vaikka stereotypiat vaikuttivat olevan jokaiselle tutkimukseen osallistuneelle arkipäiväinen kokemus, vammaisten ihmisten omia kokemuksia selvittävää tutkimusta vaikutti olevan vain vähän – puhumattakaan vammaisurheilijoiden kokemuksia selvittävästä tutkimuksesta. Median välittämiä stereotyyppisiä rooleja on tutkittu media- ja kulttuuriesitysten perusteella. Niissä vammaisten ääni ei kuitenkaan useinkaan pääse esille. Sosiaalisen median roolia stereotyyppien rikkojina selvittäviä tutkimuksia en löytänyt. En ole liiemmin törmännyt myöskään sellaiseen tutkimukseen, jossa tarkastellaan vammaisia ihmisiä aktiivisina toimijoina, kuten stereotyyppien rikkojina.

Mediatutkimuksen näkökulmasta kiinnostavaa on se, mahdollistaako Facebook sosiaalisen median palveluna aktivistisen toiminnan, eli tarjoaako se julkisen alustan, jossa yhteiskunnan asenteisiin on mahdollista vaikuttaa itse ja itsenäisesti, ilman joukkoviestimien apua. Medialla on perinteisesti ollut valta-asema päättää siitä, mitä yhteiskunnalliseen keskusteluun pääsee ja miten asioita siellä esitetään (Väliaverronen, 2009, 69). Sosiaalinen media on kiinnostava tila siitä syystä, että siellä perinteinen valta-asetelma horjuu (emt. 69): ennakkoluuloja voi pyrkiä rikkomaan yhdellä kuvalla, joka näyttää vammaisuudesta jotain sellaista, joka poikkeaa perinteisestä kuvastosta.

Edellä mainituista syistä koen, että tutkimuksella on paikkansa ja tarpeensa. Näkemystäni tukee se, että lähes jokainen tutkimukseen osallistunut kiitteli sitä, että olen valinnut tutkielmani aiheeksi juuri vammaisuuden. Eräs tutkimukseen osallistuneista haastateltavista esitti mielipiteen, jonka mukaan vammaisuus vaikuttaa kiinnostavan vain niitä, joita se läheisesti koskettaa. Oma

kiinnostukseni vammaisuuteen ei kuitenkaan kumpua tästä lähtökohdasta, vaan pikemminkin kiinnostuksestani huippu-urheiluun sekä siihen liittyviin ilmiöihin, kuten vammaisurheilijoiden asemaan vammattomiin verrattuna. Oma kilpaurheilutaustani on tuonut ymmärrystä urheilun ilmiöistä – myös niistä, jotka jäävät usein kulusseihin julkisuuden ulkopuolelle.

Tutkimuksen yhteiskunnallista merkitystä perustelea myös aiheen ajankohtaisuus. Suomalaisen vammaishuippu-urheilun arvostus nousi otsikoihin syksyn 2018 paralympsurheilun Euroopan-mestaruuskilpailujen yhteydessä, jolloin paralympsurheilija Ronja Oja twiittasi, että mitali säästi hänet kilpailujen omavastuumaksulta. Heräsi keskustelu vammaisten ja vammattomien urheilijoiden tasa-arvosta. Sivuan myös tätä keskustelua tutkimuksessani.

Aloitan tutkielman määrittelemällä vammaisuuden käsitteen. Vammaisuuteen kohdistuvien asenteiden ymmärtämiseksi on syytä tehdä katsaus vammaisuuden historiaan ja selvittää, mistä nykyisenlaiset ajatusmallit ja ennakkoluulot ovat peräisin. Tämän jälkeen tarkastelen vammaisuuden stereotyyppisiä rooleja, joita media ja populaarikulttuuri hyödyntävät. Kun olen saanut syvällisen käsityksen vammaisuudesta, siirrän fokuksen vammaishuippu-urheiluun ja paralympialaisiin ja selvitän, millainen vaikutus huippu-urheilulla ja eräällä maailman suurimmista urheilutapahtumista on vammaisten ihmisten asemaan yhteiskunnassa.

Vammaisuuden määrittelyn jälkeen avaan, miten internet on muovannut perinteistä median ja yleisön asetelmaa. Internet tarjoaa julkisen tilan, jonne suomalaisista lähes jokaisella on mahdollisuus jakaa oma esityksensä. Tekeekö se kuitenkin internetistä perinteistä mediaa demokraattisemman alustan? Muun muassa tähän kysymykseen etsin vastausta internetistä kertovasta tutkimuskirjallisuudesta. Päätän tutkimuksellisen viitekehitykseni sosiologi Erving Goffmanin teoriaan sosiaalisesta vuorovaikutuksesta teatterina. Tutkimukseni pohjaa vahvasti tähän Goffmanin minän esittämistä havainnoivaan teoriaan, sillä hyödynnän sitä myös toisessa tutkimusmenetelmässäni eli tutkijan kuvaluennassa. Sovellan Goffmanin 1950-luvulla esittämää teoriaa nykyaikaiseen sosiaalisen median ympäristöön, jonka tarkasteluun teoria mielestäni, iästään huolimatta, osuvasti istuu.

Tutustun vammaisurheilijoiden Facebook-profiilikuviin tutkijan kuvaluennan avulla. Toteutan sen Goffmanin teorian pohjalta, ja etsin kuvista vihjeitä Goffmanin tarjoaman käsitejoukon avulla. Goffmania hyödyntäen Facebook-profiilikuvassa esiintyvä henkilö muuttuu rooliaan suorittavaksi näyttelijäksi lavalla. Kuten teatterissa, myös kuvasta on mahdollista löytää roolihahmo, esiintymisvarusteita ja lavasteita. Päädyin tutkijan kuvaluentaan siksi, että en halunnut hyödyntää tutkimuksessani perinteistä kuva-analyysia, vaan tulkita kuvaa toisenlaisilla keinoilla. Tutkijan

kuvaluenta Goffmanin pohjalta tarjoaa mielenkiintoisia työkaluja vihjeiden etsimiseksi, joista pyrin Tulokset-osiossa tuottamaan yhden mahdollisen ratkaisun eli vastauksen siihen, miten paraurheilijat Facebookin profiilikuvissa esiintyvät. Tutkijan kuvaluennan pohjalta toteutin teemahaastattelun keinoin yhteisen kuvaluennan, jossa kysyin vammaisurheilijoilta itseltään, pyrkivätkö he rikkomaan vallitsevia vammaisuuden stereotypioita. Teemoittelin haastatteluaineiston tutkimuksen kannalta keskeisiin teemoihin, joiden kautta tarkastelen tutkimukseen osallistuneiden paraurheilijoiden Facebook-profiilikuvia sekä kokemuksia vammaisuudesta, stereotypioista ja huippu-urheilusta. Olisin voinut valita kahdesta menetelmästä vain toisen, mutta sen sijaan päädyin käyttämään yhdistelmämenetelmää. Perustelen tämän valinnan luvussa kolme. Samassa luvussa esittelen myös tutkimusaineiston, joka koostuu viiden suomalaisen paraurheilijan Facebook-profiilikuvista ja heidän haastatteluistaan. Luvussa neljä tarkastelen yhdistelmämenetelmällä saamiani tuloksia ja vertaan menetelmien antia toisiinsa. Kiinnostavaa on, miten tutkija-analyysi kohtaa haastatteluaineiston kanssa.

Päätän tämän pro gradu -tutkielman tulosten yhteenvetoon ja loppusanoihin. Toivon, että tämä tutkimus tarjoaa lisätietoa vammaisten ihmisten kokemista stereotypioista, vammaisten ihmisten toiminnasta sosiaalisessa mediassa sekä siitä, onko sosiaalisessa mediassa mahdollista vaikuttaa vallitseviin asenteisiin ja ennakkoluuloihin.

Ennen kuin siirryn tutkimukselliseen viitekehykseen, on vielä syytä tarkastella termiä ”vammaisuus”, joka on graduni kannalta keskeinen. Englannin kielessä ”vammaisuus” jakautuu useaan termiin. Keskenään sekoittuvat etenkin käsitteet ”impairment”, ”disability” ja ”handicap”. Nämä termit on selkeästi eroteltu toisistaan. ”Impairment” viittaa yksilön toiminnallisiin rajoitteisiin, jotka aiheutuvat fyysisistä, henkisistä tai aistimuksellisista vammoista. ”Disability” pitää sisällään sen, että yksilön mahdollisuudet osallistua yhteisön elämään tasa-arvoisesti muiden kanssa ovat rajoittuneet tai kokonaan kadonneet fyysisten tai sosiaalisten esteiden takia. ”Disability” on seurausta ulkopuolelle jättämisestä ja se johtuu yhteiskunnan asettamista esteistä, joita voivat olla muun muassa vammaisuuteen kohdistuvat asenteet. (Oliver, 1998; Hughes, 2010) Maailman terveysjärjestö WHO selittää termin ”handicap” ihmisellä olevaksi haitaksi, joka rajoittaa tai estää normaalin roolin täyttämisen (*”the fulfillment of a role that is normal”*) (WHO, International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps). Useat käyttämistäni lähteistä ovat englanninkielisiä, ja sen vuoksi koen, että tämän terminologian selvittäminen on tärkeää. Tässä tutkielmassa olen päättänyt käyttämään yhtä yleiskäsitettä eli termiä ”vammaisuus”, josta myös suomalainen vammaistutkimus puhuu. Lisäksi käytän termiä paraurheilu, joka toimii

synonymina sanalle vammaishuippu-urheilu silloin, kun kyse on paralympialaisissa kilpailevasta urheilijasta (Suomen vammaisurheilu ja -liikunta ry).

2 Viitekehys

2.1 Vammaisuus

”Suurelle osalle ihmisistä vammaisuus merkitsee jotain marginaalista, itselle etäistä olemisen tapaa, jonka ei toivota eikä uskota osuvan omalle kohdalle.” (Vehmas, 2005, 11).

Vammaisuus on länsimaisessa kulttuurissa ollut läpi historian vahvasti stigmatisoiva asia, ja vammaisuuden historiaa voi kuvailla syrjinnän historiaksi. Määriteltäessä sitä, mitä vammaisuudella oikeastaan tarkoitetaan, on tärkeää erottaa vamma sairaudesta. Simo Vehmas, joka aloitti vuonna 2013 Suomen ensimmäisenä vammaistutkimuksen professorina¹, selittää eroa sillä, että sairauteen voidaan määrätä lääkettä. On kuitenkin olemassa vammoja, joita ei ole mahdollista lääkkeillä parantaa. Vammaisuus on jotain sellaista, johon ei ole tarjolla lääkitystä, joskin joissain tilanteissa lääketieteestä voi olla apua: esimerkiksi kuurona syntyneet vauvat voivat oppia kuulemaan kuulokojeen avulla. Silti sairautta ja vammaa ei ole syytä samastaa. (Vehmas, 2005, 16,17)

Kun vammaisuus käsitteenä otettiin käyttöön 1900-luvulla, sen alle niputettiin kaikki erilaiset fyysiset, aistimelliset ja psyykkiset viat. Vammaisuuteen yhdistettiin useita arvolatautuneita ominaisuuksia, kuten toiminnallinen kyvyttömyys selvitä arkipäiväisistä toimista, riippuvuus, kykenemättömyys, uhrius ja traagisuus: ”Toisin sanoen vammaisten ihmisten tulkittiin olevan omien viallisten ruumiidensa uhreja. Vammaisuus oli heidän henkilökohtainen tragediansa, jonka ei-toivottuja vaikutuksia sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten tuli pyrkiä lievittämään.” (emt. 112)

Vehmoksen mukaan vammaisuuden käsitteessä olennaista on se, että se edustaa ”jotain ei-toivottavaa yksilön toiminta- ja olemisen tavassa” (emt. 15). Keskeinen huomio vammaisuudesta on se, että elimelliset vammat, kuten Vehmas nimittää, pitävät sisällään toisistaan poikkeavia, merkittävästi erilaisia ja eriasteisia ruumiin ja mielen tiloja (emt. 17). Kuten myöhemmin käy ilmi, erilaiset vammat aiheuttavat erilaisia kokemuksia ja erilaista kohtelua.

Tutkimuksessa vallitsee kaksi keskeistä tapaa ymmärtää vammaisuus: sosiaalinen tai yhteiskunnallinen malli (*The Social Model of Disability*) ja lääketieteellinen malli (*The Medical Model of Disability*). Nämä kaksi mallia eroavat radikaalisti toisistaan (Oliver, 1998), ja ne ovat

---

¹ <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/talous-yhteiskunta/simo-vehmaksesta-suomen-ensimmainen-vammaistutkimuksen-professori>

viime vuosikymmeninä olleet debatin aiheena. Keskustelua vammaisten oikeuksista on värittänyt vahvasti vammaisten tasa-arvoinen asema vammattomiin ihmisiin nähden (Hughes, 2010, 508).

Selitän seuraavaksi lyhyesti molemmat mallit. Niiden ymmärtäminen on tärkeää vammaisuuden ja siihen liittyvien stereotyyppien ymmärtämiseksi. Kuten Vehmas (2005, 15) toteaa, sillä, miten vammaisuutta selitetään, on väliä: nämä käsitykset vaikuttavat siihen, miten vammaisuutta ja vammaisia ihmisiä kohdellaan.

2.1.1 Vammaisuuden erilaiset mallit

Vammaisuuden yhteiskunnallinen malli on peräisin brittiläisestä vammaistutkimuksesta, ja sen esitteli alun perin isobritannialainen vammaistutkimuksen professori Michael Oliver. Termi kääntyy suomen kielellä joko sosiaaliseksi tai yhteiskunnalliseksi malliksi. Esimerkiksi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) käyttää termiä yhteiskunnallinen malli.

Yhteiskunnallinen malli kunnioittaa tieteesen pohjaavaa lääketieteellistä tutkimusta, mutta vaatii enemmän sellaista tutkimusta, jonka tavoitteena on parantaa vammaisten ihmisten elämänlaatua (Oliver, 1998; Hughes, 2010, 508, 511). Mallin mukainen ajattelutapa ymmärtää ihmisten toimintarajoitteet yhteiskuntalähtöisinä, jolloin ongelma keskittyy siihen, miten yksilöt integroituvat yhteiskuntaan. Toimintarajoitteet eivät tämän lähestymistavan mukaan ole yksilön ominaisuuksia, vaan useat niistä ovat yhteiskunnallisen ympäristön aiheuttamia. Yhteiskunnallinen malli keskittyy yhteiskunnassa olemassa oleviin rakenteisiin ja esteisiin, joita vammaiset ihmiset kohtaavat. Mallin mukaan vastuu toimintarajoitteisiin vastaamisesta on koko yhteiskunnalla: ympäristöä on muutettava sellaiseksi, jossa kaikki sen jäsenet voivat toimia. Malli painottaa, että asiat, jotka estävät tai vaikeuttavat ihmistä tekemästä jotain, ovat joko yhteiskunnan asettamia tai sellaisia, jotka yhteiskunta on päättänyt jättää huomiotta. Vammaisuutta tutkinut Rhidian Hughes sanookin, että yhteiskunta on täten se, joka vammauttaa ihmisen, ei vamma. (Oliver, 1998; Hughes, 2010).

Yhteiskunnallisen mallin näkökulmasta toimintarajoitteet liittyvät ihmisoikeuksiin ja politiikkaan (THL: IFC-luokitus). Rajoitteet voivat aiheutua esimerkiksi vammaisuuteen kohdistuvista kielteisistä asenteista tai palvelujen tai tuen puutteesta. Vammaisuuden yhteiskunnallinen malli on osa suurempaa keskustelua vammaisten ihmisten tasa-arvoisesta asemasta yhteiskunnassa. (Hughes, 2010, 508)

Oliverin (1998) mukaan vammaisuuden käsittäminen enemmän sosiaalisena, yhteiskunnallisena ja poliittisena asiana kuin lääketieteellisenä on johtanut vammaisuuteen liittyvien lääketieteellisten

toimien kyseenalaistamiseen. Näillä toimilla Oliver viittaa esimerkiksi yrityksiin ”palauttaa” vammaisen ruumis takaisin ”normaaliksi”. Hughes sanoo yhteiskunnallisen mallin tarjoavan mahdollisuuden ymmärtää vammaisuus tavalla, joka maksimoi tasa-arvoa ja mahdollisuuksia (Hughes, 2010, 508).

Terveiden ja lääketieteen alueella perinteinen tapa ymmärtää vammaisuutta on ollut tarkastella sitä lääketieteellisestä näkökulmasta, esimerkiksi ihmisen terveydentilan ja sairauksien kautta. Lääketieteellinen malli ymmärtää yksilön vamman keskeisenä asiana ja ongelmana. Se tarkastelee toimintarajoitteita henkilökohtaisena ongelmana, joka vaatii lääketieteellistä hoitoa. Mallin pyrkimyksenä on joko hallita ihmisen rajoitteita hoidolla tai sopeuttaa yksilö ja muuttaa hänen käyttäytymistään yhteiskuntaan sopivaksi. Mallia on kritisoitu siitä, että se kannustaa yksilöä muuttamaan ja kontrolloimaan itseään sekä estää häntä elämästä niin itsenäisesti kuin mahdollista. Keskeinen kritiikki kohdistuu myös siihen, että lääketieteellinen malli painottuu ensisijaisesti vammaan sen sijaan, että se näkisi yksilön kokonaisuutena. Tällöin fokus voi keskittyä siihen, mitä vammaisen ihminen ei voi tehdä tai mihin hän ei ole kykeneväinen. (Hughes, 2010, 508–509)

Maailman terveysjärjestö WHO on määritellyt ICF-luokituksen, joka tarkoittaa toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälistä luokitusta (*International Classification of Functioning, Disability and Health*). THL:n mukaan luokitus kuvaa, miten sairauden ja vamman vaikutukset näkyvät yksilön elämässä (THL, ICF-luokitus). Vehmas nostaa esille, että länsimaissa vammaisuutta on pyritty lieventämään tai poistamaan lääketieteellisin ja terveydenhuollollisin keinoin, kuten kuntoutuksen avulla (Vehmas, 2005, 112). Jopa WHO on pohjannut ICF-luokituksen ”biologis-lääketieteellisiin määritelmiin normaaliudesta”. On esitetty väitteitä siitä, että WHO:n määritelmät pohjaavat ennakkoluuloisiin käsityksiin normaalista ruumiista, jollaista jokaisen oletetaan tavoittelevan. Vammasta tulee tällöin sosiaalisten rajoitteiden syy, vihollinen, joka täytyy voittaa. Vehmas toteaa normaaliuden määrittelyn olevan ”väistämättä kulttuurisidonnaista ja myös jossain määrin mielivaltaista”. (emt. 113)

WHO:n luokittelun ensimmäinen painos on vuodelta 1980, ja nykyinen luokittelu on tehnyt pesäeroa biomedikaaliseen selitystapaan (emt.). Tuoreempi versio ottaa huomioon myös yhteiskunnalliset tekijät, jotka voivat vaikuttaa yksilön terveydentilaan. Painotukseltaan se on yhä lääketieteellinen. Vuonna 2018 päivitetystä ICF-luokituksessa ihmisen toimintakyky ja toimintarajoitteet, kuten taudit, häiriöt, vammat ja traumat, ymmärretään vuorovaikutuksessa kontekstuaalisten tekijöiden, eli yksilö- ja ympäristötekijöiden kanssa. Toimintakyky ja toimintarajoitteet käsittävät sekä ruumiintoiminnot ja ruumiinrakenteet että suoritukset ja

osallistumisen eli molemmat englanninkieliset termit ”impairment” ja ”disability”.

Ympäristötekijöissä on huomioitu yksilötaso ja yhteiskuntataso, johon kuuluvat esimerkiksi sosiaaliset rakenteet ja palvelut. (THL, ICF-luokitus).

ICF-luokitus yhdistää kaksi vastakkaista lähestymistapaa eli yhteiskunnallisen ja lääketieteellisen mallin. Tätä tapaa kutsutaan ”biopsykososiaaliseksi” ratkaisuksi, jonka on tarkoitus kattaa biologinen, yksilöpsykologinen ja yhteiskunnallinen näkökulma. (emt.)

2.1.2 Vammaisuuden historia on syrjinnän historiaa

Se, miten vammaisuutta tällä hetkellä länsimaaisessa yhteiskunnassa käsitellään, ja miten se ymmärretään, juontaa juurensa pitkälle historiaan. Vammaisuuden historia näyttäytyy Vehmoksen kuvauksessa synkkänä: ”Vammaisuuden historia länsimaissa on hyljeksinnän, syrjinnän ja sorron historiaa, joka on ilmennyt eri tavalla kunkin aikakauden ja paikan materiaalistien sekä kulttuuristen tekijöiden mukaan” (Vehmas, 2005, 75). Kuten Vehmas sanoo, länsimainen kulttuuri nojaa juutalaiskristilliseen traditioon, ja jo Vanhalla testamentilla sekä sen sisältämällä asenteilla on teoksen auktoriteettiaseman takia yhä vaikutusta yhteiskuntaamme, kulttuuriimme ja asenteisiimme (emt. 24).

Vammaisuuteen liittyvä suhtautuminen Vanhassa testamentissa on ristiriitaista. Teos sisältää asenteita, joissa vammaiset ihmiset nähdään muita alempiarvoisempina. Vanha testamentti esittää vammaisuuden rangaistuksena, joka seuraa synnistä, joskin teos sisältää myös poikkeuksia. Tämä käy ilmi esimerkiksi Jobin tarinasta. Vanhan testamentin vaikutus käsityksiimme on yhä nähtävissä, sillä vammaisuuden ymmärtäminen suhteessa terveyteen on sekin Vanhan testamentin peruja. (emt. 24–25, 26)

Uuden testamentin tavassa käsitellä vammaisuutta ja sairautta kiinnostavaa ovat Jeesuksen parantamisihteet. Vehmas esittää tärkeän huomion siitä, että vammaisuus on usein keskeinen osa ihmisen identiteettiä, eikä parantuminen vammasta välttämättä ole lainkaan vammaisen ihmisen toiveiden mukaista. Suomen ensimmäisen vammaisen kansanedustajan Kalle Könkkölän ajatukset ilmentävät hyvin, miten vammaisen ihminen itse voi kokea paranemistoiveet:

”Kun ihmiset rukoilevat että parantuisin, sehän tarkoittaa yksinkertaisesti, että nämä ihmiset eivät hyväksy minua sellaisena kuin minä olen. [...] Vammaisuudestani en

halua parantua, se on osa minua. Rukoilisivat mieluummin, että yhteiskunta viisastuisi ja eikä rakentaisi lisää portaita.” (Vehmas, 205, 26)

Uuden testamentin ja Jeesukseen liittyvien kertomusten myötä ihmisen sisäistä olemusta alettiin painottaa ulkoista enemmän. Samalla hyväntekeväisyys ja vähäosaisista yhteiskunnan jäsenistä huolehtiminen tulivat kristinuskossa olennaisiksi asioiksi ja alkoivat hallita myös vammaistyötä. Vehmas näkee hyväntekeväisyydessä hyviä ja huonoja puolia: kritiikkiä on esitetty siitä, että samalla, kun kirkko on pyrkinyt huolehtimaan vammaisista, hyväntekeväisyyden periaatteeseen on sisällytynyt ajatus vammaisista huolenpitoa kaipaavina uhreina. (emt. 30–31). Tämä huomio on tärkeä, kun myöhemmin käsittelen vammaisuuden stereotypioita.

Länsimaisen yhteiskunnan arvojen perusta luotiin tuhansia vuosia sitten. Juutalaiskristillisen tradition ohessa antiikin Kreikan ja Rooman kulttuuri on luonut pohjaa länsimaisen yhteiskunnan arvoille. Esimerkiksi Spartan tiedetään harjoittaneen vastasyntyneiden surmaamista silloin, kun nämä ovat syntyneet vammaisina. Toimintaa puolsi laki. (emt. 34–35).

Vammaisuudesta tuli yhteiskunnallinen kysymys teollistumisen myötä 1800-luvulla. Sitä ennen vammaisuus oli yksityinen, perheiden sisäinen asia. Kun yhteiskunta muuttui, työ järjestettiin uudella tavalla, ja sen vaatimukset kasvoivat. Samalla vammaiset ihmiset syrjäytyivät työelämästä ja joutuivat yhteiskunnan eläteiksi. Teollistuvan yhteiskunnan ollessa muutosten kourissa vammaiset ohjattiin yhä enemmän perhepiiristä laitoshoitoon tai jopa kadulle. Tämä on vammaisuuden kannalta merkittävä kohta länsimaisen yhteiskunnan historiassa, sillä teollistuvan yhteiskunnan kontekstissa vammaisuus muuttui häpeälliseksi ja leimaavaksi asiaksi. Teollistumiseen aikaan sijoittuu myös vammaisten ihmisten laitostaminen, joka toimii Vehmoksen mukaan sosiaalisena kontrollina, jonka avulla yhteiskunta pitää yllä järjestystä: poikkeavuutta säädellään ja yhdenmukaisuutta edistetään. (emt. 55–56)

Teollistumisen lisäksi 1800-luvun länsimainen maailmankuva vaikutti Charles Darwinin evoluutioon ja luonnolliseen valintaan liittyvistä periaatteista. Sosiaalidarwinismiksi kutsutaan sitä, kun nämä asiat ymmärretään verrannollisina ihmis yhteisöjen elämään. Sosiaalidarwinismin mukaan ihmiset tai instituutiot, jotka menestyvät yhteiskunnallisessa kilpailussa, ovat muita elinkelpoisempia. Filosofia kallistui pian kohti rotuhygieniää, jonka mukaan ihmiset kyvyt periytyvät hänen jälkeläisilleen. Kuten eläinten kohdalla, myös ihmisistä on ajattelutavan mukaan mahdollista jalostaa mallikelpoinen rotu. Koska oli veronmaksajien harteilla huolehtia yhteiskunnan heikoimmista jäsenistä, vammaiset alettiin 1900-luvulla nähdä taloudellisena ja yhteiskunnallisena

taakkana. Äärimmäinen rotuhygieeninen toimenpide oli vammaisten ihmisten surmaaminen Hitlerin ja natsien toimesta toisen maailmansodan aikana. (emt. 71).

Vammaisuuden historian pohjalta on kiinnostavaa siirtyä tarkastelemaan stereotypioita, joita yhteiskunnassamme vammaisuuteen tänä päivänä liitetään: nähdäänkö vammaiset ihmiset yhä taakkana ja kyvyttöminä ruumiinsa uhreina?

2.1.3 Huippusuorittaja ja katkera kostaja

Tässä luvussa tarkastelen, millaisia stereotypioita vammaisuuteen tänä päivänä liittyy. Stereotypian alkuperäisen määritelmän esitti Walter Lippmann (1922; 1998, 8), jonka mukaan kiinnostavimpia muotokuvia ihmisistä ovat ne, jotka nousevat spontaanisti esiin toisen ihmisten mielissä. Lippmann erottelee kolme näyttämöä: toiminnan näyttämön, ihmisen mielikuvan siitä ja ihmisen vastauksen mielikuvaan toiminnan näyttämöstä. Hänen mukaansa tapa, jolla kuvittelemme maailman, määrittää tapaa, jolla siinä toimimme (emt. 25). Lippmann on sitä mieltä, että ihmisellä ei ole kykyä nähdä ja ymmärtää kaikkea kerralla, ja sen vuoksi maailmaa on kuvailtava, tutkittava ja raportoitava. Saavuttamattomissa olevista paikoista muodostuu mielikuvia. Valintoihimme vaikuttaa se, mitä kulttuurimme on jo valmiiksi meille selittänyt. Pyrimme käsittämään tämän kulttuurimme *stereotypisoiman* näkemyksen. (emt. 81) Huomionarvoista onkin se, että Lippmannin mukaan ihminen ei ole kykeneväinen selittämään virheettömästi edes näkemäänsä, vaan stereotypiamme vaikuttavat siihen, mitä näemme (emt. 83).

Lippmann oli newyorkilainen toimittaja ja kirjailija, jota pidetään aikansa vaikutusvaltaisimpana lehtimiehenä (Pietilä, 1997, 141). Lippmannin mukaan modernissa yhteiskunnassa ympäristö on liian suuri, monimutkainen ja alati muuttuva. Ihmisen on muodostettava siitä yksinkertaisempi malli voidakseen toimia ympäristössään. Tuo yksinkertaistettu malli on mielikuvajoukko, joka rakentaa pseudoympäristön ihminen ja todellisen maailman väliin. Tällöin ihmisen toimintaan vaikuttaa mielikuva-, eli pseudoympäristö, mutta toiminnan seuraukset taas vaikuttavat todelliseen ympäristöön. Pietilä kirjoittaa, että Lippmannin mukaan mielikuvat, joista pseudoympäristö rakentuu, ovat ”puutteellisia ja vääristyneitä suhteessa siihen ulkopuoliseen maailmaan, jota niiden olisi määrä edustaa”. Pietilä selittää asiaa osuvasti sanomalla, että mielikuvien vääristymät johtuvat ihmisen tavasta ajatella stereotyyppisesti – eivät esimerkiksi tiedonsaantiin liittyvistä esteistä. (emt. 143–144, ks. Lippmann, 1965, 8, 10–11).

Lippmannin esittämän ajatuksen mukaan stereotyyppiset roolit tulevat esille vuorovaikutuksessa. Niin ikään Vehmas käsittelee vammaisuutta sosiaalisena ilmiönä, joka tulee esiin yhteisön ja elimellisen vamman kanssa elävän yksilön vuorovaikutuksessa. Vehmas sanoo, että vammaisuuteen liittyvät pelot ovat kytköksissä erilaisuuden pelkoon. Siihen liittyy keskeisesti ajatus, jonka mukaan vammautuminen muuttaa ihmisen elämän ja identiteetin kokonaisvaltaisesti. (Vehmas, 2005, 31). Vehmoksen mukaan nykyisessä hyvinvointiyhteiskunnassa poliittinen korrektaus vaatii myös vammaisten ihmisten oikeuksien huomioimista. Siitä huolimatta vammaiset ihmiset ovat yhä marginalisoituja. Siitä kertoo myös laitostaminen, jolla on haluttu ylläpitää yhteiskunnan sosiaalista arvomaailmaa. (emt. 5, 56–57). Vammaisuuden stereotyyppisiin rooleihin perehtyessäni huomasin, että vammaisuuteen historiassa liittynyt arvomaailma elää yhä.

Poikkeavuus vaikuttaa olleen yhteiskunnassa jollain tavalla kiellettyä aina. Vehmoksen mukaan poikkeavuudet on läpi historian tulkittu joko synniksi, rikokseksi tai sairaudeksi (emt. 2005, 57). Tässä yhteydessä on mainittava, että muun muassa Erving Goffman käyttää teoksessaan *Stigma* (1990a) stigmatisoidun vastaparina ”normaalia”. Onkin kiinnostavaa pohtia, mikä on yhteiskuntamme ”normaali”, joka vaikuttaa niin kovin tavoiteltavalta. Vaikka normaalius on tila, jota jokaisen oletetaan tavoittelevan, sen rajat ovat Vehmoksen mukaan länsimaissa kaiken aikaa kavenneet. Samalla vammaisen-luokituksen alle menee yhä useampi. Vammaisuuteen liittyviä pelkoja normaalin kaventuminen ei kuitenkaan ole poistanut, sillä Vehmoksen mukaan vammaisuus ja vammautumisen mahdollisuus omalla kohdalla halutaan yhä usein kieltää. (emt. 12)

Mielestäni juuri pelkoihin kytkeytyy myös Hollywood-elokuvissa usein esiintyvä stereotyyppinen narratiivi, jonka kautta vammaisuutta usein esitetään: vammaisen ihmisen rooliin sisältyy toivo parantumisesta. Avoinna oleva mahdollisuus parantumisesta ei ehkä tee vammautumisesta niin lopullista ja mullistavaa. Hayes ja Black (2003) tarkastelevat vammaisuutta Hollywood-elokuvissa ja esittävät, että säälin diskurssi kehystää narratiivin rakennetta neljällä tavalla. Toivo parantumisesta on yksi näistä. Siihen liittyy toive, että hahmo löytää keinon ”voittaa vartalonsa tai mielensä aiheuttama vankila”. Elokuviin sisältyy ajatus siitä, että vammaisen ihminen voi itse vaikuttaa omaan tilaansa asenteellaan. Vehmas tukee Hayesin ja Blackin näkemystä vammaisille kulttuurisissa esityksissä annetuista rooleista toteamalla, että: ”Monien tutkijoiden mielestä vammaisuuden kuvauksissa mediassa ja eri taidemuodoissa tiivistyy suhtautuminen ilmiöön yleisemmin: vammaisuus hahmotetaan yksilön ominaisuutena, ei juuri koskaan sosiaalisen ongelmana, jonka ymmärtämisessä keskeistä on ennakkoluulot ja syrjintä” (Vehmas, 2005, 132).

Populaarikulttuuri hyödyntää pääasiassa karrikoituja stereotypioita (Kama, 2004, 3). Vammaisille ihmisille on länsimaaisessa yhteiskunnassa tarjolla stereotyyppisiä rooleja, joita media ja populaarikulttuuri välittävät ja vahvistavat. Tarkastelen lähemmin niistä kahta, jotka ovat Paha kostaja (*Evil Avenger*) ja Huippusuorittaja (*Supercrip*). Uskon, että mediassa ja populaarikulttuurissa esillä olevat roolit vaikuttavat vahvasti yhteiskunnassamme vallitseviin mielikuviin vammaisuudesta ja vammaisista ihmisistä. Tämän jaottelun läpikäyminen paljastui olennaiseksi tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa, jossa stereotyyppisiä rooleja paljastui niin tutkijan kuvaluennassa kuin yhteisessä kuvaluennassakin.

Harnettin (2000, 21) mukaan Evil Avenger eli paha kostaja on stereotypia vammaisesta ihmisestä, joka janoaa kosta elämän kanssa tekemästään ”huonosta diilistä”. Kuvaus tuo nopeasti mieleen useita tuttuja populaarikulttuurin tuotteita, joista yksi esimerkki on mielipuolisesti virnistelevän Batman-pahis Jokeri. Vaikka Jokerin rooli on kiehtova, se on herättänyt myös närää: Jokerin nimittäin voi nähdä vammaisuuteen, ja erityisesti mielenterveydellisiin häiriöihin, liittyviä stereotypioita vahvistavana hahmona. Jokeri kuvataan ennen kaikkea pahana hahmona, joka lietsoo kaaosta ympärilleen.

Jokeri ei ole ainutlaatuinen, vaan ennemminkin vain yksi esimerkki elokuvateollisuudessa paljon käytetyistä, stereotypioita hyödyntävistä roolihahmoista. Vehmaksen mukaan länsimaaisessa kulttuurissa vammaisuus on pitkään kytkeytynyt pahuuteen ja pahantahtoisuuteen (Vehmas, 2005, 132). Hän nostaa esille jo 1500-luvulla tehdyksi arvellun William Shakespearen teoksen Richard III, jossa hahmolla on epämuodostunut ruumis ja katkera mieli, mikä tekee hänestä pahan ihmisen – vammansa uhrin (emt.). Richard esiintyy kovaonnisena esimerkkinä vammaisesta paholaisesta, jonka koko elämä on kosta ”normaaleille” ihmisille.

Vastaparina katkeralle kostajalle toimii Harnettin ehdottama Supercrip eli huippusuorittaja, mutta myös Hayesin ja Blackin tarjoama ”säälittävä vammainen”. Myös Vehmas huomioi nämä molemmat. Hän kuvailee säälittävän vammaisen roolia nöyräksi sekä muissa hahmoissa sääliä ja myötätuntoa herättäväksi (emt. 133). Kuten aikaisemmin mainitsin, Hollywood-elokuvista tuttu narratiivi, johon sisältyy toivo vammaisen ihmisen parantumisesta, on osa säälin diskurssia. Sen sijaan Supercrip-stereotypian tarjoama rooli on kaikkea muuta kuin sääliä herättävä: ”sankarillinen, selviytyvä raajarikko” taistelee vammaisuuden hänelle aiheuttamia rajoituksia vastaan (emt. 134). Kaman mukaan tavanomainen Supercrip on vammainen ihminen, jonka suoriutumista arkisista tehtävistä pidetään suurena saavutuksena. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että jos vammaisten ihmisen arkipäiväisiä toimia pidetään saavutuksina, kaikkien ei odoteta suoriutuvan sellaisista lainkaan. Tavanomaisen Supercripin rinnalla toimii ihannoitu Supercrip, joka suorittaa erittäin

epätavallisia tekoja, kuten kiipeää vuorelle. (Kama, 2004, 3). Tästä näkökulmasta on kiinnostavaa tarkastella myös vammaishuippu-urheilua, sillä vaikka vammaisen ihminen saattaa Supercrip-roolissa saada osakseen ihailua, asetelma ei ole ongelmaton. Kaman näkemystä mukaillen ongelmallista tässä roolissa on se, että Supercrip-käsite synnyttää helposti ajatuksen, että niiltä vammaisilta, jotka eivät selviä yhtä hyvin vastaavista teoista, vaikuttaa puuttuvan riittävä määrä itsekuria tai tahdonvoimaa. Tällöin he joutuvat helposti negatiivisen arvostelun ja arvioinnin kohteeksi. (emt.)

Silva ja Howe kutsuvat Supercripin ikonisuutta ongelmalliseksi, koska siihen liittyy vammaisiin ihmisiin kohdistuvien matalien odotusten vahvistamista (Silva & Howe, 2012, 179). Lisäksi he esittävät olennaisen huomion siitä, että jos vammaisen ihminen on jollain tavalla menestyksekkäs, hänet nähdään rohkeana tai erityisenä, mikä tekee eron vammaisten ja vammattomien ihmisten välille. Vammattomien ihmisten enemmistö odottaa heidän mukaansa joukosta poikkeavilta, erilaisilta yksilöiltä sitä, että nämä kehittyvät ja sopeutuvat tullakseen kunnioitetuiksi tasa-arvoisina kansalaisina. (emt.)

Evil Avenger-Supercrip-roolitus ei koske ainoastaan populaarikulttuurin esityksiä, vaan Kaman mukaan samantyyppinen jako on tunnistettavissa joukkoviestinnän tavoissa kehystää vammaisuutta. Joukkoviestinnässä perinteinen käsitys kehystää vammaisuutta henkilökohtaisena tragediana, joka synnyttää muissa ihmisissä sääliä ja myötätuntoa. (Kama, 2004, 2) Tutkimukset osoittavat, että perinteinen kehys on yhä hallitseva mediassa.

Vaikka stereotyyppiset roolit esitetään pääasiassa haitallisina, niiden vaikutuksesta on esitetty myös toisenlaisia näkemyksiä. Kaman mukaan joukkoviestinnän Supercrip-representaatiot voidaan ymmärtää myös myönteisiksi, koska ne sisältävät ajatuksen superihmisestä sankaritekoineen. Silti myönteisyys on hyvin kyseenlainen määritelmä Supercrip-esitykselle, sillä tällaiset esitykset vammaisuudesta eivät millään tavalla pyri horjuttamaan vammaisuuden kulttuurista rakennetta. (Kama, 2004, 3) Bartsch, Oliver, Nitsch ja Scherr tarkastelevat empatian tunteen ja vammaisurheilun suhdetta. Heidän mukaansa empiiriset todisteet puhuvat sen puolesta, että empaattisuudella on stigmatisaatiota purkavia vaikutuksia (Bartsch ym., 2016). He vetoavat esittämään empaattisen suhtautumisen malliin (*The Empathy-attitude Model*), jonka esittävät Batson, Polycarpou, Harmon-Jones, Imhoff, Mitchener, Bednar, Klein ja Highberg (1997). Malli olettaa, että stigmatisoituun ryhmään kuuluvaan henkilöön kohdistuvat empaattiset tunteet voivat johtaa siihen, että henkilön, ja sitä kautta koko ryhmän, hyvinvoinnin arvotus lisääntyy (emt. 530; ks. Batson ym. 1997).

Bartschin ym. (2016) mukaan empatian tunteet synnyttävät myönteisiä tuntemuksia, ja sen kautta motivoivat altruistiseen ja avuliaaseen toimintaan stigmatisoituja ihmisiä kohtaan. He perustelevat väitettä tutkimustiedolla siitä, että esimerkiksi televisio-ohjelmissa esiintyvät, seksuaalivähemmistöihin kuuluvat miehet muuttivat katsojien käsityksiä homoseksuaaleista myönteisemmiksi. Näin kävi etenkin niille katsojille, joille muodostui vahva suhde televisio-ohjelmassa esiintyviä hahmoja kohtaan. Vaikka stigmatisaatiota voivat purkaa televisio-ohjelmat ja uutiset, myös fiktiiviset hahmot voivat toimia samaan tapaan.

Aivan näin yksinkertaista empatian tunteiden aikaansaama stigmatisaation purkaminen ei kuitenkaan ole. Bartsch ym. nimittäin toteavat, että vaikka empiirisen todisteet tukevat sitä, että empatialla on myönteisiä vaikutuksia, jotkin empatian alatyypeistä ovat herättäneet epäilyksiä. Tällainen on esimerkiksi sääli, johon voi sisältyä myös negatiivisia näkökantoja. Sääli saattaa aiheuttaa vertailua ja sen myötä valheellista ylemmyydetunnetta ja yhteiskunnallista etäännyttämistä. Sääli voikin toimia ”kaksiteräisenä miekkana”, joka sekä lisää myönteisiä tuntemuksia ryhmää kohtaan että samalla heikentää kokemuksia ryhmästä kelvollisena ja kunnioitettavana. (Bartsch, 2016, 530–531, 540)

Lopuksi on hyvä ymmärtää Vehmoksen huomio siitä, että vammaisuuden representaatiot ovat monitulkintaisia. On mahdollista olettaa Bond-elokuviissa olevan pahiksia myös vain siitä syystä, että ne kuuluvat elokuvan juoneen. (Vehmas, 2005, 136)

2.2 Kovempaa, korkeammalle, voimakkaammin – paralympialaiset

Keskityn tässä tutkimuksessa vammaisiin huippu-urheilijoihin. Olen ottanut huomioon mahdollisuuden, että heihin saattaa kohdistua erilaisia stereotypioita kuin niihin vammaisiin ihmisiin, joilla ei ole vastaavaa statusta. Jokainen tähän tutkimukseen osallistuva urheilija on saanut osakseen medianäkyvyyttä ja tullut tunnetuksi urheilullisten suoritustensa ja saavutustensa kautta. Tutkimuksen viidestä osallistujasta neljä on saavuttanut urallaan arvokilpailumitalin. Bartsch ym. (2016, 528) toteavat, että muiden huippu-urheilijoiden tapaan myös paraurheilijat kokevat fanikulttuuria tiimien ja urheilijoiden kasvavan suosion seurauksena.

Sankaruus näyttää jollain tavalla kuuluvan urheiluun, sillä Silwa ja Howe esittävät, että huippu-urheiluun on aina kytkeytynyt vastaavia diskursseja (Silwa & Howe, 2012, 181). Heidän mukaansa vammaisurheilu kuitenkin eroaa vammattomasta huippu-urheilusta siten, että valtavirran urheilussa urheilusankarin kruunun saavat kannettavakseen vain muutaman harvat lahjakkaat urheilijat, kun

taas vammaisurheilussa sankarin tai ”superin” leimaa käytetään usein umpimähkään ja valikoimatta (emt.). Tämä tukee aikaisemmin tarkastelemaani teoriaa vammaisille tarjolla olevasta stereotyyppisestä Supercrip-roolista, jossa sankarillisuuteen voi riittää vammaisen ihmisen selviytyminen arkipäiväisistä askareista. Tässä kappaleessa selvitän vammaisurheilun asemaa sekä sitä, onko urheilun kautta saavutetulla kuuluisuudella vaikutusta vammaisuuteen liittyvin stereotypioihin.

Mielikuvat vammaisesta ihmisestä ja ammattiurheilijasta vaikuttavat stereotyyppisten roolien perusteella olevan ristiriidassa. Erityisen kiinnostava kontrasti syntyy vahvan ja kykenevän urheilijan sekä kyvyttömän vammaisen ihmisen stereotyyppien välille. Huippu-urheiluun liittyvää ruumiillista täydellisyyttä kuvastavat osuvasti olympialaiset, jotka lienevät yksi tunnetuimmista urheilutapahtumista maailmassa. Kilpailujen mottona on tapahtuman alkuajoista saakka toiminut sanonta Citius, Altius, Fortius eli suomennettuna kovempaa, korkeammalle, voimakkaammin (Smart, 2018, 249). Nykyaikaisten olympialaisten perustajaa, ranskalaista Pierre de Coubertinia inspiroi yli-idealisoitu käsitys kehon, mielen ja hengen muodostamasta helleenisestä kolminaisuudesta (Smart, 2018, 242; ks. Lucas, 1967, 60).

Olympialaisista on kehittynyt ainutlaatuinen urheilutapahtuma, joka on tarjonnut myös viestintä- ja markkina-alustan vertaansa vailla. Lisäksi menestyksekkäistä urheilijoista on tulleet merkkihenkilöitä, brändien edustajia ja kulutuskulttuurin ikoneita. (Smart, 2018, 242) Rinnakkain olympialaisten kanssa järjestetään kansainvälinen vammaisurheilutapahtuma paralympialaiset. Olympialaisten ihanteiden kontekstissa paralympialaisten ristiriitainen luonne on kiehtova: Gold ja Gold kertovat, että sana Paralympic on muodostettu sanoista paraplegic (*halvaantunut tai sairas*) ja olympic (*olympialaiset*). Samalla, kun paralympialaisilla riemuitaan erinomaisuudesta ja täydellisistä ruumiista, tiedostetaan vammaisuuden todellisuus. (Gold & Gold, 2007, 134) Kansainvälisen paralympiakomitean mukaan Paralympic-termi juontaa juurensa kreikan sanasta para (*beside, alongside; suom. vierellä tai rinnalla*), joka on yhdistetty sanaan Olympic (*olympialaiset*). Tämän selityksen mukaan termin merkitys on siis se, että paralympialaiset ovat rinnakkain järjestettävä tapahtuma olympialaisten kanssa². (IPC)

Alkuperäinen idea, josta paralympialaiset sittemmin kehittyivät, syntyi 1940-luvulla toisen maailmansodan jälkeen, jolloin tuhannet vammautuneet miehet palasivat sodasta kotiin³. Paralympialaisten perustajana pidetään saksalaissyntyistä neurokirurgia Ludwig Guttmannia (ks.

---

² <https://www.paralympic.org/the-ipc/history-of-the-movement>

³ <https://www.paralympia.fi/etusivu/paralympialaiset/paralympiahistoria/>

esim. White, 2015). Goldin ja Goldin mukaan Guttmann uskoi, että urheilu saattaisi auttaa vammaisia ihmisiä elämään terveellisempää ja onnellisempaa elämää, saamaan itseluottamusta ja saavuttamaan itsenäisyyttä (Gold & Gold, 2007, 134). Näiden ajatusten pohjalta Guttmann muotoili ajatuksen vammaisille ihmisille suunnatusta urheilutapahtumasta, joka sekä yhdistäisi potilaita että muovaisi vammaisten kykenevyyteen liittyviä asenteita. Vammaisten potilaiden osallistaminen yhteiskuntaan urheilutapahtumien kautta synnytti vuonna 1948 Stoke Mandeville Games -tapahtuman, joka oli alkusysäys paralympialaisille. Guttmannilla oli visio vammaisille ihmisille suunnatusta suuresta kansainvälisestä urheilukilpailusta, ja visio toteutuikin vuonna 1960, jolloin ensimmäiset paralympialaiset järjestettiin Roomassa⁴.

Paralympialaiset ovat kasvaneet 60-vuotisen historiansa aikana pienestä vammaisurheilijoille suunnatusta kilpailusta yhdeksi suurimmista urheilutapahtumista maailmanlaajuisesti. Lontoon vuoden 2012 paralympialaiset saavuttivat historialliset lipunmyyntilukemat ja valtavan mediahuomion. On sanomattakin selvää, että menestys tarjosi ennennäkemättömän mahdollisuuden vaikuttaa yleisön tietoisuuteen paraurheilusta, mutta myös puuttua laajempiin yhteiskunnallisiin aiheisiin, kuten tasa-arvoon. Paralympialaisten saama huomio antoi myös paraurheilijoille mahdollisuuden osallistua julkiseen keskusteluun ja saada agendansa kuuluville. (Bartsch ym., 2016, 526)

Paralympialaisten muutos tapahtuman alkuajoista nykyiseen, suureen kansainväliseen urheilujuhlaan reflektoi vammaisurheilun muutosta. Vaikka Fitzgeraldin (2012, 245) mukaan paralympialaisia pidetään usein olympialaisia alempiarvoisempana tapahtumana, Gold ja Gold (2007, 133) ovat sitä mieltä että muutosta on tapahtunut: heidän mukaansa enää ei painoteta sitä, mitä urheilijat eivät pysty tekemään tai heidän poikkeavuuttaan normista, vaan sen sijaan painotus on siirtynyt urheilijoiden erinomaisuuteen. Paralympialaiset käsitetään laajasti voimaannuttavana tapahtumana sekä urheilijoille että vammaisille ihmisille yleensä (Silva & Howe, 2012, 180). Paralympialaisten voidaan nähdä tuoneen muutosta tähän, sillä, kuten Silva ja Howe toteavat, on selvää, että paralympialaiset tarjoavat globaalin kentän, jossa on mahdollista haastaa vallitsevia ideaaleja maskuliinisuudesta, ruumiillisuudesta ja seksuaalisuudesta. Toisin kuin vammaisen ihmisen ruumis yleensä nähdään, paralympialaisten kontekstissa ruumis keskittyy mahdollisuuksiin rajoitusten sijasta. (Silwa & Howe, 2012, 180)

Silva ja Howe toteavat, että se, mitä pidetään vammaisille ihmisille ”mahdottomana”, perustuu usein vääristyneisiin oletuksiin ja todellisuudesta poikkeaviin arvioihin vammaisen ihmisten

---

⁴ <https://www.paralympia.fi/etusivu/paralympialaiset/paralympiahistoria/>

kykeneväisyydestä (emt. 175). Heidän mukaansa vammaisurheilu tarjoaa kontekstin, joka saattaa merkittävästi vaikuttaa siihen, miten vammaisuus yhteiskunnallisesti ymmärretään (emt.). Samoilla linjoilla ovat Gold ja Gold, joiden mukaan paralympialaisilla on ollut viimeisen puolen vuosisadan aikana keskeinen rooli vammaisuuteen kohdistuvien asenteiden muuttamisessa ja vammaisten ihmisten osallisuuden tehostumisessa (Gold & Gold, 2007, 133). Kuten Gold ja Gold toteavat, paralympialaisilla on ollut merkittävä vaikutus niihin alueisiin maailmassa, joissa vammaisuus on ollut ideologisesti ongelmallista. Paralympialaiset ovat pakottaneet tekemään muutoksia virallisissa asenteissa. Ja mikä tärkeintä, heidän mukaansa paralympialaiset ovat nostaneet vammaisurheilun arvoa. Osallistujat ansaitsevat arvostusta urheilijoina ja siten haastavat vallitsevia ennakkoluuloja ja stereotypioita vammaisuudesta. (emt.)

2.3 Internet julkisen roolin rakentamisen mahdollistajana

Tähän asti tarkasteleman vammaisuuteen liittyvät stereotyyppiset roolit ovat syntyneet vahvasti median ja populaarikulttuurin välittämänä ja vahvistamina. Olen kiinnostunut siitä, tarjoaako internet julkisia alustoja, joissa näihin rooleihin on mahdollista vaikuttaa. Internet ja sen palvelut antavat käyttäjilleen mahdollisuuden julkaista sisältöjä ja näin itse rakentaa omaa julkista rooliaan. Seuraavaksi selvitän, lisääkö internet demokratiaa vai onko sen demokratisoiva vaikutus vain illuusio.

Ymmärtääkseen internetiä sekä sen julkisuuden ja yksityisen suhdetta rikkovaa luonnetta on aluksi ymmärrettävä, mitä julkisuus on. Jaottelu yksityiseen ja julkiseen alueeseen syntyi modernin yhteiskunnan mukana (Seppänen & Väliaverronen, 2013, 72). Frankfurtin koulukunnasta tunnettu saksalainen filosofi ja yhteiskuntateoreetikko Jürgen Habermas esittää julkisen yksityisen vastakohtana (Habermas, 2004, 21). Habermasin teos *Julkisuuden rakennemuutos* on viestinnän tutkimuksen klassikko (Seppänen & Väliaverronen, 2013, 74), joka tarjoaa pohjan julkisuuden ymmärtämiselle. Seppänen ja Väliaverronen tunnistavat kuitenkin ongelmia Habermasin näkemyksissä julkisuudesta. Heidän mukaansa Habermasin teoksessaan esittämät näkemykset eivät riitä selittämään nykyisenlaista julkisuutta, koska Habermasin julkisuusteoria ei ”auta ymmärtämään median toimintaa ja ylipäättään medioituneen vuorovaikutuksen ja viestinnän suhdetta” (emt. 74), joka on tämän tutkimuksen kannalta keskeinen julkisuuden näyttäjä.

Eräs ongelma on se, etteivät yksityisen ja julkisen erottelut ole niin selkeitä kuin Habermas olettaa, eikä niitä sen vuoksi tule ymmärtää toistensa vastakohtina. Toisin kuin Habermas antaa ymmärtää,

julkisuuksia ei ole *yhtä*, vaan useita – olennainen huomio erityisesti verkkoympäristön ja sosiaalisen median kontekstissa. (emt.)

World Wide Web aiheutti 1990-luvun puolivälissä ”vallankumouksen viestintäympäristössä” ja toi kriisin tuntua journalismin kentälle. Median käyttötavat, kuten matkapuhelin, tietokone ja tabletti, syntyivät varsinaisesti vasta 2000-luvun vaihteessa (Seppänen & Väliverronen, 2013). Samaan aikaan sai vauhtia puhe journalismin kriisistä. Journalismi ei kuitenkaan ollut kriisissä ensimmäistä kertaa, vaan murroksia ja kriisejä on historian aikana koettu useasti (Väliverronen, 2009, 7).

Internetin journalismia muokkaava vaikutus on joka tapauksessa kiistaton. Internet on tuonut journalismin kentälle niin taloudellisia, sisällöllisiä kuin myös yleisösuhteeseen liittyviä haasteita (emt. 21). Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavin seikka on internetin vaikutus yleisösuhteeseen. Internetin myötä median ja yleisön perinteisessä asetelmassa tapahtui muutos: passiivisen vastaanottamisen sijaan yleisö sai nyt mahdollisuuden julkaista sisältöä itse (emt. 69).

Internet toi uusia mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja ylhäältä-alas-mallin sijasta ”alhaalta päin nousevaan kansalaisjournalismiin”. Julkaisupaikkana se on monella tapaa ylivertainen, sillä se tarjoaa yleisölle ennennäkemättömän mahdollisuuden saada sanansa julkisesti kuuluville. Kuten Väliverronen toteaa ”entisistä median kuluttajista on tullut aktiivisia sisällöntuottajia”. (emt. 14, 21). Sen mahdollistavat blogit ja verkkoyhteisöt eli sosiaalinen media. Internetin tulon saakka vallinnut yksisuuntainen viestiminen tiedotusvälineiltä yleisölle muuttui totaalisesti. Viestinnästä tuli verkostomaista, jossa jokainen osallinen sai mahdollisuuden niin vastaanottaa kuin lähettää tietoa. (emt. 69) Toisin sanoen kuluttajista tuli internetin myötä tuottajia (Seppänen & Väliverronen, 2013).

Saamastaan kritiikistä huolimatta Habermasin teoria on herättänyt kiinnostusta jälleen 2000-luvulla (emt. 74). Väliverronen mukaan journalismin ehkäpä tärkeimpänä tehtävänä on pidetty sen roolia ”demokratian ylläpitäjänä ja kehittäjänä”. Journalismia on kutsuttu neljänneksi valtionmahdiksi, mikä kertoo journalismin roolista itsenäisenä vallan vahtikoirana, mutta myös yhteiskunnan valtasapainon säilyttäjänä, kuten Väliverronen kutsuu. (Väliverronen, 2009, 24)

Kun kiinnittää huomiota aikaisemmin esitettyihin vammaisuuden stereotyyppisiin rooleihin, joita mediassa ja populaarikulttuurissa esiintyy, herää kysymys, onko perinteisen media rooli tosiaan ainoastaan demokratisoiva. En ole tämän kysymyksen äärellä ensimmäisenä. Väliverronen mukaan yhdysvaltalaisen PEW-tutkimuskeskuksen raportti vuodelta 2007 paljasti, että vuodesta 1985 vuoteen 2007 ajatus siitä, että lehdistö edistää demokratiaa, sai yhä vähemmän kannatusta. Samaan

aikaan yhä enemmän kannatusta sai ajatus siitä, että lehdistö pikemminkin haittaa demokratiaa. (emt. 24)

Internetin ja sosiaalisen median on väitetty palauttavan Habermasin näkemyksen demokraattisesta julkisuudesta, koska ne ovat kaikille avoimia alustoja, joilla vuorovaikutus korostuu. Internetin demokratisoivasta vaikutuksesta on kuitenkin esitetty kriittisempiäkin näkemyksiä. Seppäsen ja Väliwerrosen mukaan julkisuuden alueella vuorovaikutusta ”organisoivat joukkoviestimet, kuten lehdistö, radio ja televisio, sekä myöhemmin internet ja erilaiset siinä toimivat mediat”. He esittävät, että internetin alustat, esimerkiksi sosiaalisen median palvelut, eivät nekään ole vapaita alueita, vaan niissä vuorovaikutus, viestintä ja kohtaaminen on tarkoin suunniteltua. Lisäksi internet ei vielä ole maailmanlaajuisesti kaikkien saatavilla. (Seppänen & Väliwerrosen, 2013, 74)

Internet World Stats -sivuston mukaan vuoden 2018 kesäkuun lopulla pohjoisamerikkalaisista 95 prosenttia ja eurooppalaisista reilut 85 prosenttia käytti internetiä⁵, kun taas afrikkalaisista internetin äärelle pääsi reilut 36 prosenttia ja aasialaisista alle puolet. Suomalaisista alle 55-vuotiaista lähes kaikki käyttivät internetiä vuonna 2018⁶, käy ilmi Tilastokeskuksen tiedoista (Tilastokeskus, suomalaisen internetin käyttö 2018). Tukeudun Seppäsen ja Väliwerrosen näkemykseen siitä, että: ”Kritiikistä huolimatta on kuitenkin muistettava, että globaalien julkisuuksien synty on silti paljon helpompaa internetin avulla kuin perinteisen joukkoviestinnän keinoin” (Seppänen & Väliwerrosen, 2013, 75). Tämä mielestäni vahvistaa ajatusta siitä, että oma viesti on helpompi tehdä julkiseksi, jopa kansainvälisesti, internetin avulla kuin aikaisemmin. Jos tarkastelee vammaisille perinteisessä joukkoviestinnässä tarjolla olevia stereotyyppisiä rooleja, internetissä voi nähdä piilevän uudenlaisia mahdollisuuksia näiden roolien horjuttamiseksi ja uudenlaisten esitysten tarjoamiseksi näiden rinnalle. Koska internet mahdollistaa kansainvälisesti julkiset esitykset, vähemmistöt voivat saada tukea, jakaa ja vastaanottaa vaihtoehtoisia esityksiä ympäri maailman.

Muuttuvan yleisösuhteen lisäksi toinen huomionarvoinen ero joukkoviestinnän ja sosiaalisen median välillä on se, että toisin kuin joukkoviestinnässä, sosiaalisessa mediassa käyttäjät eivät kokoonnu massayleisöksi, vaan hajaantuvat pienempiin yhteisöihin (Seppänen & Väliwerrosen, 2013, 40, 75). Voisi olettaa, että vammaisurheilijoiden henkilökohtaisissa profiileissa yleisönä on ystävien ja tuttujen lisäksi urheilijoita, urheiluyleisöä ja muita urheilusta kiinnostuneita. Tätä tukee Seppäsen ja Väliwerrosen huomio siitä, että internetissä ei niinkään käydä keskustelua kaikkien kansalaisten kesken, vaan pikemminkin yhteisen harrastuksen tai kiinnostuksen kohteen jakavien

---

⁵ <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>

⁶ https://www.stat.fi/til/sutivi/2018/sutivi_2018_2018-12-04_kat_001_fi.html

yksilöiden kesken (emt.). Yleisöä kuitenkin kasvattanee julkisuus, joka huippu-urheiluun kytkeytyy. Vammaisurheilun näkökulmasta tilanne on hieman kinkkisempi, joskin aikaisemmin kävi ilmi, että vammaisurheilun arvostus on kasvusuunnassa.

Seppänen ja Väliaverron toteavat osuvasti, että ”urheilubisnes kuihtuisi äkkiä, jos televisioyhtiöt lakkaisivat maksamasta kymmeniä tai jopa satoja miljoonia lähetysoikeuksista” (emt. 41).

Vammaisurheilun saama julkisuus ei kuitenkaan ole samaa luokkaa kuin vammattoman urheilun – tai ei ainakaan ole ollut. Tämä vaikuttanee siihen, miten suuri vaikutus paraurheilijoiden Facebook-julkaisuilla on aktivismin näkökulmasta. Tämän puolesta puhuu muun muassa se, että paralympialaisten avajaiset televisioitiin Suomessa ensimmäisen kerran vasta vuonna 2004 ⁷. Samana vuonna keskustelua herätti paralympialaisten niukka esittäminen Yleisradion kanavilla. Esimerkiksi Turun Sanomien lukija tiedusteli, ”miksei vammaisurheilijoiden menestys kelpaa Ylelle” (Närvänen, 2004). Niin ikään vuonna 2004 myös eduskunta sai aiheesta kirjallisen kysymyksen, johon vastasi silloinen liikenne- ja viestintäministeri Leena Luhtanen (Luhtanen, 2004). Luhtasen mukaan vuoden 2004 paralympialaisista lähetettiin Ylen kanavilla lähetyksiä ”enemmän kuin koskaan aikaisemmin vastaavista kisoista”.

”Paralympialaisten televisiointia koskevat kansainväliset käytännöt poikkeavat olympialaisten televisioinnista. Paralympialaisten televisiointi perustuu paljolti koosteisiin, eikä reaaliaikaista signaalia ole saatavilla samassa määrin kuin olympialaisista” (Liikenne- ja viestintäministeri Leena Luhtanen vastaus eduskunnan puhemiehelle esitettyyn kirjalliseen kysymykseen, 2004).

2.3.1 Minän esittäminen Facebook-profiilikuvassa

Tämänhetkisessä maailmassa sosiaalinen media on kaikkialla läsnä. Näin toteavat myös Facebook-profiilikuvia tutkineet Wu, Chang ja Yuan (Wu ym., 2014). Sitä, miksi koen aiheellista tutkia juuri kuvia, puoltaa sosiaalisen median suosio, mutta myös se, että Silva ja Howe mukaan kuvat vammaisurheilijoista voivat vaikuttaa vahvasti yhteiskunnallisiin käsityksiin vammaisuudesta, vartalosta ja sen toiminnallisuudesta sekä vammaisuuden rooliin henkilön identiteetissä (Silva & Howe, 2012, 181).

---

⁷ https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/kk_708+2004.pdf

Sosiaalisen median valtavalle suosiolle lienee useita syitä. Wu ym. esittelevät syitä, joita tutkimuksessa on löydetty sosiaalisen median käytölle. Somessa houkuttelee heidän mukaansa se, että ”todellisen” minän ilmaiseminen on siellä tosielämää helpompaa. Lisäksi käyttäjiä vetää puoleensa mahdollisuus parhaan mahdollisen minän ilmaiseminen virtuaalimaailmassa. (Wu ym., 2014, 881) Internetin verkkoyhteisöpalvelut (*Social Networking Services, SNSs*), joihin myös Facebook lukeutuu, ovat yksi osa sosiaalisen median palveluita. Ensi kosketuksestaan saakka verkkoyhteisöpalvelut ovat vetäneet puoleensa miljoonia käyttäjiä. Kuten boyd ja Ellison kirjoittavat, näistä käyttäjistä useat ovat omaksuneet sivustot osaksi päivittäistä elämäänsä (boyd & Ellison, 2007, 210).

boyd ja Ellison määrittelevät yhteisöpalvelut verkkopohjaisiksi palveluiksi, jotka mahdollistavat ihmisille julkisen tai osittain julkisen profiilin perustamisen järjestelmän rajoissa. Profiili toimii yhteisöpalveluiden selkärankana. Useat sivustot Facebook mukaan lukien kannustavat käyttäjiään lataamaan palveluun kuvan itsestään. Profiilin näkyvyys vaihtelee sivuston ja käyttäjän asettamien rajoitusten mukaan. boydin ja Ellisonin mukaansa yhteisöpalveluista tekee ainutlaatuisen se, että ne tekevät heidän sosiaaliset verkostonsa näkyviksi. (emt. 211) Kaverilistan kokoaminen onkin eräs sivustoille yhteneväinen piirre. Sen lisäksi yhteistä on muun muassa mahdollisuus ladata sisältöä ja kommentoida muiden käyttäjien sisältöä, julkaista kirjoitettuja päivityksiä ja valokuvia, tykätä, kommentoida ja jakaa muiden päivityksiä, käydä sekä kahdenvälisiä- että ryhmäkeskusteluja, luoda tapahtumia sekä sivuja esimerkiksi julkisuudenhenkilöille. (boyd & Ellison, 2007, 211; Ridell, 2011, 17; Dorsch & Ilhan, 2016, 46). Facebookin lisäksi verkkoyhteisöpalveluihin lasketaan kuuluviksi esimerkiksi YouTube ja Twitter.

Facebookin perusti vuonna 2004 Harvardin yliopiston opiskelija Mark Zuckerberg, joka toimii myös yhtiön toimitusjohtajana ⁸. Alun perin Zuckerbergin tarkoituksena oli perustaa sivusto, jonka kautta opiskelijat voisivat pitää yhteyttä toisiinsa. Sivusto levisi kuitenkin nopeasti laajalle alueella ja se avattiin yleisölle viimein vuonna 2006. Tällä hetkellä elämme aikaa, jolloin Facebookin kaltaiset verkkoyhteisöpalvelut ovat osa nuorten ja aikuisten päivittäistä arkea (Dorsch & Ilhan, 2016, 45). Facebookia pidettiin ainakin vielä vuonna 2016 maailman suosituimpana verkkoyhteisöpalveluna (emt. 46). Tilasto-, markkinatutkimus- ja liiketoimintaportaali Statista kertoo, että Facebook oli vuonna 2018 suurin yhteisöpalvelu maailmassa. Vuoden 2018 viimeisellä neljänneksellä Facebookilla oli maailmanlaajuisesti yli 2,3 miljardia kuukausittain aktiivista

---

⁸ <https://www.statista.com/topics/751/facebook/>

käyttäjää. Yhdysvaltalainen talouslehti Forbes nimesi Facebookin neljänneksi maailman arvokkaimpien brändien listalla vuonna 2018⁹.

Facebook on mielestäni sopiva valinta vaihtoehtoiseksi julkisuuden tilaksi ensinnäkin sen saaman suuren suosion vuoksi, mutta myös välttämättömyyden aseman vuoksi, josta Ridell puhuu. Ridellin (2011, 16) mukaan Facebookin käytöstä kieltäytyminen ”voi herättää jopa sosiaalisen pakon luonteista oudoksuntaa”. On selvää, että Facebookista on muodostunut keskeinen osa arkea. Se ei ole jäänyt marginaaliseksi, tietyn käyttäjäryhmän suosimaksi palveluksi, vaan siitä on muodostunut tila, jossa olemista pidetään jopa itsestään selvänä. Käyttäjien välisen vuorovaikutuksen lisäksi Facebook mahdollistaa esiintymisen tai näkymisen isollekin yleisölle (emt. 17).

Facebookin ero virtuaalisena tilana fyysiseen tilaan on se, että siellä voi tehdä sellaisia asioita, jotka eivät fyysisessä tilassa välttämättä ole mahdollisia: esimerkiksi seurata toisten tekemisiä huomaamattomasti. Tämä onkin syytä ottaa huomioon tutkittaessa profiilikuvia. Minä on julkisesti näkyvillä ilman, että käyttäjä edes tiedostaa, kuka tai ketkä kaikki profiilia tarkastelevat ja seuraavat. Yleisön määrästä tai siitä, ketkä profiilia katsovat, on mahdotonta saada tarkkaa tietoa. Viestintään Facebookissa sisältyy Ridellin (2011, 18) mukaan aina esityksellinen puoli: ”Esimerkiksi statuspäivitykset tai palveluun lisätyt valokuvat eivät vain välitä tietoa käyttäjien kuulumisista; yhteydenpidossa ja kokemusten jakamisessa lähipiirinkin kanssa on samalla kyse representaatioista, joita vastaanotetaan ja tulkitaan vähintään puolijulkisina esityksinä”.

Geurin-Eagleman ja Burch ovat tutkineet Goffmanin minän esittämisen teorian pohjalta esiintymistä uudenaikaisessa mediaympäristössä. He selvittivät olympiaurheilijoiden tapoja esittää minuutta Instagramissa ja keskittyivät siihen, miten urheilijat käyttävät Instagramia työkaluna henkilökohtaiseen brändäykseen sekä sitä, onko sukupuolten tavoissa eroja. Geurin-Eagleman ja Burch toteavat, että eräs sosiaalisen median ainutlaatuisimmista ominaisuuksista on se, että somepalvelut sallivat urheilijoille mahdollisuuden entistä paremmin hallita roolia, jota he yleisölle näyttelevät (Geurin-Eagleman & Burch, 2015, 141). Heidän mukaansa urheilijat ja urheilujärjestöt ovat yhä aktiivisempia sosiaalisessa mediassa. Siihen vaikuttavat muun muassa lisääntyvä bränditietoisuus, sosiaalisen median tarjoamat mahdollisuudet olla vuorovaikutuksessa faneihin ja sidosryhmiin sekä mahdollisuus markkinoida itseä ja herättää sponsoreiden kiinnostus. Näistä syistä yhä merkittävämmäksi muuttuu minän esittäminen positiivisessa valossa. (emt. 133)

Wu ym. esittävät, että sosiaalisessa mediassa käyttäjällä on online-identiteetti, jota hän tuottaa online-toiminnallaan, ja joka eroaa hänen todellisesta identiteetistään. Eräs keskeisimmistä online-

---

⁹ <https://www.forbes.com/companies/facebook/#368d83ee4193>

identiteetin rakentamisen keinoista on profiilikuvan valitseminen: kuva on ensimmäinen, jonka ”potentiaalinen ystävä näkee ennen kuin lähettää kaveripyynnön”. Lisäksi kuva ilmaantuu näkyviin jokaisen käyttäjän jättämän kommentin yhteydessä ja keskusteluissa. (Wu ym., 2014, 880)

Facebook-profiilikuviiin keskittyneessä tutkimuksessa on käynyt ilmi, että oli sukupuoli mikä tahansa, ihmiset valitsevat profiilikuvansa strategisesti hallitakseen identiteettiään. Lisäksi kävi ilmi, että Facebookin rakennetut identiteetit oli tarkoin työstetty vastaamaan sosiaalisia ja kulttuurisia normeja. (Geurin-Eagleman & Burch, 2015, 135; DeAndrea & Walther, 2011; Zhao, Grasmuch ja Martin, 2008) Jo Goffman kirjoitti, että silloin, kun ihminen esittäytyy muille, hän pyrkii tuomaan esille ” yhteisön virallisesti tunnustamia arvoja” (Goffman, 1971, 45).

Humin ym. mukaan Facebookiin valittu profiilikuva tarjoaa tärkeän ensimmäisen yrityksen rakentaa omaa online-identiteettiä, ja näin ollen voi olettaa käyttäjän kuluttaneen aikaa tämän ensimmäisen vihjeen antamiseen, eli kuvan ja sen elementtien voi olettaa olevan tarkoin harkittuja ja tietoisesti mietittyjä sekä valittuja (Hum ym., 2011, 1832). Hum ym. esittävät, että käyttäjät ovat tietoisia siitä, että profiilikuva on tärkeä osa myönteisen identiteetin rakentamista. Samaan päätyivät Wu ym., joiden mukaan suurin osa käyttäjistä on tietoisia tietynlaisen kuvan aikaansaamista vaikutuksista ja lisäksi suurin osa käyttäjistä valitsee tietynlaisen kuvan tarkoituksenaan välittää haluttua kuvaa itsestään mahdollisille katsojille. Lisäksi käyttäjät valitsevat kuvan, jossa he mielestään näyttävät viehättävältä. Wu ym. ovat sitä mieltä, että Facebookin käyttöä motivoivat kaksi perustarvetta: kuuluminen johonkin ja itsen esittäminen. (Wu ym., 2014, 887). Julkisuuden henkilöiden kohdalla huomionarvoista on se, että silloin, kun he alkavat rakentaa online-minää, olemassa olevat käsitykset heistä näyttelevät jo roolia minän esityksessä (Marshall, 2010, 39–40).

Tarkastellessaan urheilijoiden muotokuvia uudessa mediaympäristössä, tutkijat ovat löytäneet samankaltaisuuksia kuin perinteisistä mediarepresentaatioista. Urheilijoiden visuaalisia esityksiä selvittäneistä tutkimuksista käy ilmi, että naisurheilijat esitetään miehiä useammin passiivisissa kuvissa. Naisurheilijat ennemmin poseeraavat kuin esiintyvät toiminnallisesti, ja lisäksi naiset on usein kuvattu vahvasti seksuaalisilla tavoilla (Geurin-Eagleman & Burch, 2015, 136) Geurin-Eaglemanin ja Burchin tutkimuksen eräs kiinnostava löydös oli se, että naisurheilijoiden itsestään jakamista kuvista suosituimpia olivat juuri seksuaalisia konnotaatioita sisältävät kuvat (emt. 141).

Vammaisurheilijoiden kuvat muodostavat mutkikkaamman ilmiön kuin vammattomien urheilijoiden kuvat, sillä vammaisurheilijoiden kohdalla kuviin liittyy ristiriitaisia tunteita. Fitzgeraldin mukaan vammaisuuden ja urheilullisen erinomaisuuden yhdistelmä mielletään usein vieraaksi. Tämä taas johtuu siitä, että urheilun julkinen kuva on vahvasti kytköksissä mielikuvaan ruumiillisesta täydellisyydestä. Tämä kytkeytyy tiukasti stereotypioihin ja sen nostavat esille myös

Bartsch ym., joiden mukaan juuri stereotyyppiset odotukset ruumiillisesta täydellisyydestä aiheuttavat sen, että urheilijoiden fyysiset vammat tai rajoitteet saattavat näyttäytyä keskeisempinä kuin heidän urheilullinen kyvykkyytensä. (Bartsch ym., 2018, 528; Fitzgerald, 2012)

Vammaisurheilijat voivat toimia myös muistutuksena ihmisvartalon haavoittuvuudesta: vaara voi vaania ketä tahansa, missä tahansa. Näistä syistä katsojan tunteiden kirjo on joukko myönteisiä ja kielteisiä tuntemuksia, mutta myös surua, ahdistusta tai sääliä. (Bartsch, 2018, 528)

Olennaista ihmisten tekemien havaintojen keräämisessä, kuten myös esimerkiksi tämän gradun tekemisessä, on mielestäni ymmärtää Goffmanin esittämä ajatus siitä, että oli havainnoijalla havainnoitavasta kohteesta kuinka paljon tietoa tahansa, hän toimii loppujen lopuksi omien tulkintojensa varassa (Goffman, 1971, 13). Kun tarkastellaan Facebookia vuorovaikutuksen tapahtumapaikkana, täytyy ottaa huomioon Ridellin huomio siitä, että ”kun mediateknologia yhdentää toisistaan erilliset elämänpiirit, vakiintuneet ’goffmanilaiset’ säännöt siitä, miten toimitaan lavalla ja lavan takana, joutuvat käymistilaan” (Ridell, 2011, 13). Totta on, että Facebook tekee pesäeron yhteiseen fyysiseen sijaintiin. Toisaalta, samanaikainen fyysinen läsnäolo ei välttämättä ole edellytys. Ridell nimittäin kirjoittaa myös, että Facebookin soveltuvuutta vuorovaikutuksen näyttämöksi tukee se, että Facebookissa katoaa helposti tietoisuus siitä, että käyttäjät voivat fyysisesti sijaita aivan eri paikoissa. Sen sijaan palvelu luo tunnun, että käyttäjät ovat läsnä samassa virtuaalisessa tilassa samanaikaisesti. Ridell toteaa myös, että yhteisöpalvelu Facebookissa on ominaisuuksia, jotka mitä ilmeisemmin tarkoituksenmukaisesti jäljittelevät kasvokkaista viestintää arkisissa, todellisissa ja materiaalisissa tiloissa ja niihin kytkeytyvissä tilanteissa. Tällainen teko on esimerkiksi mahdollisuus ”peukuttaa” toisten julkaisuja. (emt. 18)

Seuraavaksi esittelen tutkielmani kannalta keskeiset Goffmanin käsitteet eli teatterimaailman tärkeimmät termit. Sovitan nämä käsitteet Facebook-ympäristöön. Tarkastelen myös tarkemmin Ridellin väitettä siitä, että someympäristössä goffmanilaiset säännöt lavalla ja lavan takana toimimisesta määrittyvät uudelleen.

2.4 Erving Goffman ja sosiaalinen vuorovaikutus teatterina

”Koko maailma ei tietenkään ole näyttämö, mutta on vaikea täsmällisesti määritellä, missä kohdassa se ei ole.” (Goffman, 1971, 83)

Erving Goffman esittelee teorian sosiaalisesta vuorovaikutuksesta teatterina teoksessaan *The Presentation of Self in Everyday Life* (suom. *Arkielämän roolit*), joka on julkaistu ensimmäisen

kerran vuonna 1956. Siitä huolimatta, että teoksen julkaisusta on yli 60 vuotta, teoria kuvaa osuvasti ihmisten välistä kanssakäymistä yhä tänä päivänä. Vaikka 50-luvun loppupuolella Goffman tuskin osasi ennustaa sitä, miten valtavasti internet muuttaa aikaamme, muiden ihmisten kohtaamista ja sosiaalista vuorovaikutusta, teoria tuntuu olevan aikaansa edellä.

Erving Goffman oli sosiologi, joka tunnetaan dramaturgisen lähestymistavan kehittäjänä¹⁰.

Goffman esittää ihmisten välisen sosiaalisen vuorovaikutuksen teatterina, joka käsittää teatterialan termeineen ja välineineen. Goffmanin sosiaalisen vuorovaikutuksen teorian keskiössä on roolin esittäjä, joka pyrkii vakuuttamaan yleisönsä. Roolille keskeistä on ulkonäön ja ulosannin rakentaminen hahmolle sopivaksi. Goffman toteaa, että roolit on jo yleensä keksitty, ja ihmiset vain valitsevat haluamansa niiden joukosta. Toimintaympäristö eli esiintymislava rakentuu lavasteiden avulla. Kuten teatterille on tyypillistä, uskottava esiintymistilanne pyritään luomaan sekä sopivien lavasteiden että esiintyjän vakuuttavan roolisuorituksen avulla. Takahuone löytyy jopa jokaisesta harrastajateatterista – niin myös Goffmanin teatterimaailmasta. Takahuone on se tila, jossa näyttelijä voi luopua naamiostaan ja paljastaa todelliset kasvonsa ilman, että yksikään yleisön jäsen pääsee näkemään.

Lippmann esittää samankaltaisia ajatuksia ihmisen kahtia jakautuvasta minuudesta kuin Goffman. Goffmanin mukaan jako syntyy muille näytettävän roolin ja todellisemman, vain muilta piilossa esiin pääsevän minuuden välille. Lippmann sen sijaan käyttää esimerkkinä arvovaltaisia ihmisiä, joilla on hänen mukaansa kaksi minuutta. Lippmannin mukaan molemmat minuudet ovat rakennettuja persoonallisuuksia, ja ne jakaantuvat julkiseen ja kuninkaalliseen tai loisteliaaseen ja yksityiseen, inhimilliseen minuuteen. Julkiseksi esitykseksi rakennettu hahmo ei Lippmannin mukaan ole todellinen ihminen. (Lippmann, 1998, 7)

Goffmanin ja Lippmannin ajatukset käyvät yksiin myös toisaalla, sillä Lippmannin ajatus siitä, että useimmiten määrittelemme asiat ennen kuin näemme ne, on hyvin linjassa Goffmanin kategorisoinnin kanssa. Goffmanin mukaan kohdatessamme uuden ihmisen pyrimme heti sijoittamaan hänet sopivaan kategoriaan. Yritämme muodostaa hänestä käsityksen sekä hankkimalla saatavilla olevaa tietoa että hyödyntämällä sitä tietoa, jota meillä jo on. Tietoa voi poimia ihmisen ulkonäöstä ja hänen tavastaan esiintyä. Apuna näiden havaintojen käsittelyssä ovat aikaisemmat kokemuksemme muista yksilöistä. Goffmanin mukaan hyödynnämme näissä tilanteissa kaavamaisista ajattelutapaa, joka perustuu ennakkoluuloihin ja yleistykseen. Vuorovaikutustilanteessa

---

¹⁰ <https://www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaalipsykologia/goffman.html> ja <https://www.thoughtco.com/erving-goffman-3026489>

voi olla mahdotonta päästä jäljille yksilön todellisista, mutta näkymättömämmistä ominaisuuksista, kuten asenteista. Tämä aiheuttaa sen, että katsojat tulkitsevat kunkin yksilön esiintymistä saadakseen hänestä vaikutelmia. (Goffman, 1971, 11)

Mielikuvat kytkeytyvät niin ikään tiukasti ”goffmanilaiseen ajatteluun”. Sekä Goffman että Lippmann korostavat mielikuvien syntyä tosielämän vuorovaikutustilanteessa. Vuorovaikutuksen ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla tosielämän tilanne, vaan samaan tapaan sosiaalinen media toimii mielikuvia synnyttävän vuorovaikutuksen näyttämönä. Tässä tutkielmassa aion hyödyntää Goffmanin teoriaa sosiaalisesta vuorovaikutuksesta Facebookiin. Ajatus Goffmanin teorian yhdistämisestä sosiaaliseen mediaan ei ole omani, vaan se on peräisin digitaalista mediaa käsittelevältä luentosarjalta, jonne osallistuin vaihto-opiskeluvuotenani Loughboroughin yliopistossa Englannissa. Luentosarjalla testasimme Goffmanin teorian sopivuutta yhden Facebook-kuvan analysoimiseen. Ajatus tämän tehtävän laajentamisesta pitemmäksi tutkielmaksi sai alkunsa jo tuolloin.

Goffmania on hyödynnetty nykypäiväisissä ympäristöissä aikaisemminkin. Marshall esittää, että tällä hetkellä todistamme minän sovittamista lavalle uudenlaisessa kontekstissa: ”sekä hahmo että esitys toimivat nyt online-ympäristössä”. Tosielämän näyttämö esineistöineen on vaihtunut Facebook-vuorovaikutukseksi kuvineen, viesteineen ja profiileineen. Marshallin mukaan Facebook-esitykset rakennetaan tietoisia mahdollisesta yleisöstä, ja ehkäpä juuri siksi ne ovat huolellisesti koostettuja ja vaikuttaviksi pyrkiviä. Marshall nostaa esille sosiaalisen median profiilien esityksellisyyden: ne palaset, joita julkisuuden henkilö jakaa yleisölle henkilökohtaisesta elämästään, eivät ole sattumanvaraisia ja spontaaneja, vaan tarkoin harkittuja, aivan kuten koko Facebook-minä. Facebook voi toimia esityksenä henkilön arkielämästä. (Marshall, 2010, 39–40)

Marshallin mukaan sosiaalisessa mediassa välitetty esitys on kriittinen osa jokaisen julkisen hahmon identiteettiä (emt. 39). Erona Goffmanin aikaan on se, että nyt sosiaalinen media tarjoaa mahdollisuuden rakentaa itse itsestään julkinen esitys (Marshall, 2010; Geurin-Eagleman & Burch, 2015).

2.4.1 Rooli

Sana *persona* on alkujaan tarkoittanut naamiota (Goffman, 1971, 29). Goffman käsitteleeekin persoonaa naamiona, joka muodostuu yhteisön paineen eli sosiaalisen kurin alla (emt. 68). Goffman siteeraa Parkin sanoja väittäessään, että jokainen esittää roolia – aina ja kaikkialla, tiedostaen tai

tiedostamattaan. Rooli on ihanneminä, joka sulautuu osaksi omaa persoonallisuuttamme. Persoonaksi kehitytään syntymästä saakka. Tarpeen mukaan ihminen on elämänsä varrella kykeneväinen omaksumaan hänelle tarjottavia rooleja, josta esimerkkeinä toimivat uuden alokkaan sopeutuminen armeijan sääntöihin tai uuteen työpaikkaan saapuvan ihmisen sopeutuminen työympäristöön ja työtehtävän vaatimaan rooliin. (emt. 29–30; ks. Park 1950)

Kotiolloissa esiintyjä voi tyytyä vaatimattomaan rooliin, mutta vaihtaessaan kotiympäristöstä sellaiseen sosiaaliseen tilanteeseen, jossa hänen ammattipätevyytensä muuttuu keskeiseksi, esiintyjä voikin yhtäkkiä keskittyä esityksensä tehoavuuteen (Goffman, 43–44). Vaikutelma, jonka roolia esittävä pyrkii antamaan, voi olla ”tosi tai valheellinen, aito tai väärä, pitävä tai narutusta” Goffman, 1971, 69). ”Naamio [mask] esittää sen konseptin, jonka olemme itsestämme rakentaneet – roolin, jota pyrimme elämään – naamio on todellinen itsemme, se minuus, joka haluaisimme olla” (Goffman, 1990b, 30).

Yksilö voi ilmaista itseään tahallisesti tai tahattomasti ja itseilmaisut jakautuvat suoriin ja epäsuoriin. Suoria ilmaisuja ovat esimerkiksi sanat, joiden tarkoituksena on välittää informaatiota. Pelkistetysti on kyse kommunikaatiosta. Epäsuoriin itseilmauksiin sen sijaan lukeutuvat monenlaiset muut toiminnot, kuten käytös ja reaktiot. Molemmilla viestintätavoilla on mahdollista pettää tai teeskennellä, ja jokainen yksilö voi toiminnallaan pyrkiä synnyttämään muissa toivomiaan vaikutelmia. Yksilö voi esittää rooliaan pyrkien vakuuttamaan yleisönsä päästäkseen haluamiinsa tavoitteisiin, mutta hän voi myös itse vilpittömästi uskoa siihen. Goffman jakaakin esiintyjät heidän tavoitteidensa perusteella kyynisiin ja vilpittömiin. (Goffman, 1971, 12)

Goffman siteeraa Simone de Beauvoirin ajatusta ehostautumisesta, mikä kuulostaa tutulta sosiaalisen median aikakaudella. Beauvoirin mukaan kyse ei ole vain ehostautumisesta, vaan siitä, että pukeutumisen myötä koko ihminen muuttuu: sen sijaan, että hän toisi näytteille itsensä, hän tuokin näytteille kuvan – ”hahmon, jota hän esittää, mutta ei ole” (Beauvoir, 1953, 533). Tämä hahmo voi olla täydellinen kuin populaarikulttuurin päähenkilöt, ja sen epätodellisen hahmon yksilö pyrkii tekemään oikeutetuksi ja vakuuttavaksi myös muiden silmissä.

Goffmanin mukaan yksilöt pyrkivät antamaan yleisölle vaikutelmia joko tietoisesti ja harkitusti tai tietämättään. Esiintyjällä on kuitenkin usein pyrkimys vahvistaa vaikutelmaa sopivuudestaan rooliin, jota esittää. Goffmanin mukaan ihminen joutuu luopumaan – tai ainakin salaamaan – toimintaa, joka on ristiriidassa ihanneminän arvojen kanssa (Goffman, 1971, 51). Tämän pohjalta onkin olennaista tarkastella, löytyykö paaureilijoiden profiilikuvista kuvissa mitään sellaisia elementtejä tai yksityiskohtia, jotka olisivat ristiriidassa esityksen – kuten urheilijan tai

vammaisurheilijan roolien – kanssa. Tämän tutkiminen muuttuisi kiinnostavammaksi, mikäli tutkielmassani olisi mahdollista seurata jonkin aikavälin ajan yksilön toimintaa sosiaalisessa mediassa: millaisia kuvia, videopätkiä, tekstejä ja tarinoita hän jakaa? Paljastaako hän elämästään sellaisia ulottuvuuksia, jotka eivät sovi urheilijan ihannetyyppiin? Näin syvällisen tutkimuksen paikka on kuitenkin vasta myöhemmin.

Jako yleisöön ja esiintyjään on Facebookin kontekstissa kiinnostava. DiMicco ja Millen toteavat, että itsen esittämiseen Facebookissa vaikuttavat henkilön olettamukset yleisöstä (DiMicco & Millen, 2007). DiMiccon ja Millenin tutkimuksesta käy ilmi, että ihmisten esitykset Facebookissa vaihtelevat sen mukaan, miten he Facebookin mieltävät: kokevatko he Facebook-käyttäytymisen edustavat heidän vapaa-aikaansa vai haluavatko he esiintyä siellä ammattimaisesti. Osa rajaa yleisönsä sen mukaan, miten haluavat Facebookissa esiintyä esimerkiksi jättämättä tietyt kaveripyynnöt hyväksymättä. (emt.; Dorsch & Ilhan, 2016, 49).

Huomionarvoista profiilikuvien tarkastelussa onkin se, että ne ovat yleensä julkisia kaikille huolimatta siitä, kenen kanssa on Facebookissa kaveri. Facebook-yleisö voi pitää sisällään tuntemattomia ihmisiä, joiden tarkkaavaisesta katseesta kohde ei voi olla tietoinen (Ridell, 2011, 127). Tällöin Facebookissa voi nähdä toteutuvan Goffmanin esittämän ajatuksen vuorovaikutuksesta, jossa tuntemattomat pyritään heidän esityksensä perusteella kategorisoimaan. Osaan yleisölle antamistaan vaikutelmista yksilö voi vaikuttaa ja lisäksi pyrkiä muokkaamaan niitä. Näitä ovat esimerkiksi sanalliset ilmaisut. Sen sijaan epäsuoria itseilmaisuja on hankalampi säädellä, joskaan käyttäytymisen kontrolloiminen ei ole mahdotonta. Nämä keinot mielestäni korostuvat verkkoympäristössä, jossa pysähtynyttä valokuvaa varten on mahdollista rakentaa tarkoin harkittuja elementtejä, kuten asu, ilme, asento, mutta myös kuvateksti, joka voisi toimia esimerkkinä sanallisesta ilmaisusta sosiaalisessa mediassa.

Profiilikuvien esityksellinen luonne käy ilmi Ridellin (2011) tutkimuksesta, jossa hän tarkastelee minän esittämistä profiilikuvissa. Hänen mukaansa tutkimuksessa mukana olleiden minäkuvien luonnehdinnat ja niiden valinnan perustelut asettuvat akselille aito ja autenttinen minä–kuvan esityksellisyys. Huolimatta siitä, että osa korostaa kuvansa olevan aito, heidän luonnehdinnoistaan käy ilmi, että myös he tiedostavat profiilikuvan ”rakennetun ja vaikutelmia tuottavan luonteen”. Ridellin mukaan kuvan esityksellisyys tuli ilmi luonnehdinnoista, joissa kuvasta puhuttiin esimerkiksi adjektiivein: olen kuvassa ”positiivinen”, ”iloinen” tai ”onnellinen”. Näissä tapauksissa kuvalla haluttiin usein antaa jonkinlainen vaikutelma katsojalle. (Ridell, 2011, 164–165).

”Se, että minän esityksellisyyttä profilikuvassa hallitsevat näyttäminen ja näyttäytyminen, kertoo Facebookin luonteesta puolijulkisena tilana ja mediana – kyseessä ovat roolisuoritukset jokapäiväisen viestinnän teknologiavälitteisellä näyttämöllä, eivät laitostatterin lavalla tai perinteisten joukkoviestinten julkisuustilassa” (Ridell, 2011, 182).

Esityksellisyyden kannalta kiinnostavaa on se, että Facebookin profilikuvat edustavat representaatioita, joissa virheiden mahdollisuus voidaan lähes täysin sulkea pois. Uskonkin, että sosiaalisen median representaatioissa ei välttämättä ole mitään spontaania tai aitoa, joskin tiedostan, että niissä voi olla. Käyttäjällä on halutessaan loputtomasti aikaa hioa esityksensä lavasteineen, ilmeineen ja asuineen. Sen sijaan epätoivotut vahingot, kuten kompastuminen, änkytys, jännitys ja muut inhimilliset piirteet on mahdollista sulkea täysin pois, katsojan ulottumattomiin. Kuvan elementtejä etsittäessä Goffmanin stigma muodostuu keskeiseksi käsitteeksi, sillä selvitän, tekevätkö Facebook-kuvissa esiintyvät paraurheilijat kuviensa avulla oman “poikkeavuutensa” näkyväksi ja kaikkien nähtäville. Voiko häpeän välttää, kun vammaisuuden tuo itse kaikkien nähtäväksi? Kiinnostavaa on myös se, onko näkyvyys tietoinen valinta tai esimerkiksi keino taistella leimaantumista vastaan. Stigma on kiinnostava ulottuvuus, sillä siihen liittyy keskeisesti Goffmanin ajatus ihanneihmistyypeistä: havainnoidessamme ihmistyyppejä, luomme ihanteita, jonkinlaisia tavoitteita ihmisen olemiselle. Se saa mieleemme kiinnittämään erityistä huomiota poikkeuksiin, jotka eroavat näistä ihanteista (Goffman, 1971, 35).

Miller kirjoittaa, että Facebook on yhdenvertaisesti ihanteellinen väline tietynlaiselle poliittiselle ja aktivistiselle toiminnalle muun muassa siksi, että se mahdollistaa maailman ja siellä tapahtuvien asioiden kommentoimisen sekä erilaisten tapahtumien järjestämisen (Miller, 2011, 70). Tässä tutkimuksessa olennaista on kuitenkin kiinnittää huomiota kuvien kautta tapahtumaan aktivismiin, joka sekin on Facebookissa mahdollista kaikille käyttäjille. Goffmanin mukaan häpeä kytkeytyy tiukasti vammaisuuteen liittyvään stigmaan.

2.4.2 Näyttämö ja takahuone

Näyttämö ja takahuone muodostavat Goffmanille tärkeän vastaparin. Näyttämöllä ihminen on esillä katsojille. Sen sijaan takahuone tarkoittaa paikkaa, jossa hän on piilossa muiden katseilta ja havainnoinnilta. Tällainen paikka voi olla esimerkiksi koti, jossa roolista voi riisuutua kenenkään huomaamatta. Tätä vahvistaa Goffmanin käsite idealisoimisesta.

On syytä ottaa huomioon, että ihmiset esiintyvät eri tavoin erilaisilla näyttämöillä. Facebookin profiilikuvat ovat julkisia, mikä tekee Facebookista kaikille näkyvillä olevan näyttämön. Olen nyt nostanut esille ajatuksia Facebookista digitaalisen ajan näyttämönä, mutta entäpä miltä voisi näyttää Goffmanin takahuone tänä päivänä? Sloop ja Gunn kysyvät, mitä tapahtuu, kun yksityisyyttä ei enää ole sidottu fyysisessä tilassa sijaitsevaan oveen (Sloop & Gunn, 2010, 296). Ridell jatkaa sanomalla, että kotiovi on siirtynyt medialaitteisiin, mikä kannustaa oman yksityisyyden julkistamiseen (Ridell, 2011, 23). Hahmotan nyt nykyaikaista takahuonetta pohjaten Ridellin ajatuksiin sosiaalisista verkkosivustoista digitaalisen ajan koteina (emt. 22).

Ensimmäinen askel kohti julkista yksityiselämää otettiin Habermasin mukaan silloin, kun asumismuodot muuttuivat: ohuet seinät ja naapurien väliset aidat katosivat ja tekivät samalla yksityiselämästä muille ihmisille näkyvämpää (Habermas, 2004, 234). Internet ja sosiaalinen media ovat jatkaneet muutosta yhä pidemmälle. Facebookin myötä ihmisille on tarjoutunut mahdollisuus jakaa yksityistä elämäänsä julkisuuteen – missä tahansa ja milloin tahansa. Tämä muuttaa yksityisyyden rajoja, sillä matkapuhelin ja tietokone, joiden kautta Facebookia tavallisesti käytetään, matkaavat käyttäjänsä mukana. Ne hämärtävät yksityisyyden rajoja, sillä ne kulkeutuvat käyttäjänsä mukana kotioven taakse.

Toisaalta, yksityisyyden julkistaminen ei enää vaadi fyysistä läsnäoloa tietyssä paikassa, koska julkistamisen mahdollistavat laitteet kulkevat ihmisten mukana (Ridell, 2011, 23). Mietinkin, voisiko yksityisyyden rajaksi, Goffmanin ”takahuoneeksi”, nyt nimittää suljettua digitaalista laitetta ja aluetta, jonne sen valvova silmä ei ulotu? ”Kotisi on tänään siellä missä kannettavasikin”, kuten Ridell asian ilmaisee (emt.).

2.4.3 Lavastus

Kuten teatterissa, myös näyttämöllä on lavasteita, joiden avulla esitystä rakennetaan halutunlaiseksi. Goffman pitää lavasteita kiinteinä, maantieteellisinä seikkoina. Lavastus voidaan käsittää ympäristöksi, jossa henkilö esiintyy tai haluaa esiintyä, esimerkiksi statuksensa vahvistamiseksi. Lavastuksesta erilliseksi voidaan erottaa henkilökohtainen julkisivu, johon sisältyvät henkilökohtaiset piirteet, jotka seuraavat yksilön mukana. Henkilökohtaiseen julkisivuun kuuluu Goffmanin mukaan ”vakioluonteista viestintävälineistöä, jota yksilö esityksessään tietoisesti tai tiedostamattaan käyttää” (Goffman, 1971, 32–33).

Sosiaalinen julkisivu muodostuu lavastuksesta, ulkonäöstä ja esiintymisestä. Vakiintuneissa sosiaalisissa rooleissa on yleensä jo valmis sosiaalinen julkisivu (Goffman, 1971, 37). Näitä kolmea elementtiä on mahdollista löytää myös valokuvasta: henkilön sukupuoli, ikä, vartalo ja vaatetus voivat toimia tällaisina lavasteina.

2.4.4 Stigma

Surumielisiä aatoksia pohtii nimimerkki *Epätoivoinen* Erving Goffmanin teoksessa *Stigma*, kirjoittaessaan: ”Synnyin ilman nenää, eivätkä pojat halua viedä minua ulos” (Goffman, 1990a, 9). Nenättömyys voidaan nähdä leimaavana eli stigmatisoivana ominaisuutena, myös eräänlaisena vammana. Stigman käsitteen liittivät ruumiillisiin merkkeihin jo kreikkalaiset. Stigmatisoivat ruumiilliset merkit paljastivat jotakin poikkeavaa ja pahaa henkilön moraalista statuksesta. Merkit saattoivat tuoda ilmi henkilön rikostaustan tai orjuuden ja toimivat osoituksena siitä, että kyseinen yksilö on tahraantunut tai saastunut ja häntä on syytä välttää, etenkin julkisesti. (emt. 11) Tätä käsitystä tukee Vehmaksen näkemys siitä, että poikkeavuudet on läpi historian tulkittu joko synniksi, rikokseksi tai sairaudeksi (Vehmas, 2005, 57). Tältä pohjalta on helpompi ymmärtää myös sitä, mistä Evil Avenger – olosuhteistaan katkeran vammaisen stereotyyppinen rooli – on saanut kimmoketta.

Nykyään stigman merkitys viittaa melko osuvasti sanan alkuperäiseen merkitykseen, joskin se Goffmanin mukaan viittaa enemmän häpeään kuin vartalollisiin merkkeihin (Goffman, 1990a, 11). Tätä tukee myös se, että stigma suomennetaan usein häpeäleimaksi, ei vain leimaksi. Häpeäksi se kääntyy myös useissa sanakirjoissa. Häpeä on keskeinen osa Goffmanin stigma-käsitettä. Seuraavaksi tarkastelen, miten stigmatisoiminen tapahtuu.

Goffman ja Lippmann puhuvat molemmat kategorisoimisen ilmiöstä, joka tapahtuu joka kerta, kun kohtaamme uuden ihmisen. Yhteiskunta käyttää *luonnollistamista* keinona, jonka avulla ihmisiä kategorisoidaan. Luonnollistaminen tarkoittaa sitä, että olemassa olevat ryhmittelyt koetaan tavallisina ja luonnollisina, koska ne ovat yhteiskunnallisesti vakiintuneita. Luonnollistamisen avulla ennakkoluulot muuttuvat luonnollisiksi odotuksiksi ja vaatimuksiksi ilman, että edes itse huomaamme ajatella asiaa. Pysähdymme vaateidemme äärelle vasta silloin, kun vastaantulija ei täytä niitä. (emt. 11–12) Yhteiskunnallisessa keskustelusta voi jatkuvasti havaita erilaisuuden vastustamista, jota argumentoidaan toteamalla, että ”tämähän on aina ollut näin”.

Goffmanin mukaan samalla, kun kiirehdimme määrittelemään uuden ihmisen hänen ulkoisen olemuksensa perusteella tiettyyn kategoriaan, pyrimme määrittelemään hänen *sosiaalisen*

identiteettinsä. Sosiaalinen identiteetti jakautuu näennäiseen ja todelliseen identiteettiin, joista ensimmäinen viittaa omiin oletuksiimme tuntemattomasta yksilöstä ja jälkimmäinen siihen, millaisia piirteitä henkilöllisyydessä voidaan todellisuudessa todistaa olevan. Jos yksilö ei sovellu hänelle tarjolla oleviin kategorioihin, hänestä tulee erilainen kuin muut, vähemmän viehättävä tai tavoiteltava. Goffmanin mukaan alennamme mielissämme tällaiset yksilöt ”tavanomaisten” tai ”normaalien” ihmisten alapuolelle ja miellämme heidät jollain tavoin turmeltuneiksi, ja tätä ominaisuutta kutsutaan *stigmaksi*. (emt. 12)

Stigma eroaa sekä näennäisestä että todellisesta sosiaalisesta identiteetistä. Stigma on turmeltunut identiteetti, joka ei kuitenkaan pidä sisällään kaikkia epämieluisiksi koettuja identiteettejä. Sen sijaan käsitteen alle lukeutuvat stigmatisoidut identiteetit ovat sopimattomia stereotypiaamme siitä, millaiseen valmiiseen ja jo olemassa olevaan muottiin kohtaamamme yksilön tulisi mielestämme sopia. Stigmatisoidut ominaisuudet liittyvät vahvasti ihmistyyppiin, sillä toisen stigmatisoidut ominaisuudet voivat olla toisen kohdalla ”normaaleita”. Tässä kohtaa häpeä tulee keskeiseksi osaksi stigman määrittelyä, sillä Goffman selittää stigmatisoitumista häpeän avulla: Häpeää voi tuntea rikkaasta perheestä tuleva opiskelija, joka vierailee kirjastossa tai korkeasti koulutautunut ihminen, joka työskentelee tavanomaisessa, koulutustaan vastaamattomassa työssä. Tällaiset tilanteet voidaan tulkita epäonnistumiseksi, sillä yksilö ei tällöin noudata oman roolinsa vaatimaa elämäntapaa. Stigma on erityislaatuinen suhde ominaisuuden ja stereotypian välillä. (emt. 13–14).

Stigmalla on kolme erilaista muotoa, jotka jakaantuvat ruumiillisiin stigmoihin, tahroihin yksilön luonteessa sekä rotuun, kansallisuuteen ja uskontoon liittyviin stigmoihin. Stigma on kuin kirkuvan värinen leima, joka saa meidät joko tuijottamaan tai kääntämään katseemme. Se saa ajatuksemme keskittymään näkemäämme poikkeavuuteen ja mielemme analysoimaan sitä, mitä juuri havaitsimme. Goffman puhuu sosiaalisesta tiedosta ja kutsuu sitä välittäviä merkkejä symboleiksi (emt. 59). Stigmasymboleja voivat olla esimerkiksi ranteissa olevat arvet, jotka paljastavat henkilön yrittäneen itsemurhaa tai käsivarsissa näkyvät pistokset, jotka kielivät huumeaddiktiosta. Näkyvä symboli voi olla ominaisuus, joka kertoo vammaisuudesta, esimerkiksi pyörätuoli tai puuttuva raaja. On selvää, että stigmoihin liittyy hyvin erilaista näkyvyyttä. Yksinhuoltajuus tai mielenterveys eivät välttämättä ole kovin näkyviä ominaisuuksia, mutta sen sijaan sokeuden tai pyörätuolin huomaa välittömästi. Goffmanin mukaan näkyvyys voi olla kohteelleen julmaa. Goffman erottaa stigman näkyvyydestä kolme huomiota (emt. 66):

- 1) Kuuluisuus (*known-about-ness*): Onko muilla tietoa stigmasta etukäteen? Vaikka stigma olisi näkyvä ominaisuus, on mahdollista, että juorut siitä ovat saavuttaneet ulkopuoliset ihmiset jo ennen kuin he ovat silmillään todistaneet stigmaa.
- 2) Stigman häiritsevyys (*obtrusiveness*): Jotkut stigmat on helppo jättää huomiotta, mutta esimerkiksi puhevaikeudet nousevat esille joka kerta, kun niistä kärsivä henkilö on puheenvuorossa. Tällaiset stigmat voivat vahingoittaa kommunikaatiotilanteen etikettiä jatkuvasti, sillä niiden huomiotta jättäminen on hankalaa.
- 3) Fokus (*perceived focus*): On olemassa sosiaalisia tilanteita, joissa stigma tekee henkilön kelpaamattomaksi. Nämä tilanteet ovat niiden ihmisten luomia, jotka mahtuvat yhteiskunnassa vallitsevan ”normaaliuden” käsitteen alle. Goffmanin mukaan esimerkiksi rumuus voi olla ominaisuus, joka vaarantaa kommunikaatiotilanteen miellyttävyyden (Goffman, 1990a, 67). Vaikka tämä ominaisuus ei vaikuta mitenkään henkilön kykyyn suoriutua hänelle velvoitetuista tehtävistä tai roolista, saatamme suhtautua häneen syrjivästi ja torjuvasti vain siitä syystä, millaisia tunteita hänen ulkomuotonsa meissä herättää. Rumuus onkin stigma, joka on keskittynyt sosiaalisiin tilanteisiin.

Tavanomaisista yhteiskunnallisista odotuksista poikkeavat yksilöt nähdään helposti myös ”normaalista” poikkeavina. Stigma näkyy asenteissa ja toiminnassa. Stigmatisoitu yksilö voikin kokea syrjimistä, joka heikentää hänen mahdollisuuksiaan elämässä. (emt. 15) Tämä pätee myös vammaisuuden kohdalla, sillä Vehmaksen mukaan vammaisuus on tehnyt kyseenalaiseksi yksilön ”ihmisyyden ja sosiaalisen hyväksynnän” (Vehmas, 2005, 5). Vielä Goffmanin *Stigman* kirjoittamisen aikaan massamedia mahdollisti yksityishenkilön muutoksen tunnetuksi, julkiseksi hahmoksi tai julkisuuden henkilöksi (Goffman, 1990a, 90). Tässä kohtaa on huomioitava aikaisemmin käsitelty median muutos ja se, että sosiaalinen media rikkoo tätä perinteistä asetelmaa. Verkko tarjoaa alustan, jossa itsestään on mahdollista tehdä julkinen. Facebook mahdollistaa oman profiilikuvan tekemisen julkiseksi, jolloin kuva on kenen tahansa tarkasteltavissa ja saavutettavissa.

Nyt, kun olen tarkastellun stigman käsitettä, herää kysymys siitä, millaisia mahdollisuuksia stigmatisoidulla ihmisellä on valokeilassa, johon hänet on asetettu? Goffman tarjoaa stigmatisoidulle ihmiselle kaksi vaihtoehtoa: Stigmatisoitu voi olettaa kaikkien jo tietävän erilaisuudestaan tai hän voi olettaa, ettei hänen erilaisuuttaan tiedetä tai tajuta. Tällöin hän joko kokee ahdinkoa tilastaan tai sitten ei. Täysin ja näkyvästi stigmatisoidut ihmiset joutuvat kantamaan

mukanaan tietoa siitä, että lähes jokainen voi päästä selville heidän ahdingostaan (emt. 152), eikä heillä ole mahdollisuutta piiloutua näkeviltä katseilta.

On olemassa erilaisia tapoja vastata tilanteeseen. Jotkut pyrkivät korjaamaan viallista olemustaan esimerkiksi ulkonäköään tai luonnettaan muuttamalla. Tämä voi, tai on ainakin historian saatossa voinut, tarkoittaa psykiatrista hoitoa homouteen tai kauneusleikkauksia fyysisten puutteiden korjaamiseksi. On myös epäsuoria tapoja yrittää korjata turmeltunutta identiteettiä. Näitä ihminen voi harjoittaa itsekseen, sillä kyse voi olla esimerkiksi jonkun tavanomaisen taidon harjoittelemisesta. (emt. 19)

Häpeä muuttuu keskeiseksi stigmatisoidun ihmisen elämässä silloin, kun hän ymmärtää, että jokin hänen oma ominaisuutensa on viallinen. ”Häpäisty ihminen häpeää häpeän tunteesta”, kuten Goffman ilmaisee (emt. 155). Esimerkiksi vammainen ja stigmatisoitu ihminen elää Goffmanin näkemysten valossa jatkuvassa epävarmuudessa, sillä hän ei voi koskaan tietää, millainen vastaanotto häntä odottaa: hyväksyvä vai torjuva? Ja jos asenne onkin salliva, stigmatisoitu ihminen ei voi koskaan olla varma, mitä toinen todellisuudessa, sisällään ajattelee (emt. 25). Yksijalkainen tyttö kuvaa kokemuksiaan liikunnasta sanomalla, että hänen kaatuessaan muut naiset alkavat käyttäytyä kuin kanaemot. Vaikka he tarkoittavat hyvää ja haluavat olla kilttejä, puuttuminen tilanteeseen tällä tavoin sai tytön tuntemaan häpeää. Hayes ja Black toteavat, että sääli on tehokas tapa aliarvioida vammaisia ihmisiä sen sijaan, että heille osoitettaisiin kunnioitusta (Hayes & Black, 2003).

Kasvokkaiset vuorovaikutustilanteet ovat vain osa stigmatisoidun ryhmän ongelmallista tilannetta. Keskeinen ongelma kytkeytyy heidän paikkaansa yhteiskunnan rakenteissa. Tämän vuoksi ymmärtääkseen tätä ongelmaa on ymmärrettävä kunkin vähemmistöryhmän, tämän tutkimuksen tapauksessa siis vammaisten ihmisten, historiaa, poliittista kehitystä ja ryhmän vallitsevaa tilannetta (emt. 151). Goffman tukee näkemystä siitä, että yksilöihin, joiden identiteetti koetaan turmeltuneeksi, sisältyy muiden ihmisten toive parantumisesta. Goffmanin mukaan muutos stigmatisoidusta statuksesta normaaliin on oletettavasti ihailtava suunta (emt. 158).

Lopuksi käyn vielä lyhyesti läpi Goffmanin näkemyksiä kuuluisuudesta, joita voi helposti sovittaa verkkoympäristön kontekstiin. Goffmanin mukaan julkinen kuva ihmisestä on myös niiden saatavilla, jotka eivät henkilökohtaisesti tunne kyseistä ihmistä. Tämä julkinen kuva on väistämättä erilainen kuin se kuva, jota henkilö itsestään tuottaa suorissa kommunikaatiotilanteissa tuntemiensa ihmisten kanssa. Julkinen kuva vaikuttaa muodostuvan pienestä joukosta faktoja, jotka saattavat olla totta, mutta joista osa saattaa myös olla dramatisoituja ja uutiskynnyksen ylittäviä. Jälkimmäiset saattavat kuitenkin muodostaa julkisen kuvan kokonaisuudessaan. (emt. 90) Tämä

pätee erinomaisesti myös Facebookissa, joskin on otettava huomioon, että siellä yksilön on mahdollista säilyttää kontrolli ja valita rooliinsa sopivat ”faktat” itse. Henkilöllä on nyt itsellään mahdollisuus rajata julkinen totuus itsestään muutama haluamaansa ominaisuuteen.

3 Aineisto ja menetelmät

3.1 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisia stereotypioita vammaisuuteen liittyy, ja millainen ympäristö sosiaalinen media stereotyyppien näkökulmasta. Keskityn tutkielmassa vammaisurheilijoihin. Valitsin sosiaalisen median alustoista yhteisöpalvelu Facebookin, jossa jokaisella tutkimukseen osallistuneella vammaisurheilijalla on henkilökohtainen profiili.

Jo tehty tutkimus hahmottelee sitä, millaisia stereotypioita vammaisuuteen yhteiskunnassamme tänä päivänä liittyy ja mistä nämä mielikuvat juontavat juurensa. Nämä vammaisuuden stereotypiat mielessäni selvitän aluksi tutkijan kuvaluennan avulla, miten tutkimukseen valitsemani vammaisurheilijat esiintyvät Facebookiin lataamissaan profiilikuvissa. Sen jälkeen etsin haastateltavien kanssa tehtävän yhteisen kuvaluennan avulla vastausta siihen, onko sosiaalisen median läsnäololla mahdollista vaikuttaa vallitseviin, vammaisuuteen kohdistuviin stereotyyppisiin – tai kokevatko haastateltavat edes tarvetta vaikuttaa vallitseviin asenteisiin.

Lähestyn tutkimusongelmaa seuraavilla kysymyksillä:

K1. Miten paraurheilijat esiintyvät Facebookissa?

K2. Voiko Facebookissa horjuttaa vammaisuuden stereotypioita?

3.2 Empiirinen aineisto

Aloitin vastausten etsimisen selvittämällä jo olemassa olevan tutkimuksen avulla, millaisia stereotypioita vammaisuuteen yhteiskunnassamme kytkeytyy. Tutkimuksen aineisto muodostuu viiden suomalaisen paraurheilijan Facebook-profiilikuvista ja heidän kanssaan tekemistäni yhteisistä kuvaluennoista.

Tutkimuksen alkuun toteutin tutkijan kuvaluennan, jonka avulla analysoin, millaisia elementtejä erotin tutkimukseen valitsemieni paraurheilijoiden profiilikuvista. Tutkijaluennan avulla pyrin vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen eli selvittämään, miten paraurheilijat esiintyvät Facebookissa. Erving Goffmanin teoria sosiaalisesta vuorovaikutuksesta teatterina loi perusteet tutkijaluennalle, jossa etsin kuvista esiintyjän roolia, näyttämöä, lavasteita ja stigmaa. Lisäksi arvioin henkilön julkisuutta ja sen vaikutusta katsojaan. Tämän avulla tein oman analyysini siitä, mitä kuvassa näin. En siis tukeutunut perinteiseen kuva-analyysiin, vaan tutkijan kuvaluennan

tarkoituksena oli tutustua kuviin syvällisesti ennen kuin tapasin kuvissa esiintyvät henkilöt. Oli otettava huomioon, että oma analyysini saattaa erota siitä, mitä haastateltavat kuvasta ja siihen liittyvistä merkityksistä paljastavat. Olennaista tutkijan kuvaluentaa tehdessäni oli huomioida, että vaikka etsin kuvista elementtejä Goffmanin teoriaan tukeutuen, havaintoja ohjaavat aina aikaisemmat kokemukset (Eskola & Suoranta, 2014, 19).

Tutkijaluennan avulla etsin siis vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni. Toiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, onko kuvien avulla mahdollista horjuttaa vammaisuuden stereotypioita, etsin vastausta yhdessä haastateltavien kanssa toteutettavissa yhteisissä kuvaluennoissa. Halusin päästä lähelle haastateltavia, ja se oli mahdollista kenttätyön avulla (emt. 16). Uskon, että tämä menetelmä sopi erityisen hyvin omaan tutkimukseeni, sillä halusin, että tekstissä kuuluu vammaisurheilijoiden ääni – ei vain tutkijan pohdinta.

Menetelmänä yhteinen kuvaluenta muistuttaa teemahaastattelua, mutta se jätti haastattelulle enemmän vapauksia. Työstin haastatteluja varten rungon ja teemat, joiden avulla etenin haastattelutilanteessa. Haastattelurungon tarkoituksena ei kuitenkaan ollut noudattaa orjallisesti samaa kaavaa jokaisen haastateltavan kanssa. Runko toimi enemmänkin muistilistana, sillä halusin haastattelutilanteen olevan joustava. Lisäksi tutkimuksessa haastateltavilla ihmisillä oli erilaisia vammoja, minkä takia haastattelurungon oli joustettava – esimerkiksi kysymys siitä, onko proteesi apuväline vai osa kehoa ei ole asianmukainen cp-vammaisen kohdalla.

3.2.1 Aineiston hankinta

Tutkimusta varten haastattelin viittä paraurheilijaa, jotka ovat triathlonisti Liisa Lilja, pyörätuolikelaja Amanda Kotaja, hiihtäjä Sini Pyy, uimari Meri-Maari Mäkinen ja yleisurheilija Ronja Oja. Tutkijan kuvaluennan toteutin ennen jokaista haastattelua, jotta haastattelu ei vaikuttaisi siihen, millaisia elementtejä kuvista havaitsen.

Keräsin aineiston harkinnanvaraisella otannalla, sillä tarvitsin tätä tutkimusta varten ihmisiä, jotka täyttivät vaadittavat kriteerit. Tällaisia olivat vammaisuus, paraurheilijuus sekä se, että tutkittavalla on henkilökohtainen profiili Facebookissa. Toisin kuin tutkimuksen tekoa aloittaessani ajattelin, päätin tutkimuksen aikana, että tutkittavien henkilöiden vammojen ei tarvitse olla esillä kuvissa. Tutkimuksen alkuvaiheessa olin sitä mieltä, että sisällytän tutkimukseen vain sellaisia kuvia, joista vamma on nähtävissä. Sittemmin huomasin, ettei tämä ole paras menetelmä jo siitä syystä, etteivät kaikki vammat ole näkyviä. Esimerkiksi cp-vamma näyttäytyy hyvin eri tavalla kuin selkäydinvamma, joka vaatii liikkumista pyörätuolilla. Haastattelujen aikana kävi ilmi, että cp-

vammaan liittyi hyvin erilaisia kokemuksia kuin muihin vammoihin, ja tämä oli tutkimuksen kannalta hedelmällistä. Näistä syistä muutin alkuperäistä suunnitelmaani ja hyväksyin tutkimukseen myös sellaiset kuvat, joista vammaa ei voi erottaa. Tämä tuntui vastoin odotuksiani tuovan tutkimukseen lisää mielenkiintoa, sillä se toi haastatteluihin yhden näkökulman lisää: onko vamman näyttäminen tai piilottaminen tietoinen valinta?

Huomionarvoista on, että jokainen, jota tutkimukseen pyysin, halusi osallistua siihen. Haastateltavien valinta tapahtui siten, että tein haastattelun kerrallaan ja etenin haastateltavien suhteen muilta urheilijoilta saamieni vihjeiden avulla.

3.2.2 Tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä

Kävin tutkimuksen eettisiä seikkoja käsittelevän keskustelun jokaisen haastateltavan kanssa ennen haastattelun toteuttamista. Kaikki viisi tutkittavaa ovat näin olleet tietoisia siitä, että heidän Facebook-profiilikuvansa ja nimensä tulevat tutkimuksessa julkisiksi sekä siitä, että pro gradu -tutkielman luonne on niin ikään julkinen. Siitä huolimatta jokainen ilmaisi halunsa osallistua tutkimukseen. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) mukaan tutkijan on tärkeää ottaa huomioon tutkittavien itsemääräämisoikeus, johon sisältyy muun muassa tutkittavan suostumus. Tämän tutkielman kontekstissa keskeistä on huomioida myös tutkimuksen henkilökohtainen luonne: haastattelut sisältävät henkilökohtaisia tietoja, tunteita, ajatuksia ja kokemuksia tutkittavista. (TENK: eettinen ennakkoarviointi ihmistieteissä).

Informoin jokaista tutkittavaa siitä, että osallistuminen, kuten myös kuhunkin kysymykseen vastaaminen, on täysin vapaaehtoista. Tutkittavan suojaan kuuluu vapaaehtoinen osallistuminen ja se, että tutkittava tietää oikeutensa tutkimuksessa. Lisäksi tutkittavan on tiedettävä, mistä tutkimuksessa on kyse. Tutkijan on asetettava tutkimukseen osallistuvien hyvinvointi etusijalle ja heidän on jätävä nimettömiksi, elleivät he ole antaneet lupaa identiteettinsä paljastamiseen (TENK; Tuomi & Sarajärvi, 2018, 156). Koska kyseessä on kuviin painottuva tutkimus, sitä leimaa vahvasti tunnistettavuus. Tuomi ja Sarajärvi toteavat, että eettisestä näkökulmasta empiirisessä tutkimuksessa tutkijan on häivyttävä tiedonantajien tunnistettavuus yksilöinä (emt. 2018). Mielestäni tunnisteellisen aineiston keruu on kuitenkin tutkimusaiheeni kontekstissa tutkimuksellisesti tarkoituksenmukaista ja perusteltua.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan ihmistieteellisessä tutkimuksessa voi olla perustellut edellytykset tunnisteellisten tietojen käsittelylle ja säilyttämiselle. Tällaisia perusteita voivat olla

esimerkiksi myöhemmät yhteydenotot tutkittaviin tai aineiston historiallinen ja kulttuurinen merkitys. Lisäksi TENK toteaa, että ”historiallista ja kulttuurista merkitystä voi olla kaikilla omaa aikaansa kuvastavilla aineistoilla”. (TENK: eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä).

Vaikka anonymiteetin säilyttäminen oli tässä tutkimuksessa mahdotonta, päädyin käsittelemään haastateltavia nimikkeillä urheilija A–urheilija E, jotta tutkimus ei henkilöityisi liian vahvasti haastateltaviin yksilöinä. Tarkoituksena on ennemminkin keskittyä haastatteluista saamiini asiasisältöihin kuin siihen, kuka kommentin on antanut. Tutkimuksessani olen jaotellut haastateltavat kirjaintunnisteiden avulla. Jatkossa käsittelen aineistoa näitä nimikkeitä apuna käyttäen:

Urheilija A. Liisa Lilja

Urheilija B. Meri-Maari Mäkinen

Urheilija C. Amanda Kotaja

Urheilija D. Sini Pyy

Urheilija E. Ronja Oja

3.3 Menetelmä

Analysoin keräämäni aineiston laadullisen sisällöntutkimuksen avulla, joka soveltuu empiirisen ilmiön tutkimisen työkaluksi (Eskola & Suoranta, 2014, 14). Laadullinen tutkimus keskittyy yleensä sangen pieneen määrään tapauksia, joita pyritään analysoimaan niin perusteellisesti kuin mahdollista (emt.18). Tutkimukseni kohteena on viisi paraurheilijaa, joiden haastattelut analysoin yksityiskohtaisesti. Huomionarvoista on se, ettei aineiston tieteellisyyden kriteeri ole määrä, vaan laatu (emt.). Lisäksi haastateltavien määrä ei vielä sinällään määrittele aineiston kokoa, sillä litteroitua aineistoa voi muodostua suuri sivumäärä – tässäkin tutkimuksessa aineistoa kertyi yli 30 sivua.

Laadullisessa tutkimuksessa olennaista on kytkeä tutkimus yhteiskuntaan ja antaa tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman tarkka kuva (emt.). Tämän tutkimuksen lähtökohtana ei ollut tarkastella jokaisen suomalaisen paraurheilijan esiintymistä sosiaalisessa mediassa, vaan sen sijaan selvittää ja kuvailla ilmiötä mahdollisimman tarkasti keskittymällä muutamaa urheilijaan. Laadullisen aineiston analysoimisessa aineiston eroihin keskittyminen tuo Eskolan ja Suorannan mukaan tarkempia tuloksia kuin samankaltaisuuksien etsiminen (emt. 140). On syytä muistaa, etteivät

haastateltavien vastaukset heijasta todellisuutta, vaan rakentavat sitä: myös kieli on sosiaalisen todellisuuden tuote (emt. 141). Aineisto siis muodostaa yhden näkemyksen tutkittavasta ilmiöstä.

Analyysimenetelmän valintaa tukee ensinnäkin se, että tilastollinen yleistettävyyys ei ole tässä työssä olennaista. Pyrin ennemminkin ymmärtämään tiettyä ilmiötä ja tarkastelemaan sitä yhteiskunnallisessa kontekstissa, kuin selvittämään tutkimusaiheeni tilastollisessa valossa. Menetelmän tarkoituksena on selkeyttää aineistoa ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä (emt. 138). Tuomi ja Sarajärvi (2018) nojaavat Teschiin, jonka mukaan laadullisessa tutkimuksessa selvitetään joko kielen tyypillisiä piirteitä tai inhimillisten kokemusten säännönmukaisuuksia, joista jälkimmäinen tuntuu omassa tutkimuksessani mielekkäämmältä (ks. Tesch, 1990). Olin kiinnostunut kommunikaation sisällöstä, joka tässä yhteydessä tarkoitti haastatteluista hankittavaa aineistoa. Sen takia päädyin sisällönanalyysiin. Olisin voinut valita sisällönanalyysin sijaan metodiksi esimerkiksi diskurssianalyysin, joka sopii yhtä lailla inhimillisen kokemuksen analysoimiseen, joskin toisesta näkökulmasta. Diskurssianalyysi keskittyy kommunikaatioon prosessina, ja Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan sisällönanalyysi eroaa diskurssianalyysistä siten, että sisällönanalyysissä kommunikaatio mielletään ”todellisuuden kuvana”, kun taas diskurssianalyysissä ”todellisuuden rakentamisena”. Tutkimuksen tavoitteena oli etsiä aineistosta ”todellisuuden kuvia” eli esimerkiksi tutkittavien kokemuksia. Käsittelin näitä kokemuksia tutkittavan ”todellisuutena”, joka sai tukea jo tehdystä vammaistutkimuksesta.

Tarkasteltaessa laadullisen tutkimuksen ominaispiirteitä, on aluksi hyvä ottaa huomioon Tuomen ja Sarajärven maininta siitä, että laadullisen tutkimuksen käsitteelle ei ole olemassa yhtä yksittäistä määritelmää. Sen sijaan eri teokset esittävät aiheesta oman tulkintansa, joka ohjaa tekeillä olevaa tutkimusta tai tässä tapauksessa pro gradu -työtä (emt.).

Tavanomainen tyypittely teoreettiseen ja empiiriseen tutkimukseen on mukaan ongelmallinen silloin, kun se ymmärretään pintapuolisesti niin, että empiirisestä tutkimuksesta puuttuu teoria ja vastaavasti teoreettisesta tutkimuksessa teoria ylikorostuu. Tutkimus ei voi olla teorialatonta, oli se sitten määrällistä tai laadullista. Yksi laadullisen tutkimuksen kulmakivistä on Tuomen ja Sarajärven mukaan havaintojen teoriapitoisuus eli ymmärrys siitä, että yksilön käsitykset, tutkimuksen välineet sekä se, millaisia merkityksiä tutkija tutkimalleen ilmiölle antaa, vaikuttavat kaikki tutkimuksen tuloksiin. (emt.) Tutkimustulokset eivät siis synny tutkijasta irrallisina, eivätkä ne voi koskaan olla täysin objektiivisia. Lisäksi on tärkeää tiedostaa, ettei laadullisen analyysin avulla saatuja tuloksia voi pitää ajattomina, vaan pikemminkin alati muuttuvina (Eskola & Suoranta, 2014, 16).

Laadullisen tutkimuksen menetelmänä käytän sisällönanalyysia, joka sopii käytettäväksi kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 103). Tutkimuksen alkuun toteuttamani tutkijan kuvaluenta on vahvasti teorialähtöinen, sillä testaan tutkijaluennassa teorian soveltuvuutta sosiaaliseen mediaan. Nojasin jo olemassa olevaan malliin, jonka pohjalta pyrin määrittelemään kuvia. Tutkijan kuvaluennassa analyysia ohjaa vahvasti valmis teoria, ja ”analyysin taustalla on useimmiten aikaisemman tiedon testaaminen uudessa kontekstissa” (emt. 110).

Yhteisen kuvaluennan menetelmäksi valitsin teoriaohjaavan analyysin, jossa teoria toimii apuna, mutta analyysi ei kuitenkaan pohjaa suoraan teoriaan (emt. 109). Tuomi ja Sarajärvi kuvaavan teoriaohjaavaa analyysitapaa sanomalla, että: ”Analyysista on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava, vaan paremminkin uusia ajatusuria avaava” (emt.).

Teoriaohjaava tutkimusmenetelmä tuntui mielestäni aineistolähtöistä menetelmää sopivammalta, koska hyödynsin olemassa olevaa teoriaa ilmiön ymmärtämisessä ja juuri uusien näkemysten avaamisessa. Tarkoituksena ei ollut luoda täysin uutta teoriaa, vaan ymmärtää ilmiötä jo tehtyä tutkimusta ja uutta aineistoa hyödyntämällä. Tuomen ja Sarajärven ohjeistuksen mukaan etenin analyysissa siten, että se käynnistyi aineistolähtöisesti eli selvittämällä, millaisia yleisiä ja yksityiskohtaisia tuloksia aineistoni on tuottanut. Analyysissa hyödynsin viitekehyksessä esiin nousseita asioita, ja pyrin tarkastelemaan aineistosta saamiani tuloksia näiden valossa. Tuomen ja Sarajärven mukaan ei ole olemassa tiettyä sääntöä siihen, missä kohtaa analyysia teoria astuu ohjaamaan sitä (emt. 113). Pyrkimyksenäni oli läpi analyysiosuuden fenomenologinen päättely. Tuomen ja Sarajärven mukaan ideaalitalanne on sellainen, jossa päättely tapahtuu vailla teoriasidonnaisuutta (emt. 110).

Sisällönanalyysin pyrkimyksenä on saada tutkittavasta ilmiöstä ”kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa” (emt. 117). Sisällönanalyysin avulla toteutetut tutkimukset ovat saaneet kritiikkiä keskeneräisyydestä eli siitä, että tutkija vain esittelee kerättyä aineistoa tekemättä kuitenkaan sen suurempia johtopäätöksiä. Pyrin pitämään tämän mielessäni läpi analyysin ja viemään päätelmäni esittelyä pidemmälle myös kuvaluentojen analyysissa. Tuomi ja Sarajärvi sanovat, että sisällönanalyysi selvittää inhimillisiä merkityksiä, joita aineistosta on löydettävissä. (emt. 117). Tämä voisi viitata Alasuutarin mainitsemaan arvoituksen ratkaisemiseen, joka voisi tapahtua tekstistä etsittävien havaintojen avulla.

Tutkimuksen keskiössä olivat vammaisurheilijoiden kokemukset heihin kohdistuvista stereotyyppioista sekä se, pyrkivätkö he tietoisesti vaikuttamaan vallitseviin asenteisiin. Tutkimuksen

voi sijoittaa fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen, jonka erityispiirteeksi Tuomi ja Sarajärvi mainitsevat sen, että ”ihminen on tutkimuksen kohde ja tutkija”. Tutkimukseni kohteena olivat ihmiset, joista pyrin menetelmäni avulla saamaan tietoa. Sekä fenomenologisessa että hermeneuttisessa ihmiskäsityksessä ”tutkimuksen teon kannalta keskeisiä käsitteitä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys” ja lisäksi esille nousevat tulkinta ja ymmärtäminen. Tutkimukseni istuu fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen sillä perusteella, että fenomenologisen tutkimuksen tapaan selvitin inhimillisiä kokemuksia ja niiden kokemusten merkityksiä tarkoitukseni saada paraurheilijoilta tietoa heidän kokemuksistaan ja niiden merkityksistä sekä vaikutuksesta heidän toimintaansa. Toisaalta, kuten Tuomi ja Sarajärvi toteavat, hermeneuttinen ulottuvuus tuo merkitykselle parin eli tulkinnan tarpeen. (Tuomi & Sarajärvi, 2018).

Tutkimuksessani yritin oivaltaa ilmiön, eli sen, miten paraurheilijat Facebookissa esiintyvät, ja onko näiden esitysten avulla mahdollista horjuttaa vammaisuuteen liittyviä stereotypioita. Tuomen ja Sarajärven näkemys istuu mielestäni osuvasti stereotypioita tarkastelemaan tutkimukseen:

”Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa yritetään nostaa tietoiseksi ja näkyväksi se, minkä tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi ja itsestään selväksi, tai se, mikä on koettu, mutta ei vielä tietoisesti ajateltu” (emt.).

3.3.1 Tutkijan kuvaluenta ja yhteinen kuvaluenta

Käytin tutkimuksessani yhdistelmämenetelmää, joka muodostui *tutkijan kuvaluennasta* ja *yhteisestä kuvaluennasta*, jonka toteutin yhdessä jokaisen haastateltavan kanssa. Yhteinen kuvaluenta muistutti teemahaastattelua, koska etenin tiettyjen valittujen teemojen mukaan, joista esitin haastattelutilanteessa tarkentavia kysymyksiä, ja lisäksi yhteisessä kuvaluennassa tutkittavien tulkinnat sekä heidän asioille antamansa merkitykset korostuivat (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Teemahaastattelu on joustava, koska se antaa mahdollisuuden syventäviin kysymyksiin, joita haastattelun aikana voi nousta esiin. Erona teemahaastatteluun oli kuitenkin se, että haastattelutilanteessa tutkittavan profiilikuva oli kaiken aikaa esillä ja keskustelu eteni kuvan kautta, lukuun ottamatta kahta poikkeusta: Sini Pyyn (urheilija D) kanssa tein haastattelun pikaviestintäohjelma Skypeen kautta pitkän välimatkan takia. Pidimme kuitenkin molemmat esillä hänen profiilikuvaansa, josta keskustelimme. Tilanne oli muista poikkeava Ronja Ojan (urheilija E) kohdalla, joka on näkövammaisen. Koin, että tapaaminen ei olisi tuonut haastatteluun varsinaista lisäarvoa, joten toteutimme haastattelun puhelimesta.

Urheilija E:n kanssa haastattelutilanne poikkesi muista myös muilla tavoilla. Haastattelun alkuun haastateltava pyysi minua muistuttamaan, millainen hänen profiilikuvansa on, koska hän ei itse voi sitä nähdä – eikä itse asiassa ole koskaan edes nähnyt. Hän kertoi valitsevansa jakamansa kuvat tavallisesti yhdessä poikaystävänsä kanssa, joka kuvailee hänelle kuvaa tarkasti. Näkövamma toi keskusteluun erilaisia ulottuvuuksia, sillä kuvasta keskusteleminen vaati toisinaan profiilikuvan kuvailua, ja keskustelu eteni siten hieman eri tavalla kuin muiden kanssa.

Jokaisen kanssa haastattelu alkoi kuvan tarkastelulla ja keskustelulla siitä. Pyysin jokaista tapaamisen aluksi kertomaan kuvasta: Milloin ja missä kuva on otettu? Millainen kuvaustilanne oli? Miksi valitsit juuri tämän? Mitä kuvassa näkyy ja tapahtuu? Tyypiltään haastattelut olivat lähes avoimia haastatteluja, joskin noudatin jokaisen kanssa samaa runkoa, jossa etenin teemasta toiseen lähes samassa järjestyksessä, muutta kuitenkin tilannetta lukien. Jotkut teemat nousivat luonnollisesti keskusteluun jo ennen kuin ehdin ottaa niitä esille. Haastattelut kestivät noin tunnin ja ne kaikki toteutuivat haastateltavan toivomassa ympäristössä: kirjastossa, kahvilassa, lounasravintolassa, Skypeä ja puhelimesta. Urheilija E:n kanssa puhelinhaastattelu oli hiukan muita lyhyempi.

Haastattelutilanteet elivät tutkittavan mukaan, eikä kaikkien kysymysten esittäminen ollut relevanttia kaikkia kohdalla. Tähän vaikutti vammojen erilaisuus. Haastattelutilanteet olivat keskustelunomaisia, ja se loi luottamuksen tunnetta sekä teki tilanteesta rennon ja helpon. Keskustelu tuntui jokaisen kanssa etenevän sujuvasti ja luontevasti. Samaan tapaan sujui myös Skypeä toteuttamani haastattelu, jossa löytyi luottamuksen tuntua ja yhteisymmärrystä haastateltavan kanssa siitä huolimatta, että emme fyysisesti sijainneet samassa paikassa.

Jokaisen kohdalla koin, että he halusivat keskustella tutkimusaiheesta ja pyrkivät avaamaan kokemuksiaan mahdollisimman tarkasti ja syvällisesti. Luottamuksen löytäminen ei tuntunut vaikealta, pikemminkin haastateltavat kokivat myönteiseksi asiaksi sen, että vammaisuuden stereotypioita tutkitaan. Kuten Alasuutari (1994; 2011) toteaa, on kuitenkin syytä muistaa, että vaikka yksilöt puhuisivat kuinka avoimesti tahansa, keskustelut eivät sellaisenaan sovi tutkimustulokseksi. Alasuutarin mukaan aineisto ei koskaan tarkoita samaa kuin tutkimuskohde. Syy tähän on se, että aineisto asettuu aina tutkijan valitsemiin kehyksiin, joiden kautta aineistosta yritetään löytää vastauksia tutkimukselle asetettuihin kysymyksiin. Aineistosta tehdyt löydökset ovat havaintoja, jotka soveltuvat tutkimustulosten johtolangoiksi ja todisteiksi. (emt.)

3.3.2 Eteneminen

Alasuutari nimeää laadullisen analyysin vaiheiksi havaintojen pelkistämisen ja arvoituksen ratkaisemisen (Alasuutari, 1994, 39). Aineistonkeruun jälkeen vuorossa oli aineiston purkaminen, eli litteroiminen tekstimuotoon, ja tekstin järjestäminen. Käytin haastattelua varten tekemiäni teemoja apuna myös aineiston käsittelyssä, sillä käytin valittuihin aiheisiin perustuvaa teemoittelua. Aineiston teemoittelu ja mahdollisten eriävien piirteiden etsiminen oli tarpeen aineiston jäsentelyssä. Valitsin tutkimuksen aiheen pohjalta haastattelurungon pääteemoiksi kuvan, vammaisuuden, stereotypiat ja halun vaikuttaa niihin sekä huippu-urheilijuuden. Lisäksi keskustelin haastateltavien kanssa sukupuolesta, sen tuomista ulkonäköpaineista, apuvälineestä, jota he mahdollisesti käyttävät sekä heidän suhteestaan tuohon välineeseen.

Analyysi alkoi tutkijan kuvaluennalla, jossa kävin läpi kaikki viisi tapausta. Tämän jälkeen tein kuvista tematisoidun synteesin, jossa tarkastelin, miten valitsemani teemat kuvissa ilmenivät. Sen jälkeen siirryin haastatteluaineiston tematisointiin, jonka yhteydessä selvitin, esiintyikö aineistossa joitain samanlaisia tai erilaisia piirteitä kuin tutkijan kuvaluennassa. Yhdistin näin tutkimuksessa käytetyt kaksi menetelmää. Esitän tulokset aloittaen yleisistä huomioista yksityiskohtaisempiin seikkoihin.

4 Tulokset

4.1 Tutkijan kuvaluennan tulokset

Tässä luvussa esittelen tutkijan kuvaluennan tulokset tapaus kerrallaan ja vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: *K1. Miten paraurheilijat esiintyvät Facebookissa?*

Toteutin tutkijan kuvaluennan aina ennen kuin tapasin haastateltavan, joten tämä järjestys tuntuu luonnolliselta ja totuudenmukaiselta etenemistavalta myös tulosten esittelyssä. Tämä saattaa myös näkyä tutkijan kuvaluennan tuloksissa, sillä en muuttanut niiden sisältöä enää tutkimuksen myöhäisemmissä vaiheissa, vaan halusin säilyttää tulosten vilpittömyyden, eli ne ensimmäiset mielikuvat, joita kuva mielessäni synnytti.

Tutkimukseen osallistui viisi paraurheilijaa, joista neljä on saavuttanut urallaan arvokisamitalin. Jokainen tutkimukseen osallistunut on ottanut osaa kansainvälisiin arvokilpailuihin, ja kaikki ovat kilpailleet paralympialaisissa. Kaikki tutkimukseen osallistuneet urheilijat kilpailevat naisten sarjassa. Haastatteluissa keskustelimme myös sukupuolesta ja siitä, miten se mahdollisesti vaikuttaa osallistujien kokemuksiin. Näitä kokemuksia käsittelen tarkemmin tuonnempana.

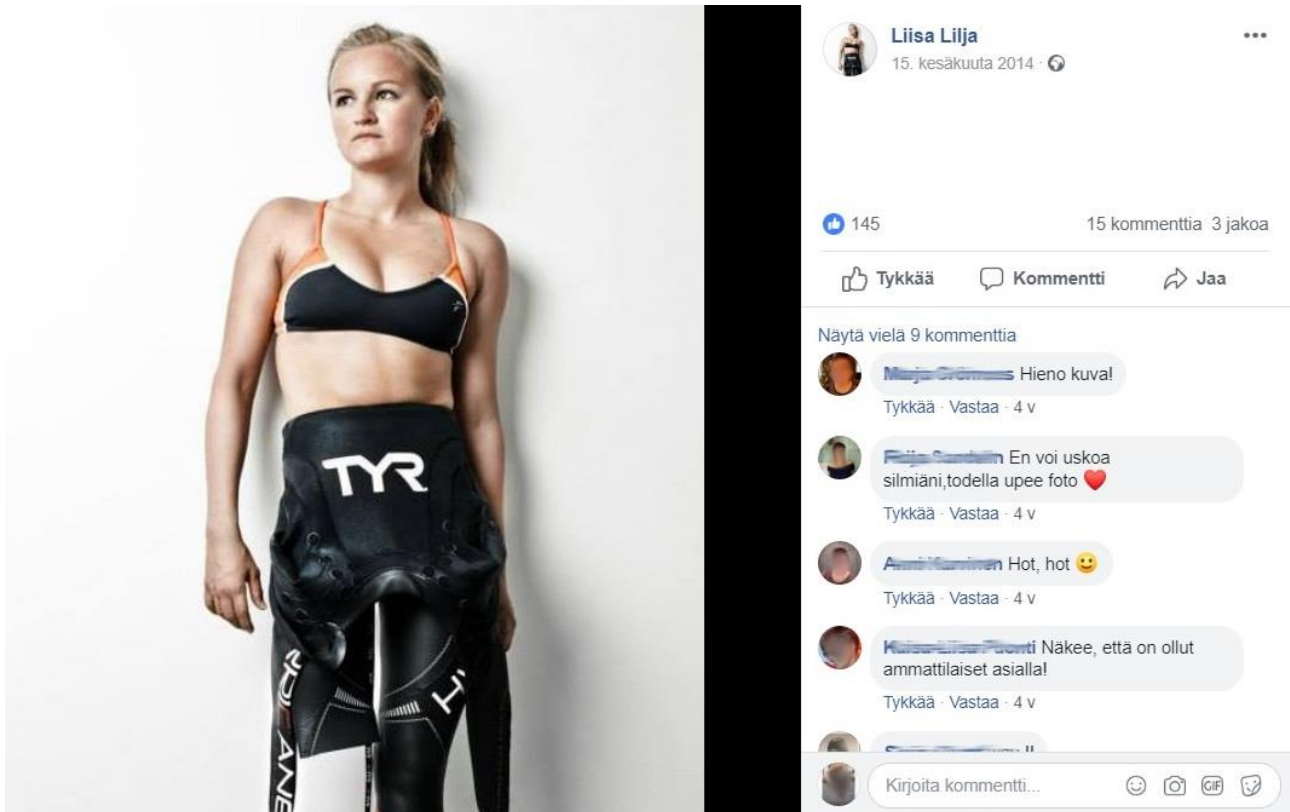
Vaikka kaikki osallistujat edustivat samaa sukupuolta, he kilpailivat eri lajeissa, jotka olivat triathlon, uinti, pyörätuolikelaus, kelkkahiihto ja yleisurheilu. Tutkimuksen kannalta keskeinen eroavaisuus heissä oli se, että jokaisella oli erilainen vamma. Urheilija A käytti proteesijalkaa eli häneltä puuttui yksi raaja. Urheilija B:llä oli cp-vamma. Urheilijoilla C ja D oli selkäydinvamma ja he liikkuvat pyörätuolin avulla. Erottavana tekijänä oli kuitenkin se, että heistä toisella vamma oli synnynnäinen, kun taas toinen oli vammautunut 17-vuotiaana. Viides haastateltava eli urheilija E oli näkövammainen. Kaikki profiilikuvat on valittu henkilöiden henkilökohtaisista Facebook-profiileista, ei esimerkiksi urheilijasivulta.

Tutkijaluennassa pyrin pitämään mielessä sen, että mediaesitykset muodostuvat valinnoista (Seppänen & Väliaverronen, 2013, 90). Ne eivät ole sattumanvaraisesti valittuja, kuten ei myöskään niiden sisältö. Kuvan jakanut henkilö on valinnut kyseisen kuvan samoin kuin sen, miten siinä esiintyy. Kuten Seppänen ja Väliaverronen toteavat, valinnat ovat representaation politiikkaa, joiden avulla esitystä rakennetaan, ja jolla on yhteiskunnallisia seurauksia (emt. 94). Esittelen nyt tutkijaluennan tuloksia kuva kulta.

Tehdyn tutkimuksen perusteella vammaiset ihmiset jaetaan median ja populaarikulttuurin kuvastossa kahteen keskeisimpään stereotyyppiseen rooliin: pahaan kostajaan ja huippusuorittajaan. Lisäksi mediassa ja populaarikulttuurissa esiintyy yleisesti säälin diskurssi, johon lukeutuu

stereotypia vammaisista ihmisistä kyvyttöminä. Usein säälin kautta esitettyihin vammaisuuden narratiiveihin sisältyy toivo parantumisesta. Tutkijan kuvaluentaa tehdessäni pyrin tarkastelemaan kuvia nämä stereotyyppiset roolit mielessäni pitäen.

4.1.1 Tapaus 1: Liisa Lilja

Kuva 1: Liisa Lilja

Liisa Lilja on vuoden 2017 paratriathlonin PTS2-luokan maailmanmestari. Lilja sairastui lapsena luusyöpään, jonka seurauksena hänen toinen jalkansa amputoitiin sairaalabakteerin takia.

Henkilökohtaisessa Facebook-profiilissaan Lilja seisoo kameran edessä märkäpuku puoliksi riisuttuna, lyhyt urheilutoppi yllään ja yhdellä jalalla seisten. Kuvasta on mahdollista tunnistaa jopa mainoskuvastolle tyypillisiä seksistisiä piirteitä, sillä Lilja poseeraa kuvassa hyvin naisellisesti ja iso osa yläruumiista paljaana. Kuva istuu hyvin Geurin-Eaglemanin ja Burchin havaintoon siitä, että naisurheilijat esiintyvät kuvissa usein poseeraten ja miehiä passiivisemmin, ja kuvat sisältävät useammin seksuaalisia konnotaatioita (Geurin-Eagleman & Burch, 2015, 136). Se seikka, että tutkijat ovat havainneet verkkoympäristössä julkaistuista kuvista samankaltaisuuksia perinteisten mediarepresentaatioiden kanssa, on tässä yhteydessä mielenkiintoinen: verkossa urheilijat voivat

valita, millaisia kuvia jakavat. Herää kysymys, onko perinteisen median tapa esittää nais- ja miesurheilijoita niin hallitseva, että se vaikuttaa myös itse valittuihin esityksiin?

Vehmaksen mukaan vammaisuuteen liittyvien ennakkoluulojen on katsottu perustuvan “nuoruuden ja kauneuden ihannointiin sekä niin sanottujen vammattomien ihmisten pelkoihin fyysisestä vammautumisesta” (Vehmas, 2005, 109). Lisäksi hän toteaa, että kulttuurituotteissa vammaisilla naisilla on erityisen hankala rooli, sillä elokuvissa nähdyt sankarittaret ovat useimmiten “hoikkia, kauniita ja virheettömiä” (emt. 134). Tästä näkökulmasta Liljan kuva on erityisen kiinnostava, sillä kuvasta välittyvät vahvasti nämä ihaillut elementit, nuoruus ja kauneus, hoikkuus ja virheettömyys, mutta samanaikaisesti myös stigmatisoiva vamma eli yhden raajan puuttuminen. Lisäksi Vehmaksen mukaan vammaiset mielletään usein seksuaalisesti kyvyttöminä tai sellaisina, joiden seksuaalisuus on kieroutunutta tai vaarallista (emt. 135). Sen sijaan Liljan kuva edustaa mielestäni hyvinkin perinteistä länsimaista media- tai mainoskuvaa naisesta ja naisvartalosta – vammaa lukuun ottamatta. Vammaisuuteen tavallisesti liitettyjä ominaisuuksia, kykenemättömyyttä, uhriutta tai traagisuutta, ei mielestäni kuvasta välity. Kuva ei herätä minkäänlaisia säälin tunteita, eikä siitä välity avuttomuutta. Lilja ei millään tavalla näytä “viallisen rumiinsa uhrilta”, joskin stereotyyppisillä fyysisen viehättävyyden kriteereillä tarkasteltuna hänen vartalostaan on mahdollista havaita “virhe” (emt. 134).

Heti ensisilmäyksellä on selvää, että kuvassa esiintyy urheilija tai urheilullinen henkilö. Tämä käy ilmi ensinnäkin asustuksesta, johon kuuluu urheilutoppi sekä TYR-merkkinen märkäpuku. TYR-brändi on suurin yksityisomisteinen uimapukuvalmentaja Pohjois-Amerikassa, joka valmistaa uintivarusteita myös huippu-urheilijoille¹¹. Brändin logo on Liljan kuvassa aseteltu etualalle. Märkäpuku on taitettu edestä kaksin kerroin siten, että katsojan silmä kiinnittyy keskellä kuvaa komeilevaan, kolmen kirjaimen muodostamaan sanaan. On selvää, että kuvan henkilön suhde urheiluun on vakava, ainakin sillä perusteella, että hän esiintyy huippu-urheilijoiden suosiman valmistajan asussa. Toisekseen urheilijan vaikutelmaa vahvistaa vartalo, joka näyttää kuvassa vahvalta. Henkilön lihakset piirtyvät näkyviin. Kun kuvaa katsoo tarkemmin, huomaa kuitenkin kiinnostavan ristiriidan: kuvan urheilija seisoo yhdellä jalalla. Toisen jalan kohdalla on polven yläpuolelta taitettu märkäpuvun lahje.

Edellä mainittujen, ilmeisten lavasteiden lisäksi kuvasta voi erottaa muitakin merkkejä: Henkilö on vaaleahiuksinen- ja ihoinen. Oletan hänet naissukupuolen edustajaksi, mitä puoltaa myös se, että tiedän hänen kilpailevan naisten sarjassa. Henkilökohtaisen ulottuvuuden lisäksi kuvassa ei ole

---

¹¹ <http://tyr.fi/fi/tyr-finland/asiakaspalvelu/tietoja-tyr/>

mitään muita lavasteita. Lilja poseeraa valkoista seinää vasten, eikä kuvassa ole henkilön lisäksi muita elementtejä. Kuvausympäristö vaikuttaa studiolta, joskin ympäristö ja sijainti jäävät muutoin katsojalle arvoituksiksi. Sen sijaan on mahdollista tutkia henkilön esiintymistä. Hän ei katso kameraan, vaan on kääntänyt katseensa sivulle. Ilme on vakava, määrätietoinen ja katsojalle syntyy helposti itsevarma vaikutelma kuvan esiintyjästä.

Lavasteiden avulla rakennetun roolin lisäksi kuvassa rakennetaan myös toisenlaista näytöstä. Lilja tekee hyvin näkyväksi stigman, joka kuvasta on Goffmaniin pohjaten helppo tunnistaa. Puuttuva raaja eli tässä tapauksessa jalka toimii selvänä ja näkyvänä vartalollisena merkinä stigmasta. Goffmanin mukaan vammautuneet ihmiset edustavat jotakin sellaista, jota täytyy välttää (Goffman, 1990a, 11): he kantavat merkkiä tai leimaa eli stigmata. He ovat erilaisia kuin ”me” ja täten toiseutettuja (emt. 12).

Goffmanin ja Lippmannin mukaan pyrimme uuden ihmisen kohdatessamme määrittelemään hänet hänelle sopivaan kategoriaan ja selvittämään hänen sosiaalisen identiteettinsä. Liljan kuvassa vallitsee kuitenkin mielestäni kiinnostava ristiriita: Katsojan olisi helppo sijoittaa hänet urheilijan kategoriaan, mutta huomattaessaan puuttuvan raajan, mieli hämmentyy. Mihin hänet nyt pitäisi sijoittaa? Seuraavaksi tarjolla on ehkä vammaisuuden kategoria. Hän ei kuitenkaan alkuunkaan näytä sopivan vammaisuuden kategoriaan, vaikka onkin selvää, että hän on paraurheilija.

Liljan kuvaa katsoessa käy selväksi, että hän olettaa kaikkien jo tietävän vammastaan. Ja jos joku ei siitä aikaisemmin tiennyt, hän tekee sen itse jokaiselle näkyväksi kuvallaan. Goffmanin mukaan häpeä jää joskus stigmatisoidun ihmisen ainoaksi selviytymiskeinoksi. Liljan representaatio luo vahvaa vastavaikutelmaa häpeän tunteelle: hän tekee vammansa näkyväksi ja siten samalla tyhjäksi ulkopuolisen analysoinnin vartalostaan. Kun puuttuva jalka on jokaiselle näytetty, kenellekään ei jää sijaa pohtia asiaa. Toisin olisi silloin, jos hän yrittäisi peitellä tätä puuttuvaa jalkaa. Silloin mystiikka raajan ympärillä aiheuttaisi uskoakseni kiinnostusta ja puhetta, jopa juoruilua. Voikin kysyä, taisteleeko Lilja stigmaa vastaan näkyvyydellä. Hän ei pyri muuttamaan tilannettaan paremmaksi, kuten Goffman kuvasi joidenkin yrittävän: vikoja on historian saatossa yritetty korjata niin kauneusleikkauksilla kuin käytöstapoja opettelemalla. Vaikka stigmatisoitu ei voi koskaan olla varma vastapuolen reaktiosta, Lilja esittää kuvassa itsevarmaa roolia. Hänen kasvojensa ilme sekä kokonaisvaltainen olemus kielivät, ettei häntä ehkä edes kiinnosta, mitä muut hänen vartalostaan puhuvat.

Tarkastelen nyt Goffmanin huomioita näkyvyydestä. Goffman erittelee näkyvyyden kolme ulottuvuutta, jotka ovat tietoisuus, häiritsevyys ja fokus. On todennäköistä, että Liljaa

tuntemattomilla on tietoa stigmasta jo etukäteen. Tämä tietoisuus on kuitenkin luultavasti peräisin mediasta, sillä kyseessä on paraurheilija, joka on viime vuosina ollut jonkin verran esillä mediassa. Lilja on esiintynyt mainoksissa ja haastatteluissa, mutta tunnettuus on peräisin hänen suorituksistaan paratriathlonissa. Tällöin amputoitu jalka ei ole mikään uutinen tai juoruamisen arvoinen asia. Lilja on paraurheilija, joka antaa heti vihjeen vammasta. Toisaalta, hän on esiintynyt mediassa pääasiassa lajinsa ja vammansa kontekstissa sekä ”selviytymistarinansa” kautta. Lilja on puhunut vammautumisestaan muun muassa Toyotan Liikkuvuutta kaikille -kampanjassa, joka esittelee urheilijoiden tarinoita videoiden muodossa ¹².

Stigmaa on hankala jättää huomiotta sen näkyvyyden vuoksi. Toisaalta stigman häiritsevyyttä saattaa vähentää Liljan asema yhtenä maamme parhaista paraurheilijoista. Vamma on osa hänen lajiaan ja samalla osa hänen menestystään. Arvelen, että hänen asemansa menestyneenä urheilijana rikkoo stigman häiritsevyyttä. Stigma ei myöskään tee häntä kelpaamattomaksi, sillä hän on omilla suorituksillaan esittänyt sopivansa paraurheilijan kategoriaan moitteettomasti. Mielestäni hänen kovat fyysiset suorituksensa ja esimerkiksi maailmanmestaruutensa vahvistavat kuvaa siitä, että vammastaan huolimatta hän on kykeneväinen äärimmäisiin suorituksiin – sellaisiin, joihin moni kahdella jalalla kulkeva ei koskaan pysty. Kiinnostavaa on, onko hän kohdannut urheilun ulkopuolisessa elämässä stereotypioita tai asenteita, jotka kyseenalaistavat esimerkiksi hänen kykynsä suoriutua arkisista asioista.

Goffmanin teorian pohjalta näen Liljan kuvan tarkoin rakennettuna esityksenä, joka on suunnattu kaikille katsojille. Liljan esitys ei vaikuta kohtaavan niiden stereotypioiden värittämien representaatioiden kanssa, joiden avulla vammaisuutta usein populaarikulttuurissa kuvataan. Toisaalta representaatio ei ole ainutkertainenkaan, sillä esimerkiksi vuonna 2016 Daily Mail julkaisi kuvia brittiurheilijoista otsikolla ”Team GB Olympic athletes strip to their underwear to prove strong is beautiful in a campaign to encourage schoolgirls to take up exercise” (Brennan, 2016). Eräs kuvissa esiintyvistä urheilijoista oli paralympiaurheilija ja pituushyppääjä Stefanie Reid, jonka esityksessä moni seikka on sopusoinnussa Liljan esityksen kanssa: hän poseeraa niukassa asussa, joka paljastaa vahvan ja lihaksikkaan vartalon, mutta myös toisen jalan tilalla olevan proteesin.

Näen Liljan esityksen normeja rikkovana representaationa, joka pyrkii hajottamaan vammaisuuteen kohdistuvaa stigmaa ja sen ympärillä vallitsevaa valta-asetelmaa. Näen kuvan vahvana kannanottona vammaisuuteen kohdistuviin ennakkoluuloihin ja etenkin epäilyksiin siitä, että vammainen ihminen on avuton ja tarvitsee muiden tukea selvitäkseen arjen askareista.

---

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=DJyBD6MWpEk>

4.1.2 Tapaus 2: Meri-Maari Mäkinen

Kuva 2: Meri-Mari Mäkinen

Meri-Maari Mäkinen on 200 metrin sekauinnin maailmanmestari vuoden 2017 parauinnin MM-kilpailuista ja tuore hopeamitalisti vuoden 2018 parauinnin EM-kilpailuista. Mäkisellä on cp-vamma, mikä tarkoittaa ”sikiölle tai pienelle lapselle tapahtunutta aivovauriota, joka vaikeuttaa liikkeiden hallintaa” (CP-liitto).

Mäkinen Facebook-profiilikuva on selfie eli itse otettu kasvokuva. Kuvassa näkyvät vain Mäkinen kasvot ja olkapäät. Vaikka kuva ei vastaa kriteereihin, jotka alun perin tutkimusaineistoksi sopiville kuville asetin, päädyin valitsemaan Mäkinen mukaan tutkimukseen muutamasta syystä. Halusin tarkastella tässä pro gradu -tutkielmassa paraurheilijoita, joilla on erilaisia vammoja. Kuten on jo moneen kertaan käynyt ilmi, erilaisia stigmoja kantavilla ihmisillä voi olla erilaisia kokemuksia – tein saman päätelmän tutkimuksen edetessä. Koska kaikkien paraurheilijoiden vammat eivät ole näkyviä, päätin, ettei niin tarvitse olla myöskään tässä tutkimuksessa. Tiedän, että Mäkinen vammaa on hankala havaita kuvan välityksellä, sillä hän ei ole paraurheilija puuttuvan raajan takia. Sen sijaan Mäkisellä on lievä cp-vamma, joka määritellään liikuntavammaksi.

Mäkisen kuva on kiinnostava vastapari Liisa Liljan kuvalle, jolla tutkijaluennan aloitin. Liljan kuvassa vamma on tehty näkyväksi ja kyseenalaistamattomaksi, kun taas Mäkisen kuvaa katsoessaan on mahdotonta aavistaa, että hänellä on minkäänlaista vammaa. Kyseessä on siis kaksi hyvin erilaista esitystä. Väitän, että ellen tietäisi Mäkisen olevan paraurheilija, en osaisi asiaa näkemäni profiilikuvan perusteella arvata.

Kuvasta erottuu muutamia selkeitä lavasteita. Mäkinen hymyilee kuvassa onnellisen näköisenä kameralle. Hänellä on vaalea iho, vaalea tukka ja valkoiset hampaat. Hänen ulkonäkönsä on luonnollinen, tukka on rennosti letillä, eikä hänen kasvoillaan näytä olevan meikkiä. Ridellin (2011) tutkimuksesta kävi ilmi tutkimukseen osallistuneiden tarve pyrkiä Facebook-profiilikuvissaan luonnollisuuteen. Voikin esittää kysymyksen, vaikuttavatko samanlaiset tarpeet myös Mäkisen kuvan taustalla. Ulkonäköön liittyvien elementtien lisäksi kuvasta voi erottaa myös hopeisen kaulakorun ja valkoisen, siniraidallisen paidan. Mäkisen urheilullisuutta on vaikea arvioida, koska kuvassa ei näy vartaloa. Sen sijaan olemuksesta välittyy kuva hyvinvoivasta nuoresta henkilöstä. Kuvan perusteella oletan hänet naissukupuolen edustajaksi, ja tätä tukee se, että tiedän hänen kilpailevan naistensarjassa.

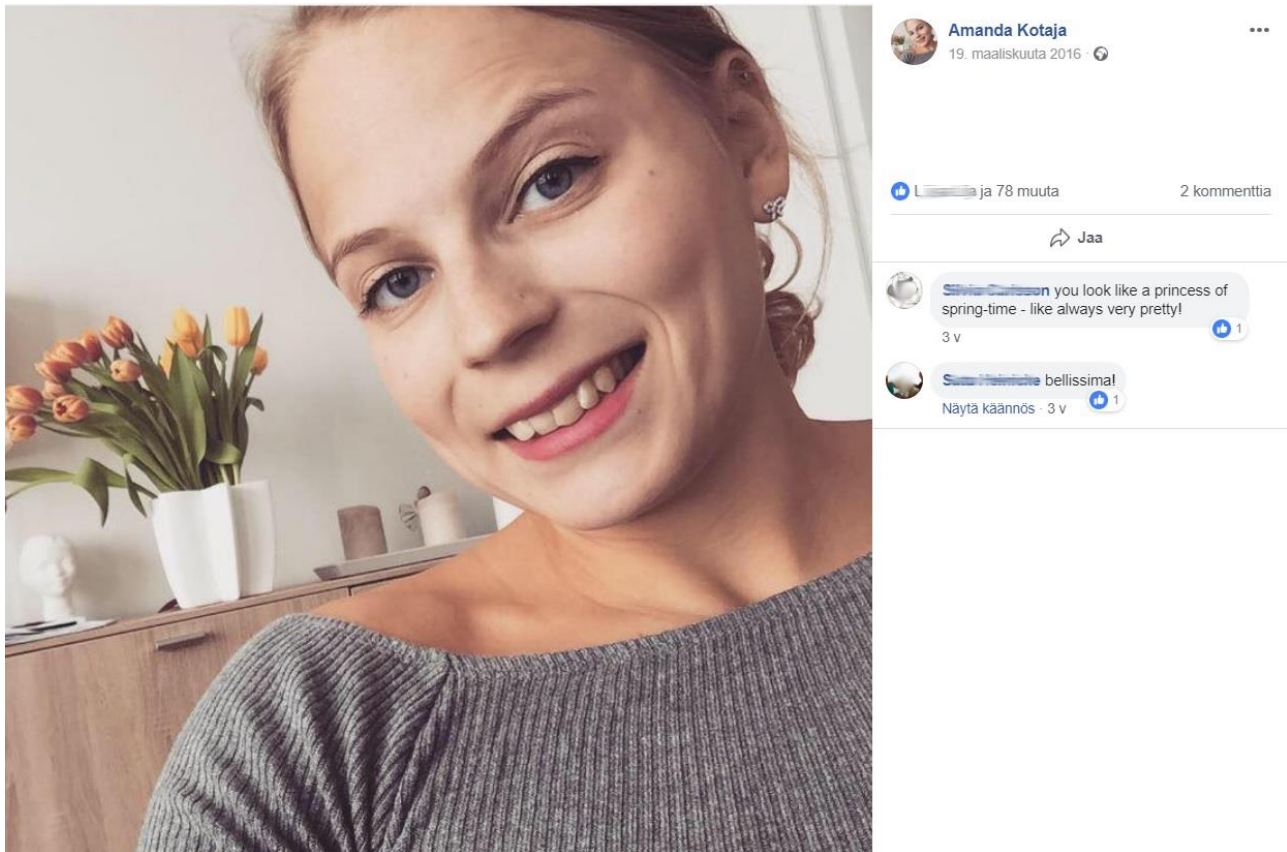
Kuva on otettu ympäristössä, joka vaikuttaa etelän lomakohteelta. Taustalla näkyy korkea valkoinen rakennus, ehkä hotelli, ja sen pihassa uima-allas, jonka vesi on kirkkaansinistä. Taustalla näkyy myös muita lomakohteen ympäristöön sopivia elementtejä, kuten keltainen linja-auto, kasveja, vihreää nurmikkoa ja asfalttitie. Kuvan kommenttiosiesta käy ilmi, että kuva on otettu Rio de Janeirossa Brasiliassa. Tiedän, että Mäkinen osallistui vuoden 2016 paralympialaisiin Riiossa. En voi kuitenkaan olla varma, onko kuva otettu juuri kyseisen tapahtuman aikana.

Olen nyt käsitellyt näyttämön, sieltä löytyvät lavasteet ja roolin, jonka Mäkisen kuvasta tunnistan. Tämä kuva kuitenkin poikkeaa edeltäjästänsä siten, että minkäänlaista stigmaa kuvasta ei mielestäni ole mahdollista tunnistaa. Ei voi kuitenkaan sanoa niinkään, että kuva peittelisi stigmaa, sillä tapaamatta vielä Mäkistä tosielämässä arvelen, että hänen vammaansa ei välttämättä voi erottaa kuvasta katsomalla. Hän näyttää aivan keneltä tahansa ikäiseltään nuorelta naiselta. Sen lisäksi, että kuvasta ei erotu vammaa, siitä ei voi erottaa myöskään minkäänlaista häpeää – päinvastoin. Katsoja saa vaikutelman iloisesta ihmisestä. On kuitenkin muistettava Goffmanin jaottelu vilpittömiin ja kyynisiin esityksiin, jonka pohjalta todeta, että kuvan hymy voi olla myös rakennettua. On mahdollista, että henkilö haluaa esittää roolisuorituksensa mahdollisimman uskottavasti ja esittää katsojilleen olevansa onnellinen, vaikka hänen sisällään on muunlaisia tunteita.

Katsoja voi olla tietoinen Mäkisen vammasta vain hänen kuuluisuutensa takia. Mäkisen julkinen kuva kytkeytyy vahvasti vammaishuippu-urheiluuteen. Hän on menestynyt paraurheilija, jolla on useita arvokisamitaleita. Sen sijaan niiden keskuudessa, jotka eivät lajia tunne tai seuraa, Mäkisen kuva tuskin pysäyttää sen kummemmin miettimään.

4.1.3 Tapaus 3: Amanda Kotaja

Kuva 3: Amanda Kotaja

Amanda Kotaja on suomalainen pyörätuolikelaja ja kymmenkertainen arvokisamitalisti, joka on voittanut kahdesti maailmanmestaruuden T54-luokassa 100 metrillä. Kotajalla on synnynnäinen selkäydinvamma, jonka takia hän liikkuu pyörätuolilla.

Kotajan Facebook-profiilikuva on julkaistu vuonna 2016, eli lähes kolme vuotta ennen kuin ryhdyn tähän tutkijan kuvalukuun. Kuvassa on samankaltaisia elementtejä kuin sitä edeltäneessä Meri-Maari Mäkisen kuvassa: profiilikuva on itse otettu selfie, jossa Kotaja esiintyy hymyilevänä. Sitä, että hän liikkuu pyörätuolilla, on kuvasta mahdotonta päätellä.

Kuvassa esiintyy oletettavasti nainen, jolla on vaalea iho ja vaaleat hiukset, jotka on sidottu kiinni. Kuvassa Kotajalla on meikkiä ja lisäksi kuvasta voi erottaa kaksi korvakorua. Hän hymyilee siten, että hymy paljastaa hampaat. Kuva on rajattu hieman hartioiden alapuolelta, ja Kotajan asusta voi erottaa harmaan vaatteen, joka osittain paljastaa olkapäät.

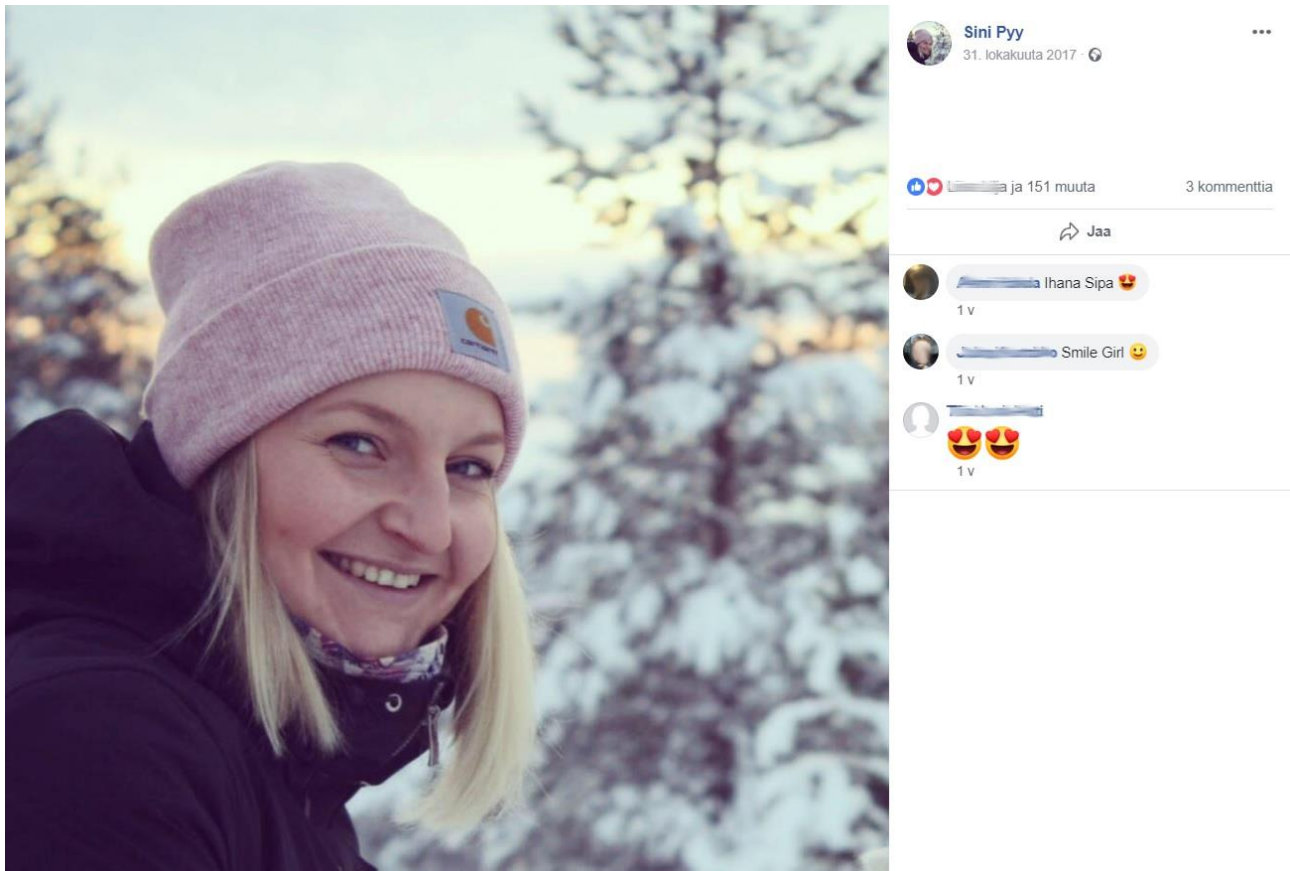
Rajauksen vuoksi minkäänlaista vammaa ei kuvasta välity. Kuvan välittämää esitystä tai roolia tarkasteltaessa kuvan elementit rakentavat Kotajasta mielikuvaa ikäisenään, 24-vuotiaana naisena. Kuvan välittämän roolin perusteella hän näyttäisi sopivan ainakin vammattomien ihmisten kategoriaan sekä nuoren aikuisen ja naisen kategorioihin. Kuva edustaa hyvin tavanomaista profiilikuvaa ja sopii yhteen Geurin-Eagleman ja Burchin tekemän havainnon kanssa: naiset esiintyvät kuvissa usein passiivisemmin kuin miehet (Geurin-Eagleman & Burch, 2015).

Kotajasta välittyy hyvinvoiva kuva. Sen sijaan urheilijuutta on hankala, ellei mahdoton havaita, koska kuva on kasvokuva. Kuvassa ei näy pyörätuolia, jonka voisi tulkita stigmasymboliksi. Minkäänlaista vammaa, stigmaa tai sen tuottamaa häpeää ei kuvasta ole tunnistettavissa. Häpeä ei välity Kotajan kasvoilta, ilmeestä tai olemuksesta, sillä hän hymyilee itsevarmasti ja katsoo suoraan kameraan.

Näyttämönä voisi toimia koti tai muu vastaava asuinhuoneisto. Taustalla oleva seinä on valkoinen ja sen edustalle on asetettu ruskea lipasto, jonka päällä on valkoinen Aalto-malja, kynttilöitä ja hymypoikapatsas. Tausta ei mielestäni tuo representaatioon mitään merkittävää lisätietoa.

Kuuluisuus on myös Kotajan kohdalla ulottuvuus, jonka takia kuvan yleisö voi tietää Kotajan olevan paraurheilija, tarkemmin sanottuna pyörätuolikelaja. Kotaja on valittu vuoden nuoreksi urheilijaksi vuonna 2014. Hän voitti syksyllä 2018 Euroopan mestaruuden, ja sen lisäksi hänellä on useita arvokisamitaleja ja -edustuksia. Kotaja on ollut mediassa esillä saavutustensa kautta.

4.1.4 Tapaus 4: Sini Pyy

Kuva 4: Sini Pyy

Sini Pyy on kelkkahiihtäjä, joka on osallistunut paralympialaisiin kahdesti. Hän kertoo verkkosivuillaan tähtäävänsä paralympiamitaliin viimeistään Pekingin paralympialaisissa 2022. Pyy'n parhaita saavutuksia tähän mennessä ovat Pyeongchangin paralympialaisten sijat 13 ja 14 sekä MM-kilpailujen sija 5. Pyy vammautui 17-vuotiaana auto-onnettomuudessa, jossa hän sai selkäydinvamman. Hän liikkuu pyörätuolilla.

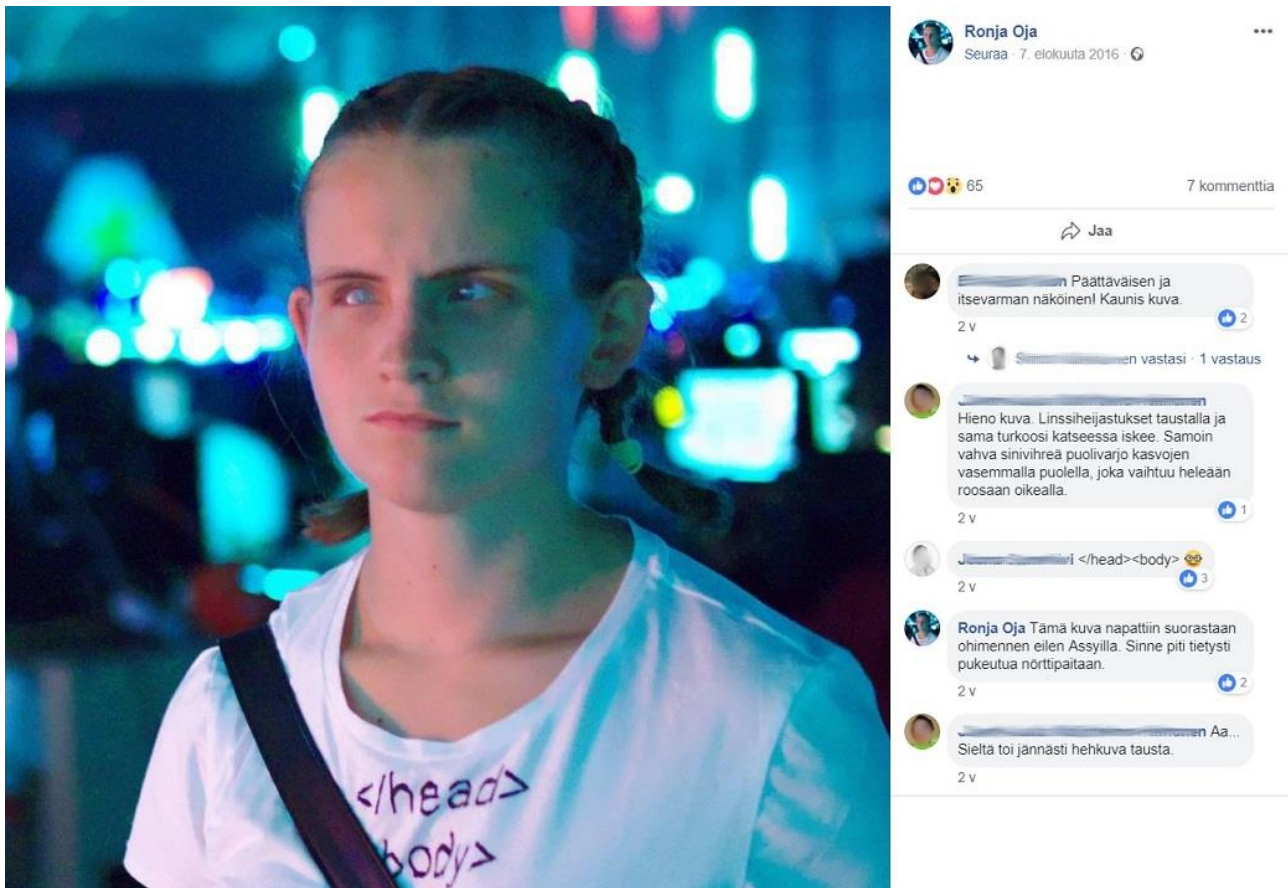
Pyy'n Facebook-kuva on Kotajan ja Mäkisen kuvien tapaan tiukasti rajattu, sillä siinä näkyvät lähinnä kasvot ja olkapää. Kolmesta kuvasta on löydettävissä yhteneväisiä piirteitä, esimerkiksi se, että jokainen poseeraa kuvassa, mikä tarkoittaa sitä, että kuva on passiivinen. Lisäksi kaikki kolme kasvokuvaa on rajattu samaan tapaan ja niiden tunnelma muistuttaa toisiaan. Kuvista välittyy iloinen, hyvinvoiva ja jopa kepeä tunnelma.

Pyy'n kuvasta erottuvat selkeimpänä piirteenä kasvot ja niiden hymyilevä ilme, johon katse ensimmäisenä kiinnittyy. Talvinen tausta henkilöhahmon ulkopuolella on sumennettu, eikä siitä voi erottaa muuta kuin lumisen luontomaiseman, johon kuuluu muutama havupuu oksillaan lunta sekä

harmahtava taivas, jonka alareuna on oranssinpunainen. Kuvanottohetkeksi voisi kuvitella talvisen iltapäivän, jolloin aurinko on jo laskemassa mailleen. Näyttämönä toimii selvästi talvinen metsä, joka sopii kelkkahiihtäjänä tunnetun Pyyin rooliin. Ympäristön lavasteita tarkasteltaessa mieleen nousee ajatus ympäristöstä taustakankaana. Siitä ei erotu mitään erityistä, se on vain paikallaan luomassa tietynlaista tunnelmaa.

Sen sijaan hiukan enemmän analysoitavaa tarjoaa kuvassa esiintyvä henkilö, jonka rooli on selkeästi iloinen ja positiivinen. Kuvasta välittyy jälleen luonnollisuus, sillä Pyy ei näytä kuvassa erityisen ehostetulta, vaan vaikutelma on pikemminkin rento ja arkinen. Hyväntuulinen rooli voi olla tarkoin rakennettu, mutta jos näin on, katsojan on sitä hankala erottaa. Kuvan voisi helposti tulkita todellisessa, aidossa hetkessä – joskin on huomioitava, että aitous ja myönteisyys voivat niin ikään olla tarkoin harkittuja elementtejä. Pyyin sukupuoli on oletettavasti naine, ja tätä tukee se, että hän kilpailee naisten sarjassa. Vartaloa kuvasta ei näe. Tiedän hänen liikkuvan pyörätuolilla, mutta sitä ei tästä lähinnä kasvoja esittävästä kuvasta voi havaita. Vamma ja sen mukana stigma jäävät katsojan silmän ulottumattomiin. Pyyin vammasta voi tietää ainoastaan hänen kuuluisuutensa kautta: katsoja, joka on seurannut Pyyin urheilusaavutuksista tai lukenut hänen vammautumistarinaan mediasta, tunnistaa hänet vammaisurheilijaksi. Pyyhyn voi yhdistää mediassa kerrotun ”selviytymistarinan”, aivan kuten myös Liisa Liljaan, joka on kertonut vammautumisestaan julkisesti. Sekä Pyy että Lilja ovat vammautuneet elämänsä aikana. Kummankaan vamma ole synnynnäinen, vaan kumpikin on vammautunut yllättävän tilanteen seurauksena.

4.1.5 Tapaus 5: Ronja Oja

Kuva 5: Ronja Oja

Ronja Oja on yleisurheilija, joka voitti elokuussa 2018 Berliinin EM-kilpailuissa parayleisurheilun EM-kultaa 100 metrin juoksussa ja pronssia pituushypyssä. Oja on synnynnäisesti näkövammainen ja sokeutui 11-vuotiaana. Vuoden 2018 Berliinin EM-kilpailujen yhteydessä Oja sai osakseen huomattavasti julkisuutta jaettuaan pikaviestipalvelu Twitterissä twiitin:

”Elisessä pituuskisassa en ollut tyytyväinen hyppyyhini, mutta mitali kyllä maistuu. Nyt voi olla rennommin mielin, kun kisojen omavastuu tuli näin kuitattua. Säästin sievoisen summan”. (Ronja Oja Twitterissä 22.8.2018)

Twiitti sai aikaan mediakohun paraurheilijoiden omavastuusta, josta vammattomat yleisurheilijat ovat vapaita. Aihetta kommentoitiin myös kansainvälisesti, ja Suomi sai kritiikkiä vammaisurheilijoiden kohtelusta.

Ojan vamma on erilainen kuin kaikilla muilla tähän tutkimukseen osallistuvilla urheilijoilla. Tämä käy ilmi heti, kun avaa Ojan Facebook-profiilin ja katsoo hänen profiilikuvaansa. Katsojan huomio kiinnittyy ensimmäisenä Ojan kasvoihin ja hänen silmiinsä, jotka näyttävät erilaisilta kuin silmät tavallisesti näyttävät. Ojan silmät ovat haaleat ja sumeat, eikä niiden katse vaikuta tarkentuneen minnekään. Silmistä voi päätellä, että hänellä on näkövamma.

Kuva on rajattu Ojan olkapäiden alapuolella eli siinä näkyy hänen kasvonsa ja hiukan ylävartaloa. Roolista on hankala päätellä mitään, sillä Ojan kasvojen ilme on vakava, jopa keskittyneen näköinen. Jonkinlaisen vihjeen roolista voisi saada Ojan yllä olevasta valkoisesta t-paidasta, jossa lukee itsekirjoitettua käsialaa muistuttavalla tekstillä sanat: `</head>` ja sen alla `<body>`. Tunnistan tämän HTML-kieleksi ja vinoviivan tiedän tarkoittavan lopetustunnistetta, mutta en osaa päätellä tekstistä mitään olennaista. Kuva on hyvin pelkistetty, sillä valkoisen paidan lisäksi kuvassa näkyy vain olkalaukun tumma hihna. Tausta on sumennettu ja siitä erottuu sinertäviä valoja. Näyttämö jää katsojalle melko avoimeksi, mutta jotain siitä on kuitenkin pääteltävissä. Tausta voisi olla pimennetty huone, jota valaisevat tietokoneiden näytöt. Tätä voisi tukea se, että Oja on tietojenkäsittelytieteen opiskelija. Kotisivuillaan hän kertoo rakastavansa ohjelmointia ja suhtautuvansa intohimoisesti saavutettavuuteen – siitä hän on kertonut myös mediassa (Ronja Ojan kotisivut).

Kuvasta voi päätellä vielä muutamia seikkoja: sukupuoli on jälleen oletettavasti nainen, vartalo on hoikka, joskaan urheilullisuutta ei voi arvioida kuvasta, jossa näkyvät vain kasvot ja hartiat. Vaatetus on yksinkertainen, eikä Ojan ulkoinen olemus kerro katsojalle paljoa. Toisaalta, kun yhdistää havainnot paidasta ja taustasta, voi saada vihjeitä Ojan ”intohimosta” eli työstä, jota Oja tekee verkon saavutettavuuden eteen. Sen tavoitteena on, että verkkosivuja voi käyttää kuka tahansa erilaisilla apuvälineillä¹³. Voi mielestäni sanoa, että yksi selkeä rooli, jossa Oja kuvassa esiintyy, on näkövammaisen rooli. Kuten todettu, kuvasta ei voi erottaa sitä, että esiintyjä on paralympiatyöväkseen Euroopan mestari. Tämä yksinkertaistaa Ojan asettamista yhteen kategoriaan.

Ojan kuvasta tekee mielenkiintoisen se, että näkövamma on selvästi esillä ja katsojan havainnoitavissa. Näkyvä vamma tuo mukanaan stigman, jonka voi mielestäni selvästi kuvasta erottaa. Katsoja näkee heti ensisilmäyksellä, että kuvassa esiintyvässä henkilössä on jotain tavallisesti poikkeavaa ja erilaista. Silmät ovat ”tavallisesta poikkeavat” ja stigmatisoivat: katsoja tulee niistä tietoiseksi ja keskittyy niihin.

---

¹³ <https://ronjaoja.fi/verkon-saavutettavuus/>

Goffmanin mukaan näkyvyys jakaantuu kuuluisuuteen, stigman häiritsevyyteen ja fokukseen. Ensimmäinen kategoria ei mielestäni Ojan kohdalla toteudu, koska hänen vammansa on jo tunnettu Ojan saaman julkisuuden vuoksi. Julkisuutta voi kutsua melko merkittäväksi Ojan twiitistä nousseen kohun vuoksi. Vamma siis tuskin herättää tarvetta juoruiluun, koska se on jo tehty yleisölle niin tietäväksi. Sen sijaan stigman häiritsevyys voisi tulla kysymykseen Ojan kohdalla, koska näkövammaa on mahdotonta jättää huomiotta oikeastaan missään vuorovaikutustilanteessa. Ensinnäkin se on näkyvä vamma, mutta toisekseen arvelen sen vaikuttavan Ojan liikkumiseen ja vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa sekä yksityisesti että julkisilla paikoilla. Kolmas kategoria eli fokus viittaa siihen, että stigma tekee tietyissä tilanteissa henkilön kelpaamattomaksi. Tätäkin kategoriaa on harkittava, koska Oja saattaa saada osakseen torjuvaa tai syrjivää kohtelua vammansa vuoksi. Vamma erottaa hänet yhteiskunnan normeista ja ”normaalista”, mikä voi saada aikaan syrjivää kohtelua. Arvelen, että stigman näkyvyys erottuu kahden viimeisen kategorian välimaastoon. Toisaalta stigman vaikutuksia arvioitaessa eräs näkökulma on se, että Oja tekee stigman kuvassa erittäin näkyväksi, eikä selvästi yritäkään peitellä sitä. Koska kuva on rajattu siten, että siinä näkyvät vain kasvot ja ylävartalo, on selvää, että Oja ei häpeile kasvojaan, vaan on päättänyt nimenomaan rajata juuri kasvot yleisölleen näkyviksi.

4.2 Yhteisen kuvaluennan tulokset

Etenin yhteisen kuvaluennan analyysissä haastattelurungon teemojen avulla. Analyysissä tarkastelen haastatteluissa esiin nousseita asioita tutkijan kuvaluennan tulosten valossa. Keskeisiksi teemoiksi nousivat kuva, vamma, stereotypiat ja halu vaikuttaa niihin, vammaisuus ja huippu-urheilu sekä sukupuoli ja ulkonäköpaineet.

4.2.1 Kuva

Kuviin liittyvät merkitykset olivat hyvin henkilökohtaisia ja yksilöllisiä. Yhdelle osallistujista kuvassa tärkeää oli tilanne, kuvanottohetki, kun taas joku toinen koki, että halusi jakaa kuvan, jossa on ”kerrankin laittautunut”. Ridell (2011) on tutkinut minän esittämistä profiilikuvissa. Tutkimuksessa kävi ilmi, että osallistujat luonnehtivat minäkuviaan akselilla aito ja autenttinen minä-kuvan esityksellisyys (emt. 164). Samaan tapaan kuin Ridellin tutkimuksessa, tarve luonnollisiin esityksiin vallitsi myös tähän tutkimukseen osallistuneiden keskuudessa. Pyrkimykset luonnollisuuteen kävivät ilmi jo tutkijan kuvaluennassa, erityisesti kuvissa 2 ja 4, joissa

molemmissa urheilijoiden olemus loi vahvasti tuntua luonnollisuudesta. Tulkitsin vihjeiksi luonnollisuuden tavoittelusta huolettoman ja rennon oloisen olemuksen, johon kuului urheilija B:n kohdalla (kuva 2) meikittömyys, rento kampauss sekä vaikutelma spontaaniudesta eli siitä, ettei kuvan rakentamiseen ole käytetty paljoa aikaa. Kuvasta välittyi tuntu siitä, että kuvan ottamista ei ole suunniteltu etukäteen.

Kuvista vain urheilija A:n kuva (kuva 1.) oli selkeästi ja läpinäkyvästi esityksellinen, koska se oli ainoa studiokuva. Siitä huolimatta yhteisessä kuvaluennassa myös urheilija A toi julki sen, että tavallisesti hän haluaa esiintyä luonnollisena ja luonnollisessa ympäristössä. Luonnollisuuden lisäksi moni totesi pitävänsä profiilikuvastaan, koska ”tunnistaa siitä itsensä” ja lisäksi kuva on ”iloinen” ja ”myönteinen”. Nämä merkit voi tulkita kertomaan siitä, että vaikka osallistujat puhuvat luonnollisuuden puolesta, profiilikuvien luonne on esityksellinen. Ridellin mukaan profiilikuvien esityksellisyys kävi ilmi juuri vastaavista luonnehdinnoista: vaikka osallistujat kertoivat halunneensa olla kuvassaan aito, he ymmärsivät profiilikuvien luonteen olevan ”rakennettu ja vaikutelmia tuottava” (Ridell, 2011, 164).

Iloisuus ja myönteisyys ovat vaikutelmia, joita katsojalle halutaan tuottaa. Urheilija A totesi haastattelussa kokevansa, että vammaisuuteen liittyy yhä paljon stereotypioita ja niiden takia vammaisena ihmisenä on annettava aina positiivista kuvaa. Tämä herättää kysymyksiä siitä, liittyvätkö iloiset ja hymyilevät profiilikuvat haluun välittää katsojalle myönteisiä vaikutuksia, ja vakuuttaa katsojansa siitä, että elämäänsä voi olla tyytyväinen vammasta huolimatta.

Kuvista yksi oli selvästi erilainen kuin muut. Tämä urheilija A:n studiossa otettu profiilikuva (kuva 1.) vaikutti tutkijan kuvaluennassa tehdessäni mielenilmaukselliselta kuvalta, jolla urheilija voisi pyrkiä rikkomaan vammaisuuteen liittyviä stereotypioita: kuva kamppailee mielestäni etenkin kyvyttömyyden stereotypiaa vastaan, eikä se herätä sääliä, vaan pikemminkin esittää Urheilija A:n vahvana ja itsevarmana. Haastattelussa urheilija A kuitenkin kertoi, että kuvan alkuperäinen tarkoitus ei ollut vamman näyttäminen tai harkittu vaikuttaminen. Hänen mukaansa kuvanottohetki oli järjestetty juoksukuvien ottamista varten ja idea uintiaiheiseen kuvaan tuli kuvaottohetkellä kuvaajalta. Koska urheilija A ui aina yhdellä jalalla, proteesin käyttäminen kuvassa ei olisi ollut luonnollista ja aitoa. Yhdellä jalalla seisominen siis selittyi tällä. Aivan hakoteillä en kuitenkaan ollut, sillä hän totesi kuvasta näin:

”Kuvassa näkyy urheilu ja liikunnallisuus ja haluan, että profiilikuvassa näkyy vamma tai en ainakaan peittele sitä, koska se on osa mua. Toisaalta en halunnut

*korostaa sitä, en ole valinnut kuvaa sen takia, mutta jos vamma näkyy, se ei
haittakaan.” – Urheilija A*

Sen sijaan urheilija E, jonka kuvasta myös voi löytää stereotypioita rikkovaa luonnetta, totesi että valitessaan profiilikuvaa hän saattaa valita kuvan sillä perusteella, etteivät silmät näytä ”oudoilta” eli esimerkiksi katso aivan eri suuntiin. Tässä kohtaa on hyvä muistuttaa, että urheilija E on näkövammaisen. Vaikka hän ei sanonut valinneensa kuvaa tarkoituksenaan esittää vammaa, hän totesi urheilija A:n tapaan, ettei tarkoituksena ole ollut myöskään peittää sitä. Hän myös huomautti, että toisinaan hänen sosiaalisessa mediassa jakamiensa päivitysten sisältö on merkityksellistä juuri vammaisuuden kontekstissa. Esimerkiksi twiitatessaan myöhästyneensä bussista tai jääneensä pois väärällä pysäkillä, urheilija E:n twiitin sisältö saa erilaisia merkityksiä, kun lukija tietää tämän olevan näkövammaisen. Toisaalta, yhteisessä kuvaluennassa nousi esiin se, että urheilija E ei näe omia profiilikuviaan sokeutensa takia. Tämä erotti haastattelun muista. Esimerkiksi keskustellessamme urheilija E:n profiilikuvasta, hän pyysi muistuttamaan, millainen profiilikuva on. Urheilija E ei ole koskaan nähnyt omaa profiilikuvaansa, vaan sitä valitessaan hänen on tyydyttävä kuuntelemaan, miten näkevät ihmiset kuvailevat kuvaa. Hän myös arveli, ettei sokeus ole kuvasta kovin selvästi nähtävissä. Sen sijaan tutkijan kuvaluennassa esitin, että sokeus on katsojan nähtävillä heti, koska silmät ovat selvästi tavallisista poikkeavat ja katsoja huomaa heti niitä vilkaistessaan, että niissä on jotain erilaista.

”[...] et se ei oo sellanen, et heti ensimmäiseks, kun sä katot sitä kuvaa, huomio kiinnittyy niihin silmiin et ne näyttää oudolta. Mut en mä pyri sitä mitenkää sen enemppä peittämään, koska se on kuitenkin niin iso osa mua.” – Urheilija E

Kukaan viidestä tutkimukseen osallistuneesta ei todennut, että vamman näyttäminen tai näyttämättä jättäminen olisi ollut tietoinen, harkittu valinta. Muutamasta haastattelusta kävi kuitenkin ilmi, että jossain vaiheessa elämää tämä pohdinta on ollut tietoista.

”Joskus halusin julkaista kuvia, missä pyörätuolia ei näy, jotta kuvan perusteella ei voisi tehdä johtopäätöksiä siitä, millainen olen. Koko ajan tulee hirveästi vastaan ennakkoluuloja sen takia, että istun pyörätuolissa. Välillä tuntuu, että olisi kiva olla vaan tästä [navan kohdalta] ylöspäin. Jotenkin välillä toivoisi, että ihminen näkisi

vähän enemmän kuin vain sen pyörätuolin.” – Urheilija C

4.2.2 Vamma

Vamman näkökulmasta kaikkien viiden haastateltavan tilanne erosi toisistaan. Kahdella vamma oli synnynnäinen ja kaksi oli vammautunut vasta myöhemmällä iällä. Cp-vamma vaikutti eroavan muista vammoista, ja useammassa haastattelussa nousi esille se, että ulkopuolisten ihmisten on helpompi käsitellä selvästi näkyvää vammaa, kuten puuttuvaa raajaa tai pyörätuolissa istuvaa ihmistä, kuin cp-vammaa. Urheilija B arveli itse tämän johtuvan siitä, että cp-vammaisen kohdalla ei ole mahdollista asettaa sormeja siihen kohtaan, jossa vamma sijaitsee.

Vehmaksen mukaan vammaisuuden pelkoon liittyy ajatuksia siitä, että vammaisuus muuttaa ihmisen elämän ja identiteetin kokonaisvaltaisesti (Vehmas, 2005, 31). Tämä kokemus nousi esiin 17-vuotiaana vammautuneen urheilija D:n kokemuksista.

”[...] tuntuu, että käsitellään vähän silkkihansikkain, itteekin kohdellaan kuitenkin eri tavalla kuin vammattomana ja se mua on ehkä yllättänyt kaikkein eniten, et se on muuttanut sitä, miten vieraat ihmiset näkee mut, siihen, miten ne näki mut ennen. Oma identiteetti ei oo muuttunut niin paljoo, mut se, miten muut näkee mun identiteetin, on muuttunut sitäkin enemmän.” – Urheilija D

Yhdestäkään keskustelusta ei jäänyt sellaista tunnetta, että vamma olisi henkilölle tärkein tai hallitsevin identiteetti. Jokaisessa haastattelussa kävi ilmi, että vamma vaikuttaa arkeen ja on osa sitä, mutta pääpaino tuntui olevan juuri siinä, että vamma on vain osa elämää. Esimerkiksi urheilija D totesi identifioituvansa ennen kaikkea urheilijana ja naisena: vamma on vain yksi identiteetti muiden joukossa. Jokainen haastateltava kertoi olleensa aina urheilullinen ja liikunnallisesti lahjakas. Liikunnallisuus vaikutti olevan keskeinen osa identiteettiä jokaisen kohdalla.

”[...] on tässä kolme raajaa tallella ja mä oon edelleen [nimi] ja mä oon edelleen liikunnallinen ja sit se on säilynyt. [...] Mulle ei ole ikinä ollut se ulkomuoto tai ulkonäkö [tärkeää], se ei ollut pienennäkään mulle iso juttu. Mulle on aina ollut tärkeetä se, että keho vaan toimii.” – Urheilija A

Tutkijan kuvaluennassa kävi ilmi, että vamma oli nähtävissä vain kahdessa kuvassa viidestä. Kiinnitin tähän heti huomiota, kun taas tutkijan kuvaluentaa tehdessäni en pitänyt niin merkittävänä seikkana sitä, että urheilijuus näkyi oikeastaan selvästi vain yhdessä kuvassa (*kuva 1.*) – huolimatta siitä, että kaikki viisi ovat huippu-urheilijoita. Jos onkin niin, että vamma on vain yksi identiteetti muiden joukossa, se ehkä selittää sitä, ettei jokainen välttämättä ollut tietoisesti ajatellut, tuleeko vamman näkyä kuvassa vai ei. Eräs haastateltavista kuvaili omaa persoonaansa siten, että se koostuu monista identiteeteistä, joita ovat muun muassa vammaisuus, urheilijuus, naiseus ja puolisona oleminen. Tältä kantilta tarkasteltuna ihmisyyden voi ymmärtää monimutkaiseksi kokonaisuudeksi, johon kuuluu erilaisia ulottuvuuksia. Vaikka sekä vamma että huippu-urheilijan ammatti luultavasti vaikuttavat jokaisen jokapäiväiseen elämään ja minuuteen, kummankaan niistä ei välttämättä tarvitse olla kaiken aikaa läsnä tai aina identiteettejä ylitse muiden. Voi olla, että joistakin kuvista nämä ulottuvuudet jäävät puuttumaan myös siksi, että tutkimukseni keskittyy henkilökohtaisiin profiileihin. Tulokset voisivat olla toisenlaisia urheilijaprofilissa, jossa jokainen luultavasti esiintyy juuri urheilijan ja paraurheilijan identiteettien kautta.

4.2.3 Stereotyyppit ja halu vaikuttaa niihin

Tutkimuksen kannalta keskeinen havainto oli se, että jokainen haastateltava oli kohdannut stereotyyppioita. Yksikään osallistuneista ei joutunut pohtimaan vastaustaan stereotyyppioista kysyttäessä, ja jokaisessa haastattelussa juuri stereotyyppit nousivat suurimmaksi puheenaiheeksi. Olennaista oli, että kokemukset stereotyyppioista olivat negatiivisia, ja niistä puhuttaessa välittyivät harmi ja ärsytys.

Vaikka kokemuksissa oli yhtäläisyyksiä, haastateltavien kohtaamat ennakkoluulot vaihtelivat jonkin verran heidän erilaisten vammojensa takia. Omien kokemustensa lisäksi haastateltavilla oli jonkin verran tietämystä myös muiden paraurheilijoiden kohtaamista ennakkoluuloista. He tunnistivat erilaisiin vammoihin liittyviä erilaisia ennakkoluuloja. Urheilija B:n kokemukset poikkesivat merkittävästi kaikkien muiden kohtaamista stereotyyppioista. Tähän vaikutti se, että urheilija B oli cp-vammainen ja hänen kokemustensa mukaan cp-vamma oli huonosti tunnettu ja hankalasti käsiteltävä vamma. Keskeinen cp-vammaan liitetty stereotyyppia oli yhteisen kuvaluennan perusteella ajatus siitä, että vamma vaikuttaa älykkyyteen. Urheilija B kertoi joutuneensa usein selittämään, että on älyllisesti samalla tasolla kuin muut ikäisensä.

Tutkijan kuvaluennan pohjalta voi päätellä, että urheilija B:n kohtaamat ennakkoluulot pohjaavat joko tietoon siitä, että hän on cp-vammainen tai sitten tietoon siitä, että hän on *vammaisurheilija*.

Kuvasta (kuva 2.) nimittäin vammaa on mahdotonta tunnistaa, eikä se ole tosielämän vuorovaikutustilanteessakaan niin näkyvä kuin esimerkiksi pyörätuoli. Katsomalla kuvaa ilman tarkempaa tietoa siinä esiintyvistä henkilöistä olisi mielestäni mahdotonta kyseenalaistaa esimerkiksi henkilön älykkyyttä. Arvelenkin, että urheilija B:n kokemukset stereotyyppioista liittyvät vahvasti hänen asemaansa urheilijana ja sitä kautta julkisena henkilönä. Tätä arvelua vahvisti myös yhteinen kuvaluenta, jossa hän kertoi, että hänen kohtamaansa stereotyyppiat eroavat muista, koska hänen vammansa ei ole yhtä näkyvä kuin muilla osallistujilla ja sen vuoksi vamman olemassaoloa kyseenalaistetaan. Urheilija B:n kertoman mukaan hän on törmännyt usein tilanteisiin, joissa hän kertoo olevansa cp-vammainen, mutta vastapuoli ei usko sitä. Hänen mukaansa tätä selittää se, että mielikuvat hänestä ja cp-vammaisesta ovat kaukana toisistaan.

*”[...] mun vammaisuutta voidaan kritisoida sanomalla, että en ole vammainen, että en ole oikeutettu joihinkin asioihin. Esimerkiksi invapysäköinti ei kuulu nuorelle kävelevälle tytölle. Tuntuu, että mulle ne on jotain etuja [muiden mielestä].” –
Urheilija D*

Erona muihin oli se, että urheilija B:n mukaan häntä ei tulla pyytämättä auttamaan tai suoraan luokitella mihinkään. Jos hän kaatuu illalla ulkona, hänen oletetaan olevan humalassa. Sen sijaan urheilija A kertoi, että jos hän kaatuu, paikalla on ”suurin piirtein ensiapu”. Urheilija A:n toteamus toi mieleen Goffmanin kertomuksen yksijalkaisesta työstä, joka kaatui luistimilla: tytön mukaan paikalla olleet naiset alkoivat hänen kaaduttuaan käyttäytyä kuin ”kanaemot”, mikä sai tytön tuntemaan häpeää. Paikallaolijat olettivat, että hän kaatui, koska oli ”avuton, surkea raajarikko”, eikä esimerkiksi sen vuoksi, että tyttö olisi kompastunut keppiin tai kiveen. (Goffman, 1990a, 27) Sääli on tehokas tapa aliarvioida vammaista ihmistä (Hayes & Black, 2003). Vaikuttaa kuitenkin siltä, että cp-vammaan sääli ei ulotu – ehkäpä juuri vamman ”näkymättömyyden” takia.

Muiden kohdalla ennakkoluulot kyvyttömyydestä nousivat monta kertaa esille haastattelujen aikana: muiden tutkimukseen osallistuneiden urheilijoiden oletettiin tarvitsevan kaiken aikaa apua. Lisäksi esiin nousi kokemus siitä, että liikuntarajoitteisilla ihmisillä oletettiin olevan myös muita vaikeuksia elämässään, tavallisesti etenkin älyllisiä puutteita. Näillä ennakkoluuloilla on pitkä historia ja vaikuttaa siltä, että ne istuvat yhä syvällä ihmisten asenteissa ja mielikuvissa. Vehmaksen mukaan toiminnallinen kyvyttömyys selvitä arkipäiväisistä toimista yhdistettiin vammaisuuteen 1900-luvulla. Vammaisuuteen kytkeytyi arvolatautuneita ominaisuuksia, kuten uhrius ja traagisuus. Vammaiset ihmiset nähtiin ”viallisten ruumiidensa uhreiksi” ja vammaisuus ”henkilökohtaiseksi

tragediaksi”. (Vehmas, 2005, 112) Tutkimukseen osallistuneiden urheilijoiden kokemukset paljastavat, että nämä ominaisuudet yhä liitetään vammaisuuteen.

”Välillä, jos ihmiset tulee auttamaan silloin, kun sanon, että en tarvi [apua], ne voi myös vaikeuttaa ja aiheuttaa vaarallisiakin tilanteita. Esimerkiksi kun tulen bussista ulos, mulla on oma tietty tapa, jolla toteutan sen turvallisesti niin, että en lennä naamalleni. Sit kun joku tarttuu väärällä hetkellä väärästä paikasta mun pyörätuolista, niin sit mä oonkin rähmälläni siellä.” – Urheilija C

Lukuun ottamatta urheilijaa B, jolla on cp-vamma, jokainen kertoi erilaisin sanankääntein siitä, että kokee saavansa erityiskohtelua. Vammaisuuteen liittyvistä stereotyyppisistä rooleista Supercrip nousi vahvasti aineistosta esille. Supercrip on huippusuorittaja, joka taistelee vammaisuuden rajoitteita vastaan (Vehmas, 2005, 134). Silwan ja Howen (2012, 179) mukaan menestyksekkäät vammaiset nähdään rohkeina ja erityisinä, mikä kävi aineistosta ilmi moneen kertaan: erityisiä ponnisteluja vaativiksi suorituksiksi ei nähty ainoastaan kovaa harjoittelua ja kansainvälistä menestystä urheilussa, vaan ihailua ja hämmennystä herättäviksi asioiksi riitti se, että osallistuja kävi yksin kaupassa tai yliopiston luennolla tai asui itseksensä 26-vuotiaana.

Muutama haastateltava kertoi saaneensa harjoituspaikalla muilta läsnäolijoilta kommentteja, että ”oletpas reipas, kun olet jaksanut lähteä ulos”. Jokainen koki tämäntyyppisen asenteen loukkaavana ja aliarvioivana. Kaikki tutkimukseen osallistuneet elivät huippu-urheilijan elämää, ja heistä jokainen on omassa lajissaan kansainvälisesti menestynyt. Siitä huolimatta haastatteluista kävi ilmi, että heidän ei välttämättä uskota kykenevän vammansa takia koviin, fyysisiin suorituksiin – ei edes arkipäiväisiin toimiin.

”Oikeestaan mikä tahansa, mitä vammaton mun ikänen tekisi normaalisti, niin mun kohdalla se tutuu herättävän ihailua ja sellasta, mikä on ollut tosi hassua, koska mulla on kuitenkin suht helppo vamma, mulla on matala vamma, hyvä vartalonhallinta ja olen nuori ihminen, urheilullinen, voimakas. Jotenki se on yllättänyt, et miks mun sitten pitäis olla tekemättä asioita, joita kaikki muutkin tekee, ihan vaan sen takia, että mä siirryn paikasta a paikkaan b pyörätuolin avulla.” – Urheilija D

”[...] ajatus tuntuu ihmisiä järkyttävänkin, et mie vammaisena pystyn sellaisiin asioihin, joihin he ei pysty ilman sitä vammaa. Tuntuu joskus, et ihmiset ottaa sen jopa vähän loukkaavana ja sit tulee se, et sä oot niin inspiroiva, kun sä teet näitä asioita [...] oletus, et mun pitäis lähtökohtaisesti olla vähän taaempänä ja sit jos mä pystyn johonkin, niin hänkin automaattisesti pystyy. Mut entä jos mä oon vaan niinku parempi?” – Urheilija D

Supercrip-roolin lisäksi hallitsevalta tuntui kaikkien muiden, paitsi cp-vamman kohdalla, avuttomuuden stereotypia. Sen sijaan Evil Avenger -roolin mukaista kohtelua kukaan ei kertonut saaneensa. Tarkastelen nyt Supercrip-roolia hiukan tarkemmin.

Vaikka tulkitsin tutkijan kuvaluennassa kuvan 1 rikkovan vallitsevia stereotypioita, tarkemman pohdinnan jälkeen huomasin, että sen voisi nähdä myös vahvistavan Supercrip-stereotypiaa. Vammaisuuteen liittyvää erinomaisuuden roolia on hyödynnetty mainoskuvastossa esimerkiksi arvokilpailujen yhteydessä. Kuvassa 1 esiintyvä urheilija A on ollut mediassa esillä urheilijana ja kertonut vammautumisestaan esimerkiksi Toyotan Liikkuvuutta kaikille -kampanjassa, joka esittelee urheilijoiden tarinoita videoiden muodossa¹⁴. Olen nimittänyt tällaisia narratiiveja ”selviytymistarinoiksi”.

Verkkosivuillaan, jossa Toyotan yhteistyöurheilijoiden tarinat ovat katsottavissa ja luettavissa, Toyota mainostaa, että: ”Näiden urheilijoiden intohimo ja sisukkuus muistuttavat meitä siitä, että mikään ei todellakaan ole mahdotonta” (Toyota, Liikkuvuutta kaikille). Tämän mainoslauseen alla sivuilla esiteltävät selviytymistarinat, kuten urheilija A:n esitys on helppo sijoittaa Supercrip-stereotypian alle. Sen sijaan sekä videon että urheilija A:n kuvan 1 voi rinnastaa We’re the Superhumans -kampanjaan, jossa oli mukana brittiläisiä paralympiaurheilijoita. Televisiomainosta esitti Channel 4 ja sen tarkoituksena oli promotoida vuoden 2016 paralympialaisia¹⁵.

Kolmeminuuttinen esittelyvideo alkaa rumpujen pärinällä ja valokeilaan kohdistetun henkilön laululla, joka alkaa sanoilla ”Yes I can” (Minä pystyn). Video esittelee mahtipontisia vammaisten ihmisten tekemiä suorituksia, esimerkiksi pituushyppyä yhdellä jalalla ja pianonsoittoa ilman käsiä. Yes I can -hokema jatku läpi videon.

We’re the Superhumans -kampanja sai osakseen kritiikkiä ja esimerkiksi Silva ja Howe väittävät, että ikoninen Supercrip vain vahvistaa vammaisiin ihmisiin kohdistuvia matalia odotuksia, ilmiö,

¹⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=DJyBD6MWpEk>

¹⁵ <https://www.fastcompany.com/3061804/were-the-superhumans-celebrates-the-2016-paralympics>

jota he nimittävät ”saavuttamisen syndroomaksi”. Silva ja Howe nostavat esiin sen, että vammaisuus on tavallisesti nähty ainoastaan ongelmana, joka oikeutetaan myönteisillä narratiiveilla ihmisistä, jotka voittavat heitä kohdanneen henkilökohtaisen tragedian. (Silva & Howe, 2012, 174, 179)

Tutkimuksen aikana esille nousivat monta kertaa narratiivit, joissa vammaisuutta esitetään siten, että siihen liittyy toivo parantumisesta. Urheilijoiden kuvat voivat sopia tähän stereotypiaan, sillä osoittaessaan kykenevyytensä vammasta huolimatta, heidän voi nähdä ”voittavat tilansa” ja näin astuvan askeleen kohti hyväksytympää, yhteiskunnallisten normien odottamaa roolia. Myös Vehmas puhuu siitä, että yhteiskunnan ennakkoluuloiset käsitykset normaalista ruumiista tekevät vammasta vihollisen, joka pitää voittaa. Hän toteaa normaaliuden määrittelyn olevan ”väistämättä kulttuurisidonnaista ja myös jossain määrin mielivaltaista”. (Vehmas, 2005, 113) Onkin muistettava, että yhteiskuntaa hallitsee vammattomien ihmisten enemmistö – eikä vain vammattomien, vaan myös muunlaisten kuviteltujen yhteisöjen enemmistöt. Tällaisiksi voisi nimetä esimerkiksi valkoisuuden ja heterouden, joihin liittyy ihmisten ajatuksia ja toimintaa ohjaavia mielikuvia. Niihin voi uskoakseni vaikuttaa ainoastaan tulemalla tietoiseksi näistä normatiivisista ajatusmalleista ja Lippmannin esittämästä stereotypisoinnin prosessista (Lippmann, 1998), jotka toimintaamme ohjaavat.

Vaikka Supercrip-rooli on kieltämättä ristiriitainen, en lue sitä hyödyntäviä esityksiä ainoastaan kielteisiksi. Kuitenkin kuvan 1 kaltaiset esitykset nimittäin myös rikkovat räväkästi kyvyttömyyteen liittyviä oletuksia, joita kaikki haastatteleman urheilijat kertoivat kokeneensa. Kyvyttömyys vaikutti hallitsevalta stereotypialta, ja tulkitsin urheilullisuuden ”kamppailevan” voimakkaasti sitä vastaan. Moni tutkimukseen osallistunut kertoi, että vammaisurheilu on pikkuhiljaa alkanut saada arvostusta. Sitä kautta myös heidät nähdään yhä enemmän urheilijoina, ei vain vammaisina. Lisäksi Silva ja Howe puhuivat sen puolesta, että paralympialaiset suurena ja mediavälitteisenä urheilutapahtumana tarjoavat mahdollisuuden horjuttaa vallitsevia käsityksiä juuri kykenemättömyydestä, mutta myös esimerkiksi ruumiillisista ihanteista.

Vammaisurheilu ja -liikunta -lehden artikkeli (1/2017) kertoi tutkimuksesta, jossa haastateltiin kahdeksaa vammaista englantilaisnuorta Lontoon 2012 paralympialaisten jälkeen. Tutkimuksen mukaan nuoret kokivat paralympialaisissa saavutetut menestykset ”rohkaisevina ja voimaannuttavina” ja olivat sitä mieltä, että kilpailujen ansiosta vammaisuus nähdään myönteisemmässä valossa. Supercrip-rooli ei siis ole yksiselitteinen, vaan arvelen, että sen vaikutukset voivat olla kaksijakoisia; paineita lisääviä, mutta vammaisuuden asemaa parantavia. Huomionarvoinen on myös Silwan ja Howen huomio siitä, että urheilusankaruus ei liity ainoastaan

vammaisurheiluun, vaan huippu-urheiluun on aina liittynyt vastaavia diskursseja (Silwa & Howe, 2012, 181). Tämän tutkimuksen kannalta olennainen on myös Silwan ja Howen huomios siitä, että kuvat voivat muuttaa maailmaa. Paralympialaisten kontekstissa on keskitytty vammaisen ihmisen ruumiin mahdollisuuksiin sen sijaan, että huomio keskittyy sen puutteisiin. (emt. 180)

Supercrip-representaatioiden herättämien ristiriitaisten ajatusten valossa on aiheellista esittää kysymys: miten vammaisuutta sitten tulisi esittää, jos ei näin? Channel 4 -kanavan kampanja nousi keskusteluun urheilija D:n kanssa. Hän pohti, miksi on korostettava sitä, että vammaisurheilija on urheilija *vammastaan huolimatta*. Hän oli sitä mieltä, että kaikilla urheilijoilla on arjessaan haasteita, eikä vammaisuuden ja urheilun yhdistämisen sen takia kuuluisi olla jotenkin erityisen sankarimainen teko. Heräsi kysymys siitä, voisiko vammaisurheilusta kirjoittaa ja uutisoida kuten vammattomasta urheilusta, eli tulokset ja urheilu edellä.

Urheilija D vammautui vasta 17-vuotiaana, mutta kilpailee jo nyt lajissaan maailman huipulla. Hänen mukaansa häntä koskevat tarinat kirjoitetaan aina ”selviytymistarinan” kautta. Urheilija D:n tarina sopii osuvasti säälin diskurssiin, jonka kautta vammaisuuden narratiiveja usein kehystetään (Hayes & Black, 2003). Hayesin ja Blackin mukaan eräs tapa esittää vammaisuutta on narratiivi, johon sisältyy toivo parantumisesta: hahmo löytää keinon ”voittaa vartalonsa tai mielensä aiheuttama vankila” (emt.). Kävi siis ilmi, että urheilija D:n kokemusten perusteella perinteisessä mediassa hän on esillä aina stereotyyppisen narratiivin kautta, kun taas omissa sosiaalisen median esityksissään hän voi olla mitä tahansa. Tämä taas antaa ajattelemisen aihetta siitä, miksei hän näytä vammaa Facebook-profiilikuvassaan: silloin hänellä on mahdollisuus tulla nähdyksi itsenään, ilman, että vamma ja säälin diskurssi ovat läsnä.

”Olihan se niinku ihan siistii ja vammaisurheilun arvostus kisojen myötä nousi tosi paljon, vaikutti tosi positiivisesti. Mä en koe olevani mitenkään sen ihmeellisempi kuin joku toinen urheilija, jolla ei oo mitään vammaa. Ehkä sit jos tapahtuu joku onnettomuus ja sieltä sit nousee huipulle niin ne on sit niinku semmosia tarinoita, jotenki kolahtaa ihmisiin.” – Urheilija D

Urheilija E:n kohdalla nousi esille kiinnostava ristiriita, sillä hänen kokemuksensa osuivat vuoroin sekä Supercrip-stereotypiaan että stereotypiaan kyvyttömyydestä. Näiden kahden liitto käy ilmi seuraavasta:

”Melkeen mitä tahansa mä teen, niin kaikki on heti sillee, et wau miten hienoa toi on, kun sä et nää ja silti teet tollasta. [...] Esimerkiksi kaupassa pyydän yleensä myyjän apua. Jos se onkin vieraampi myyjä, se saattaa helposti mua opastaessaan kysyä, et kävelenkö mä liian lujaa. Mä yleensä vaan suhtaudun sillee, että mä oon pikajuoksija, että tuskin menet liian lujaa.” – Urheilija E

Pohdiskellessaan näitä kahta suhtautumistapaa, urheilija E toi esiin myös kyvykkyyteen ja Supercrip-rooliin liittyviä ongelmia. Hän totesi, että on ehkä keskimääräistä parempi liikkumaan itsenäisesti. Hän kuitenkin kertoi usein nostaneensa esille sen, että vaikka hän pystyy tekemään joitakin asioita, niin välttämättä kaikki muut näkövammaiset eivät samoihin asioihin kykene: Hän haluaa näyttää kaikille, että näkövammaisena pärjää. Samalla on kuitenkin muistettava, että kaikki eivät välttämättä pärjää samalla tavalla. Tähän ajatukseen kiteytyy mielestäni osuvasti Supercrip-rooliin kohdistunut kritiikki.

On käynyt selväksi, että ennakkoluulot olivat tulleet tutuiksi jokaiselle tutkimukseen osallistuneelle. Sen lisäksi yhteisissä kuvaluennoissa jokainen kertoi tuntevansa halua vaikuttaa vammaisuuteen liittyviin stereotypioihin. Tätä vaikutustyötä he tekivät monenlaisissa ympäristöissä, mutta haastattelujen perusteella ainakin arkisissa tosielämän tilanteissa, sosiaalisessa mediassa ja myös omilla valinnoilla, jotka voi tehdä julkiseksi joko itse somessa tai olemassa esillä median välityksellä. Esimerkiksi urheilija D totesi, että yksi motivaattori urheilu-uralle on näyttää, ettei elämä lopu vammautumiseen.

Useassa haastattelussa tuli esiin ajatus siitä, että stereotypoiden taustalla on ihmisten tietämättömyys. Urheilija B pohti, että jos vammaisuuteen liittyvät asiat olisivat olleet avoimemmin esillä, cp-vammaisuuden stigma olisi voinut olla paremmin käsiteltävissä. Moni nosti esiin myös sen, että vastaamalla tuntemattomien ihmisten kysymyksiin, he voivat lisätä tietoisuutta ja näin rikkoa stereotypioita.

”Uimahallissa, kun sinne tulee joku tarharyhmä, ja mä tiedän, että ne kaikki tulee pian kyseleen, et mitä mun jalalle on käynyt, niin sit mä alan vaan ajatteleen, et tää on se mun paikka, et mä muutan tätä yhteiskuntaa, et mä kerron niille ja lapsissa on aina tulevaisuus.” – Urheilija A

4.2.4 Vammaisuus ja huippu-urheilu

Tutkimuksessa käsi ilmi, että lähes jokainen osallistuja näki huippu-urheilun jollain tapaa stereotypioita vähentävänä asiana. Kuten aikaisemmassa luvussa kävi ilmi, huippu-urheilun ”sankariasemaa” ei kuitenkaan välttämättä koettu ainoastaan myönteiseksi asiaksi. Muutama osallistuja otti esille sen, että vammaisurheilun arvostus kasvaa koko ajan, ja pääsääntöisesti heidät jo koetaan urheilijoiksi. Goldin ja Goldin huomio siitä, että urheilu on tuonut mukanaan myönteisiä asioita vammaisten ihmisten elämään, näyttäisi saavan tukea haastateltavien kokemuksista. (Gold & Gold, 2007, 133). Goldin ja Goldin mukaan vammaisurheilu on muuttanut suhtautumista vammaisiin ja sen myötä painotus on siirtynyt pois päin siitä, mitä urheilevat vammaiset eivät pysty tekemään ja yhä enemmän kohti urheilijoiden erinomaisuuteen. (emt.).

”Musta tuntuu, että sääliminen ja sellanen, et voi kun sun elämä on kurjaa -tyyppinen asennoituminen katoaa ja tulee ehkä sellanen, et vitsi miten siistiä, et vammasta huolimatta se on urheilija kuitenkin.” – Urheilija C

Haastatteluissa esille nousivat huippu-urheiluun liittyvät mielikuvat kyvykkyydestä ja se, että vammaisuuteen liittyvät mielikuvat ovat usein aivan päinvastaisia. Urheilija A kertoi haluavansa kumota vammaisuuteen liittyviä kyvyttömyyden stereotypioita näyttämällä, että hän pystyy urheilemaan fyysisesti vaativassa lajissa eli triathlonissa kolmella raajallakin. Hänen mukaansa urheilijuus on vaikuttanut siihen, miten häntä kohdellaan.

Vehmas (2005, 26) sanoo, ettei vammaisen ihminen välttämättä tavoittele tai toivo parantuvansa vammasta. Tätä tukevat ainakin urheilijoiden C ja D ajatukset siitä, ettei heistä välttämättä olisi tullut urheilijoita ilman vammaa. D koki, että vammautuminen tarjosi hänelle mahdollisuuden valita urheilijuus ja keskittyä vain huippu-urheilijan elämään. Sen lisäksi hän kertoi olevansa lahjakas juuri kelkkahiihdossa, joka sopii hänen ominaisuuksilleen. C taas totesi uskovansa, että on syntynyt juuri tämänlaisena saadakseen urheilla ja kokea sen kautta hienoja asioita. Hän totesi, ettei tiedä mitä olisi tehnyt kävelevänä.

Vammaisurheilijoiden mahdollisuuksista stereotypioden rikkojina voi mielestäni päätellä urheilija C:n erästä lausunnosta. Hän kertoi nähneensä lapsena Leo-Pekka Tähden kelausta. Tähti on moninkertainen paralympiavoittaja ja ratakelaja. Urheilija C kertoi, että lajin vauhti viehätti häntä jo lapsena, ja että hän päätti jo tuolloin, että hänestä tulee lajin paralympiavoittaja. Hänen mukaansa

se oli selkeää jo ennen kuin hän oli edes kokeillut koko lajia. Kiinnostavaa on se, että urheilija C:n vamma on synnynnäinen, kuten myös Leo-Pekka Tähden. Molemmat liikkuvat pyörätuolilla. Kommentista on selkeästi havaittavissa samastumista Tähteen, joka on esimerkillään näyttänyt, että vammaisuuden ei tarvitse olla este menestymiselle urheilussa tai muillakaan elämän osa-alueilla.

Tätä vahvistaa se, että urheilija D kertoi haastattelun yhteydessä, että häntä motivoi urheiluun paljon se, että hän voi osoittaa, ettei vammautumisen tarvitse tarkoittaa elämän päättymistä – sen sijaan vammainen ihminen voi tavoitella ja haaveilla ja olla kykeneväinen samoihin asioihin kuin vammatonkin ihminen.

Näkemyks ei vaikuta olevan ainutlaatuinen, vaan roolimallien myönteisestä vaikutuksesta kirjoittaa myös Aija Saari Vammaisurheilu ja -liikunta -lehdessä (1/2017) julkaistussa artikkelissa (Saari, 2017). Juttu kertoo Janine Coatesin ja Philip Vickermanin vuonna 2016 tekemästä tutkimuksesta. Coates ja Vickerman haastattelivat Lontoon 2012 paralympialaisten jälkeen kahdeksaa vammaista englantilaisnuorta, jotka kokivat vammaisurheilijoiden menestyksen ”rohkaisevana ja voimaannuttavana”. Lisäksi nuorten haastatteluista kävi ilmi, että Lontoon paralympialaiset näyttivät vammaisuuden aikaisempaa positiivisemmassa valossa ja näin muuttivat myös vammaisuuteen kohdistuvia asenteita (emt.). Artikkelin kirjoittanut Aija Saari esittääkin, että tämän tutkimuksen perusteella Supercrip-malli, jonka nähdään tuovan paineita niille vammaisille, jotka eivät kykene huippusuorituksiin, ei vaikuttaisi pitävän paikkaansa.

4.2.5 Sukupuoli ja ulkonäköpaineet

Jokainen haastateltavista kertoi olleensa urheilullinen aina. Haastatteluista kävi kuitenkin ilmi, että urheilijaroolin kanssa oli aika ajoin kipuilua – joskin kipuilu vaikutti olevan paikoin samankaltaista kuin vammattomilla urheilijoilla.

Kysyttäessä mahdollisista ulkonäköpaineista jokainen kertoi kokevansa, että on jollain tavalla muita ihmisiä enemmän esillä ja näyttämöllä. Haastateltavista kolme kertoi sukupuolen tuovan mukanaan ulkonäköpaineita. Urheilija B kertoi, että pieniä paineita luo se, ettei hänen vammansa ole esteettinen, sillä vamma vaikuttaa ulkonäköön ja liikkumiseen. Sen sijaan urheilijat C ja D puhuivat siitä, että urheilu tuo mukanaan ulkonäköpaineita. C:n mukaan muiden urheilijoiden osakseen saama arvostelu herättää myös itsessä ajatuksia, että mitä minusta puhutaan. D taas kertoi, että vammautumisen jälkeen häntä hävetti käyttää harjoituksissa trikoita, koska jalat olivat muuttuneet niin kapeiksi. Vammautuminen on hänen mukaansa tuonut mukanaan esimerkiksi painoon liittyvää

ylisuorittamista. Hän huomautti, että ulkonäköpaineet koskevat vammaisia urheilijoita samalla tavalla kuin vammattomiakin urheilijoita.

*”Et ei vaan tule vamman kautta näytettyä, että vammaisena on vaikka laiska.” –
Urheilija D*

Kun ulkonäköpaineet nousivat haastatteluissa esille, oli palattava tutkijan kuvaluennassa tekemieni analyysien äärelle. Vasta haastattelujen jälkeen huomasin, että lähes kaikki urheilijat puhuvat ulkonäköpaineista, eivätkä näytä profiilikuvissaan vartalooaan. Kuten todettu jo useaan kertaan, viidestä kuvasta vain yksi on kokovartalokuva. On vaikea sanoa, onko kuvien rajausta sattumaa vai vaikuttavatko urheilijoiden kokemat ulkonäköpaineet siihen, miten he haluavat sosiaalisessa mediassa esiintyä. Lukuun ottamatta kuvaa 1, urheilijoiden urheilullisuutta ja urheilijoihin tiukasti yhdistettyä ”ruumiillista täydellisyyttä” on mahdotonta lainkaan kuvista arvioida. Sen sijaa kuvassa 1 vartalo on esillä niin täydellisesti ja normien mukaisesti kuin se mielestäni voi olla: kuvan on ottanut ammattikuvaaja, jonka avulla kuvasta on rakennettu juuri sellainen kuin urheilijan esityksen voisi mielikuvissa ajatellakin olevan – vammaa lukuun ottamatta.

5 Yhteenveto ja loppupohdinta

Tässä luvussa esitän yhteenvedon tutkijan kuvaluennan ja yhteisen kuvaluennan tuloksista ja päätän tutkielman tutkimustyönaikana syntyneisiin pohdintoihin. Lisäksi kerron tulevaisuuden tutkimusaiheista, joihin tämä tutkielma antaa valmiuksia. Asetin tutkimukselle kaksi tutkimuskysymystä:

K1. Miten paraurheilijat esiintyvät Facebookissa?

K2. Voiko Facebookissa horjuttaa vammaisuuden stereotypioita?

Etsin vastausta ensimmäiseen kysymykseen tutkijan kuvaluennassa. Viidestä tapauksesta löytyi sekä yhtäläisyyksiä että eroja. Lähestyin kuvia Goffmanin teoriaa minän esittämisestä apuna käyttäen, ja keskeisiksi käsitteiksi nousivat rooli, näyttämö ja lavasteet, stigma ja häpeä sekä kuuluisuus. Etsin kuvista näitä kuutta elementtiä ja tarkastelin kuvia haastattelurungon pohjalta. Taustatietona tutkijan kuvaluennassa toimivat myös vammaisuuteen liittyvät stereotypiat, joihin syvennyin aikaisemmin tehdyn tutkimuksen avulla.

Yhdistäviä teemoja kuvista löytyi melko vähän. Eräs yhteinen piirre oli se, että ympäristö ei yhdessäkään kuvassa näytellyt kovin keskeistä roolia. Osassa kuvista ympäristöä oli mahdollista analysoida ja kuvan pystyi sijoittamaan johonkin tiettyyn sijaintiin, esimerkiksi kotiin tai etelän lomakohteeseen. Yhdessäkään kuvassa ympäristö ei keskeisesti vaikuttanut kuvan tunnelmaan tai päätelmiin, joita kuvasta voi tehdä. Näyttämö ei tuntunut olennaiselta piirteeltä kuvista ainoassakaan. Yhdistäviä tekijöitä olivat myös seuraavat seikat: jokainen osallistuja esiintyi kuvassa itse ja yksin, sillä yhdessäkään kuvassa ei ollut muita henkilöitä tai esimerkiksi lemmikkejä.

Huomionarvoista on myös se, että yhdessäkään kuvassa ei esiintynyt sellaisia elementtejä, jotka voisivat olla ristiriidassa henkilön urheilijastatukseen liittyvän roolin kanssa. Tämän perusteella on mahdollista sanoa, että vaikka urheilijuutta ei varsinaisesti kuvassa olisi tuotu esille, jokainen vaikutti haluavan esiintyä urheilijan roolissa. Tämä ei poissulje sitä, että esiintyjällä saattaa olla kuvassaan myös muita rooleja, joissa hän haluaa näyttäytyä, esimerkiksi sukupuolirooli.

Lähes kaikki kuvat oli helppo kategorisoida. Ainoastaan yksi kuva teki kategorisoimisen hankalaksi, ja tällä tarkoitan kuvaa urheilija A:sta (*kuva 1.*). Ainoastaan urheilija E:tä esittävä kuva (*kuva 5.*) tuntuu sopivan helposti vammaisen ihmisen kategoriaan, koska se on ainoa kuva, jossa esillä on vamma, mutta ei niinkään urheilijuus.

Kuvista kaksi kuvaa edustivat tavanomaisia selfieitä ja kaksi kuvaa olivat todennäköisesti jonkun muun ottamia kasvo- tai ylävartalokuvia. Yksi oli kokovartalokuva. Kaikki kuvat olivat luonteeltaan passiivisia, eikä yhdessäkään kuvassa ollut toiminnallisia elementtejä. Yhdessäkään kuvassa ei näkynyt apuvälinettä, kuten pyörätuolia. Vamma ja sen mukanaan tuoma stigma oli mahdollista päätellä ainoastaan kahdesta kuvasta, joissa molemmissa se oli esillä näkyvästi (*kuvat 1. & kuva 5.*). Näistä kahdesta kuvasta oli mahdollista erottaa myös ”mielenilmauksellista” ja stereotyyppioita rikkovaa luonnetta, koska vamma oli katsojan nähtävillä selkeästi, eikä sitä ollut yritetty peitellä. Kolmesta kuvasta, joissa vammaisuus ei ollut esillä, jokainen oli melko tiukasti rajattu kasvokuva.

Kuvissa esiintyviä henkilöitä tuntematta olisi ollut mahdotonta arvata, että kyseessä on vammaisen ihminen. Vammasta tietäminen oli näissä tapauksissa mahdollista ainoastaan silloin, kun katsoja tunnisti kuvassa esiintyvän henkilön, esimerkiksi tämän urheilu-uran kautta saaman julkisuuden ansiosta. Jokainen urheilijoista oli saanut osakseen medianäkyvyyttä, joten on oletettavaa, että osa katsojista tunnistaa heidät vammaisiksi ja huippu-urheilijoiksi. Tutkijan kuvaluennan aikana mieleen nousi kysymys siitä, onko vamma haluttu tietoisesti rajata kuvan ulkopuolelle.

Yhteisessä kuvaluennassa kukaan haastatelluista ei sanonut vamman näyttämisen tai näyttämättä jättämisen olleen tietoista. Haastattelujen aikana nousi kuitenkin esille keskustelu siitä, että vamma on vain yksi osa identiteettiä. Siltä pohjalta tein muutamia päätelmiä: jos identiteetti muodostuu useista ominaisuuksista, joista vamma on vain yksi, se ehkä antaa selityksiä sille, ettei jokainen välttämättä ollut tietoisesti ajatellut, tuleeko vamman näkyä kuvassa vai ei. Jokaisen haastateltavan kohdalla voi olettaa, että sekä huippu-urheilu että vammaisuus kuuluvat ja vaikuttavat jokapäiväiseen arkeen, ne eivät välttämättä henkilölle itselleen edusta asioita ”ylitse muiden”, jotka ovat kaiken aikaa läsnä. Lisäksi on huomioitava, että tutkimukseni keskittyy henkilökohtaisiin profiileihin, mikä voi vaikuttaa kuvien sisältöön, esimerkiksi vamman näkyvyyteen.

Haastattelujen perusteella vahvistui käsitys siitä, että vamma on usein ulkopuolisille katsojille isompi asia ja identiteetin muutos kuin vammaiselle ihmiselle itselleen. Voi siis olla, että vamman näyttämättä jättämiseen ei liity sen kummempaa. Myös urheilu ei ollut kuvissa korostunut, mitä voi selittää se, että tarkastelin henkilöiden henkilökohtaisia Facebook-profiilikuvia. Haastatteluissa nousi esille se, että moni halusi näyttää kasvonsa pienessä profiilikuvassa. Lisäksi osa oli valinnut esimerkiksi profiilikuvan yläpuolella näkyvään kansikuvaan urheiluaiheisen esityksen. Luultavasti kuvien sisältö olisi ollut toisenlainen, mikäli olisin tarkastellut henkilöiden urheilijaprofiileja. Lienee relevanttia pohtia, olisiko tutkimuksen anti ollut silloin hedelmällistä – luultavasti ainakin tulokset

olisivat poikenneet tämän tutkimuksen tuloksista. Tämä voisi olla myös mahdollinen jatkotutkimusaihe muille tutkijoille.

Tarkasteltaessa vamman näkyvyyttä vaikuttaa siltä, että aineiston kiinnostavimmat tulokset syntyivät kuvissa olevia eroavaisuuksia tarkastelemalla. Eskola ja Suoranta ovat todenneet, laadullisen aineiston analysoimisessa aineiston eroihin keskittyminen tuo tarkempia tuloksia kuin samankaltaisuuksien etsiminen (Eskola & Suoranta, 1998, 140). On selvää, että kuva 1 horjutti vammaisuuteen tavallisesti liitettyjä stereotyyppisiä rooleja avuttomasta tai katkerasta vammaisesta, koska kuvasta välittyivät vahvasti kykenevyys ja vahvuus eli täysin vastakohtaiset elementit. Urheilija A:n kuvasta halu rikkoa stereotypioita ilmeni mielestäni kuvaan rakennetun asetelman kautta. Sen sijaan muista kuvista vastaavaa luonnetta en erottanut. Rajatapauksena toimi näkövamman urheilija E:n kuva (*kuva 5.*), jossa vamma on läsnä, mutta sen mielenilmauksellisuus jätti kysymyksiä.

On olemassa myös se mahdollisuus, että vamman esilläolo kahdessa profiilikuvassa oli ”sattuman kauppaa” ja vamma näkyi vain siksi, että kuvassa esiintyvällä henkilöllä sattuu olemaan vamma – vamma on osa ihmistä ja hänen ruumistaan. Esimerkiksi sokeuden kaltaisen näkövamman piilottaminen profiilikuvassa, jossa kasvot ovat näkyvillä, on lähes mahdotonta. Jos henkilö haluaisi jakaa kuvan, jossa vamma ei näy, silmät pitäisi peittää tai kuvan pitäisi olla sellainen, jossa kasvot eivät näy. Toisin on kuitenkin urheilija A:n kohdalla (*kuva 1.*), sillä hänen olisi ollut helppo rajata alavartalo kuvasta pois. Urheilija A:n kuva herätti kuvista ehdottomasti eniten pohdintaa. Vaikka kuva edusti tässä tutkimuksessa ainutlaatuista esitystä, laajemmassa kontekstissa se ei ole ainutkertainen.

Kun aloitin tutkimuksen tekemisen, tunnistin urheilija A:n kuvasta vain stereotypioita rikkovaa luonnetta. Kuitenkin perehtyessäni syvällisemmin vammaisuuden stereotyyppisiin rooleihin huomasin, ettei kuvan luonne olekaan niin yksiselitteinen. Kuvan voi nimittäin tulkita myös voimakkaasti stereotypioita vahvistavaksi esitykseksi. Tällä viitataan huippusuorittajan eli Supercripin rooliin. Kuvan voi tulkita esityksenä, joka viestittää, että ihminen voi kyetä erinomaisiin saavutuksiin vammasta huolimatta. Kuva kamppailee säälin diskurssia ja sen aiheuttamaa aliarvioimista vastaan (Hayes & Black, 2003). Kuitenkin myös kuvan välittämiin sankarillisiin viesteihin liittyy ongelmia. Vaikka menestyvät vammaiset ihmiset näyttävät saavan jopa sankarillisen leiman, ihailu ei ole vilpitöntä (Kama, 2004). Sen sijaan se näyttää syntyvän vahvasti vammaisuuden ympärille: saavutusta arvostetaan, koska suorittaja on *vammainen*, mutta silti kykeneväinen. Lisäksi sankarillisuus näyttää kyllä korottavan muutamia ihmisiä, mutta

samanaikaisesti se muuttuu ongelmalliseksi niille vammaisille ihmisille, jotka eivät sankarillisia tekoja tee (Silwa & Howe, 2012).

Urheilijoiden kuvia tarkasteltaessa Supercripin ongelmallisuutta ei voi välttää. Urheilija E totesi, hän haluaa samanaikaisesti näyttää, että näkövammaisena pärjää, mutta toisaalta tuoda esille viestin, että kaikki eivät kuitenkaan välttämättä pärjää samalla tavalla. Supercripin ongelmaksi on nimitetty ”saavuttamisen syndroomaa” eli sitä, että se luo paineita menestymisestä niille vammaisille, jotka eivät ole yhtä ansioituneita (Silwa & Howe, 2012). Tämän takia urheilijoiden kuvien tulkitseminen on kinkkistä. Ne saattavat samanaikaisesti rikkoa stereotypioita vammaisen ruumiin kyvyistä että luoda paineita niille, jotka eivät ole yhtä kyvykkäitä. On lisäksi otettava huomioon, että vaikka kaikki ei kykene huippu-urheiluuden kaltaisiin sankarillisiin tekoihin, joskus kyse voi olla myös siitä, ettei yksilö halua ryhtyä sankarillisiksi määriteltyihin tekoihin. Esimerkiksi huippu-urheilu tuskin on valinta, jonka jokainen haluaa tehdä.

Selvitettyäni vammaisuuteen liittyviä stereotypioita tutkimustiedon ja yhteisten kuvaluentojen avulla ymmärsin paremmin, miksi vamman näyttämättä jättäminen voi joskus olla myös tietoinen valinta. Kuten haastatteluista kävi ilmi, moni toivoi tulevansa joskus nähdyksi ”vain itsenään”, ilman vammaa. Tässäkin tutkimuksessa urheilija A:n kuva (*kuva 1.*) herätti niin paljon pohdintaa, että on ymmärrettävää, jos henkilö haluaa joskus tulla nähdyksi muut asiat kuin vamma edellä. Yhteenvedona voi todeta, että paraurheilijat esiintyvät Facebookissa moninaisesti. Selkeänä yhdistävänä tavoitteena kävi ilmi pyrkimys luonnollisuuteen. Vamman näyttämiseen liittyy ristiriitaisia tunteita: toisaalta sitä ei haluta peitellä, muttei myöskään korostaa. Kuvista oli löydettävissä myös yksi kuva, joka istui kansainvälisesti yhteiskunnallista keskustelua herättäneeseen Supercrip-stereotypiaan, mikä oli tutkijan näkökulmasta antoisaa.

Sen sijaan toisen tutkimuskysymykseen vihjeitä antaa urheilija E:n esittämä kommentti.

K2. Voiko Facebookissa horjuttaa vammaisuuden stereotypioita?

Urheilija E kertoi, että vaikka ei pyri millään tavalla peittämään näkövammaisuuttaan, sosiaalisessa mediassa on usein helpompaa keskustella ihmisten kanssa siten, että vamma tulee ohitetuksi.

”[...] jos on livekeskustelu, en pysty sitä [vammaa] mitenkään peittämään ja se on semmoinen asia, johon ihmisten huomio keskittyy enemmän, mut jossain Twitterissä ei se vaikuta siihen vuorovaikutukseen millään tavalla, et mä en nää, tai ehkä silloin, jos joku laittaa kauheesti kuvia tai jotain, mutta yleisesti. Sit helpommin ehkä pääsee oikeesti keskustelemaan. Livenä jotenki aika usein keskustelut tuntuu pyörivän sen

ympärillä, et miten mä pystyn tekemään jonkun jutun, kun mä en nää, tai miten mä selviän elämästä ylipäätään. Twitterissä pääsee jotenkin laajemmin esittämään sen, näyttämään, et oikeesti oon ihan samanlainen ihminen kun muutkin ja teen ihan samoja asioita kun muutkin.” Urheilija E

Tämä kommentti on mielestäni antoisa, ja jo eräänlainen vastaus tutkimuskysymykseeni. Urheilija E:n näkemys antaa tukea sille, että sosiaalinen media tarjoaa vammaisille ihmisille uudenlaisia mahdollisuuksia. Tutkimuksessa keskityin tarkastelemaan visuaalisten esitysten voimaa stereotyyppien rikkojina. Työn aikana on käynyt selväksi, että visuaaliset esitykset voivat toimia tiedon lisääjinä, kiinnostuksen herättäjinä ja näin myös stereotyyppien rikkojina. Kuitenkin selväksi kävi sekin, että sosiaalisessa mediassa on myös toisenlaisia keinoja vaikuttaa asenteisiin. Tällä viitataan erityisesti tekstimuotoisiin viesteihin ja esityksiin.

Urheilija E:n kommentti kertoo mielestäni siitä, että sosiaalinen media tarjoaa myös jonkinlaisen ”pakopaikan”, jossa visuaalinen puoli, kuten näkyvä vamma, jää vuorovaikutustilanteessa sivuseikaksi. Palaan tässä kohtaa lyhyesti Goffmanin stigman käsitteeseen, joihin liittyy erilaista näkyvyyttä. Goffmanin mukaan näkyvyys voi olla kohteelleen julmaa ja erilainen näkyvyys saa aikaan erilaisia reaktioita. (Goffman, 1990a, 66). Urheilija E:n kohdalla voisi ehkä puhua stigman häiritsevyydestä, mihin liittyy se, ettei stigmaa ole helppo jättää huomiotta, vaan se vaikuttaa vahingollisesti vuorovaikutustilanteeseen. Sosiaalinen media sen sijaan tarjoaa mahdollisuuden sellaiseen vuorovaikutukseen, jossa stigman häiritsevyys ei pääse esille. Katsoja, joka käy keskustelua urheilija E:n kanssa, voi jopa hetkellisesti unohtaa hänen vammansa tai ainakaan sen vaikutus ei välttämättä ole vuorovaikutustilannetta haittaava. Uskon, että myös tämänkaltaiset sosiaaliseen mediaan liittyvät piirteet voivat rikkoa vammaisuuden stereotyyppioita, sillä tällöin henkilö voi saada viestinsä paremmin kuuluville ilman, että vamma vaikuttaa vuorovaikutukseen. Sanallinen tai kuvallinen esitys voi tulla kuulluksi ja nähdyksi ja näin vaikuttaa vastaanottajiinsa.

Osa urheilijoista kertoi jossain vaiheessa elämäänsä pohtineensa sitä, haluaako näyttää vamman esimerkiksi Facebookin profiilikuvassa vai ei. Tätä perusteltiin esimerkiksi sillä, että joskus olisi hienoa tulla nähdyksi ihmisenä ilman, että vamma on ensimmäinen asia, jonka katsoja näkee. On mahdollista, että tähän liittyy samankaltaisia ajatuksia kuin urheilija E:n kertomaan: kun vamma ei heti ole katsojan nähtävillä, on mahdollista esiintyä stigmasta – ja näin myös stereotyyppioista – vapaana. Ehkä tällöin on myös mahdollista saada persoonan muut ulottuvuudet paremmin esille. Tarkastellessani yhteenvetoa tehdessäni tutkimukseen osallistuneiden urheilijoiden aikaisempia

profiilikuviaan kävi ilmi, että Facebook-historian aikana osalla oli ollut profiilikuvana sellainen kuva, jossa vamma tai apuväline oli näkyvillä.

Pohdittaessa sosiaalisen median tarjoamia mahdollisuuksia on muistettava, että tutkin tässä tutkielmassa vain yhtä profiilikuvaa jokaiselta osallistujalta. Facebook-profiilikuva on vain yksi pieni osa sosiaalisen median käyttöä. Moni nosti esille Instagramin somekanavana, jossa toimii aktiivisimmin. Toisaalta urheilija E, joka on näkövammainen, koki tärkeimmäksi somekanavaksi Twitterin, jossa viestintä pohjautuu kuvien sijasta tekstiin.

Yhä olen kuitenkin sitä mieltä, että Facebook oli relevantti valinta tutkimuskohteeksi, joskin aiheen tutkiminen herätti kiinnostusta laajentaa tutkimusta myös muihin sosiaalisen median palveluihin. Kuten tutkimuksen aikana kävi ilmi, jokainen haastateltava kuuluu Facebookiin ja jokaisella on siellä profiilikuva. Vaikka käyttö olisikin joillain osallistujilla vähäistä, se ei kuitenkaan ole olematonta, eivätkä he ole päätyneet esimerkiksi poistamaan profiiliaan. Ja vaikka tutkimuskohteena oli vain yksi sosiaalisen median palvelu, uskon tämän tutkimuksen toimivan yhtenä esimerkkinä tutkimastani ilmiöstä eli siitä, voiko stereotypioita horjuttaa sosiaalisessa mediassa. Tätä tukee se, että Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2018 internetiä käytti lähes jokainen alle 55-vuotias suomalainen (Tilastokeskus, suomalaisten internetin käyttö 2018), mikä tarkoittaa, että lähes jokaisella oli pääsy sosiaalisen median palveluiden äärelle.

Sen tiedon pohjalta, että lähes jokainen suomalainen käyttää internetiä, on mielestäni perusteltua väittää, että sosiaalisen median esityksillä on vaikutusvaltaa ja mahdollisuuksia haastaa perinteisen median ja populaarikulttuurin esityksiä ainakin Suomessa. Sosiaalisen median vaikutusmahdollisuuksia tukee vahvasti eräs tutkimuksen aikana esille tullut esimerkki. Käsittelin aikaisemmin urheilija E:n twiittiä, joka sai osakseen runsaasti huomiota ja herätti keskustelua vammaisurheilijoiden asemasta. Tämä twiitti ajoittui paralympsurheilun EM-kilpailujen yhteyteen, jolloin urheilijat joutuivat maksamaan omavastuumaksun, mikäli eivät saavuttaneet kilpailuissa riittävää menestystä. Urheilija E kertoi haastattelun yhteydessä, että seuraavissa arvokilpailuissa omavastuuta ei enää peritä.

Tutkimus tarjosi mahdollisuuden tehdä läpinäkyviksi vammaisuuteen liittyviä stereotyyppisiä ajatusmalleja. Se ei tarkastellut vammaisuutta ilmiön ulkopuolelta, vaan antoi vammaisille ihmisille itselleen mahdollisuuden kuvailla kokemiaan stereotypioita. Tutkimus tarkasteli tutkijan kuvaluennan avulla, miten stereotypiat syntyvät eli millaisia mielikuvia paraurheilijoiden kuvat tutkijassa herättivät. Toteutin kaikki tutkijan kuvaluennat ennen yhteisiä kuvaluentoja, joten mielikuvat syntyivät mielessäni juuri Lippmannin ja Goffmanin esittämillä tavoilla: spontaanisti.

Ne olivat ensimmäisiä ajatuksia, joita kuvasta tulkitsin, tuntematta sen kohdetta. Uskon, että tutkimus tarjoaa työkaluja stereotyyppisten ajatusmallien tunnistamiseksi ja haastamiseksi. Lisäksi tutkimus rakensi yhden näkökulman sosiaalisesta mediasta aktivismin alustana. Ilmiön tutkimista on mahdollista jatkaa tulevaisuudessa. Tutkimusaihe ei tullut valmiiksi, vaan uskon, että tutkimus antoi aiheita, joita voi tulevaisuuden tutkimuksessa lähestyä syvällisemmin.

Kiinnostavaa olisi laajentaa tätä tutkimusta tulevaisuudessa erilaisiin sosiaalisen median palveluihin ja selvittää, millaisia mahdollisuuksia ne tarjoavat vallitsevien ennakkoluulojen horjuttamiseksi. Tutkimuksessa olisi mahdollista esimerkiksi seurata vammaisurheilijoiden toimintaa sosiaalisessa mediassa pitemmällä aikavälillä ja ottaa mukaan esimerkiksi tapauksia Instagramista tai Twitteristä. Tämän avulla olisi mahdollista laajentaa ymmärrystä erilaisten sosiaalisen median palveluiden vaikutuskeinoista: toiset ovat visuaalisia, toiset pohjaavat tekstiin. Tämä tutkielma herätti kiinnostuksen sosiaalisen median ja stereotyyppien suhteeseen laajemmin, ja haluaisin viedä tarkastelua yhä pitemmälle.

Uskon, että sosiaalisen median mahdollisuudet, ja ehkäpä jopa jo rooli, stereotyyppien horjuttajana tulisi vielä syvällisemmin ilmi silloin, kun vammaisurheilijoiden julkaisuja voisi seurata esimerkiksi viikon tai kuukauden ajan. Yksi vaihtoehto olisi laajentaa tutkimusta kokonaiseen profiilikuvalbumiin, jolloin identiteetin rakentamisen tutkiminen olisi hedelmällisempää. Esimerkiksi haastatteluissa eräs tutkimukseen osallistuneista totesi, että vaikka vamma ei näy profiilikuvassa, se näkyy sen yläpuolelle profiilissa sijoitetussa kansikuvassa.

Toisaalta moni palvelu tarjoaa mahdollisuuden jakaa tarinoita, jotka säilyvät näkyvissä vuorokauden ajan. Moni jakaa näissä tarinoissa arkisia asioita ja hetkiä. Uskon, että tutkimuksen kannalta voisi olla antoisaa seurata, millaisia arkisia hetkiä vammaisurheilijat jakavat yleisölleen. Kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet paraurheilijat nostivat esille sen, että ennakkoluulot vaikuttavat kytkeytyvän tiukasti tietämättömyyteen. Tutkimuksessa olisi kiinnostavaa tarkastella sitä, onko näissä arkisissa tarinoissa mahdollista välittää tietoa paraurheilijoiden elämäntyylistä – moni on tässä tutkimuksessa ilmaissut halunsa näyttää, että vammasta huolimatta arki toimii samaan tapaan, kuin vammattomilla ihmisillä. Ehkäpä nämä tarinat voisivat myös vaikuttaa käsityksiin kyvykkyydestä ja muuttaa ymmärrystä siitä, mihin vammainen ihminen pystyy ja miten hän esimerkiksi suoriutuu arjestaan.

Tutkimuksellisia lähtökohtia on mahdollista esittää useita muitakin: olisi kiinnostavaa esimerkiksi saada mukaan tutkimukseen muita sukupuolia, vertailla vammaisurheilijoiden kokemuksia

stereotypioista ja ulkonäköpaineista ja selvittää, ovatko vammaisurheilijoiden kokemukset sukupuolittuneita ja miten ne peilaavat vammattomien urheilijoiden kokemuksiin.

Lopuksi yritän vielä nivoa kasaan tutkimustyön aikana heränneitä ajatuksia. Aluksi, tutkielman kiinnostavimpaan antiin kuului havainto siitä, että vammaisurheilijoiden erilaiset vammat aiheuttivat muissa ihmisissä hyvin erilaisia reaktioita. Vammat vaikuttivat eri tavoin siihen, miten haastattelemini ihmisiin suhtauduttiin urheilijoina ja ihmisinä. Onkin tärkeää huomioida, että kaikki näkökulmat ja johtopäätökset eivät päde kaikkiin vammoihin (Vehmas, 2005, 17). Lisäksi vammat ovat esillä hyvin eri tavoin – toisinaan jopa havainnoinnin ulottumattomissa. Toisaalta, lasken tutkimuksen kiinnostavimpaan antiin myös heränneen innostuksen jatkotutkimukseen.

Näiden kuukausien aikana, kun työstin tätä tutkielmaa, törmäsin myös omiin ennakkoluuloihini. Pelkäsin, että käytän haastateltavieni edessä vahingossa väärä termiä. Pohtiessani parasta sanaa proteesille, kysyin eräältä haastateltavistani, miten hän kutsuu proteesijalkaansa. Vastaus kuului, että sitä voi kutsua ihan millä tahansa haluamallaan nimityksellä. Itse hän puhuu kahdesta jalastaan, joista toinen vain on hieman erilainen kuin toinen – eikä toisen jalan tapaan kaipaa suihkua säännöllisin väliajoin. Sain myös vahvistuksen sille, ettei väri termien käyttöä tarvitse pelätä. Väärä sana ei vahingoita, mutta loukkaamistarkoitus vahingoittaa. Esimerkiksi termi ”vammainen” liittyvät konnotaatiot elävät hyvin vahvasti sen mukaan, käytetäänkö käsitettä haukkumasanana vai liikuntarajoitetta selittävänä käsitteenä. Tajusin, etten kuitenkaan ole ainoa, joka joskus varoo sanavarastoaan. Moni ympärilläni kertoi tarkastelleensa käytöstään sen jälkeen, kun kuuli tutkimusaiheestani. Kyse ei kenenkään kohdalla vaikuttanut olevan halusta vahingoittaa, vaan pikemminkin epävarmuudesta, joka taas johtui tietämättömyydestä.

Tietämättömyyden ongelma kävi ilmi lähes jokaisesta tekemästäni haastattelusta. Vaikka siihen ei välttämättä liity loukkaamistarkoitusta, se voi olla vahingoittavaa. Tietämättömyys ja sen aikaansaama käytös kertovat mielestäni yhteiskunnassamme yhä elävistä asenteista. Lippmannin mukaan stereotypiat ovat spontaaneita mielikuvia, jotka nousevat esiin ihmisten mielissä. Hänen mukaansa ”tapa, jolla kuvittelemme maailman, määrittää tapaa, jolla siinä toimimme”. (Lippmann, 1998, 7, 25). Tämän pohjalta voi olettaa, että osallistujien kokemat ennakkoluulot kielivät niistä spontaaneista oletuksista ja mielikuvista, joita vammaisuus käsitteenä ihmisissä herättää. Näihin mielikuviin vaikuttavat kulttuurimme tarjoamat selitykset (emt. 81).

Mielestäni ennakkoluulot paljastavatkin yhteiskunnassamme yhä lymyäviä arvoja ja asenteita. Ajattelemattomasti heitetty kommentti kertoo niistä ajatuksista, joita vammaisuus mielissäimme yhä herättää, ja niistä asioista, jotka vammaisuuteen yhä yhdistyvät. On hyvä muistaa, että

vammaisuuden historia länsimaissa on syrjinnän historiaa (Vehmas, 2005). Stereotyyppisen suhtautumisen juuret ovat pitkällä historiassa. Kuitenkin asenteissa on nähtävissä myös muutosta, esimerkiksi vammaisurheilua kohtaan.

Stereotypiat, jotka vammaisuuteen liittyvät, juontavat juurensa pitkälle historiaa, jopa antiikin aikaan saakka (Vehmas, 2005). Tutkimus paljasti, että samanlaiset asenteet elävät yhteiskunnassamme yhä – vammaisurheilijat eivät nauti samanlaista arvostusta kuin vammattomat kollegansa ja jos nauttivatkin, arvostukseen näyttää liittyvän kitkerä kääntöpuoli. Arvostus, joka vammaisurheilijoihin kohdistuu ei ole vilpittöntä, vaan se syntyy vahvasti vammaisuuden näkökulmasta: ”hän on *vammainen* ja silti urheilija”.

Eräs tutkimukseen osallistunut toivoi, että häntä kohdeltaisiin kuten muitakin, että hänestä kirjoitettavat lehtijutut kertoisivat hänen kuluneesta harjoituskaudestaan ja tuloksistaan, eivätkä aina rakentuisi saman narratiivin eli vammautumis- ja selviytymistarinoiden kautta. Vammaisuuden Supercrip-stereotypiaa kritisoidessa esiin on noussut kysymyksiä siitä, miten vammaisuudesta sitten pitäisi kirjoittaa. Eräs vaihtoehto voisi olla se, että vammaisurheilijoista kirjoitettaisiin samalla tavalla kuin muistakin urheilijoista – korostamatta edes etuliitettä *vammaisurheilija*.

Pohdintaa stereotypioista olisi mahdollista jatkaa sivukaupalla. Eräs näkökulma stereotypioihin on pelko. Vammautumisen pelkoihin liittyy identiteetin muutos eli pelko siitä, että mahdollinen vammautuminen muuttaisi elämää negatiivisella tavalla ja kokonaisvaltaisesti. Siksi se totuus, että vammautumisen riski on olemassa kaikkialla ja koskettaa kaikkia, halutaan sulkea pois omasta, vammattomasta arjesta (Vehmas, 2005). Haastateltuani viittä paraurheilijaa olen todennut, että vaikka kukaan ei kieltänyt vamman muuttavan arkielämää, kukaan ei myöskään kokenut vammaisuutta keskeiseksi identiteetiksi. Edes haastatelluista vanhimmalla iällä vammautunut urheilija D ei kokenut, että vammautuminen olisi muuttanut hänen identiteettiään kovin merkittävästi – sen sijaan hän koki, että ulkopuolisten ihmisten silmissä hänen identiteettinsä on muuttunut sitäkin enemmän. Tutkimuksen kautta selväksi, että elämä on kimurantti kokonaisuus, johon liittyy ihmissuhteita, harrastuksia, ammatillisia intohimoja, tunteita, haluja ja tarpeita. Yksi puuttuva jalka on vain, no, yksi puuttuva jalka. Tallella ovat silti luultavasti ihmiselle tyypilliset perustarpeet, joita kokee jokainen.

Lähteet

Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*, 4. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti (1994) *Laadullinen tutkimus*, 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Bartsch, Anne; Oliver, Mary Beth; Nitsch, Cordula; Scherr, Sebastian (2018) *Inspired by the Paralympics: Effects of empathy on audience interest in para-sports and on the destigmatization of persons with disabilities*. Communication Research, 06/2016. Article first published online: February 9, 2016. Issue published: June 1, 2018. Volume: 45, issue: 4, pages: 525–553. DOI: 10.1177/0093650215626984.

Batson, C. Daniel; Polycarpou, Marina P.; Harmon-Jones, Eddie; Imhoff, Heidi J.; Mitchener, Erin C.; Bednar, Lori L.; Klein, Tricia R. & Highberger, Lori (1997) *Empathy and Attitudes: Can feeling for a member of stigmatized group improve feelings toward the group?* Journal of Personality and Social Psychology, Januuri 1997. Volume: 72, issue: 1, pages: 105–118. Lainattu teoksessa Bartsch, Anne; Oliver, Mary Beth; Nitsch, Cordula & Scherr, Sebastian (2018) *Inspired by the Paralympics: Effects of empathy on audience interest in para-sports and on the destigmatization of persons with disabilities*.

Beauvoir, Simone de & H. M. Parshley (1953). *The second sex*. New York: Knopf.

boyd, danah & Ellison, Nicole B. (2007) *Social network sites: Definition, history and scholarship*. Journal of Computer-Mediated Communication, 10/2007. Volume: 13, issue: 1, pages: 210–230.

DeAndrea, David C. & Walther, Joseph B. (2011). *Attributions for inconsistencies between online and offline self-presentations*. Communication Research. Volume: 38, issue: 6/2011, pages: 805–825. DOI: 10.1177/0093650210385340.

DePauw, Karen P. (1997). *The (in)visibility of disability: Cultural contexts and “sporting bodies”*. Quest. Volume: 49, issue: 4, pages: 416–430. DOI: 10.1080/00336297.1997.104842.

DiMicco, Joan & Millen, David (2007) *Identity management: Multiple presentations of self in Facebook*. Proceedings of the 2007 international ACM conference on supporting group work, 11/2007. DOI: 10.1016/j.smr.2015.03.002.

Dorsch, Isabelle & Ilhan, Aylin (2016) *Photo publication behavior of adolescents on Facebook*. Pages: 45–72. Teoksessa *Facets of Facebook – Use and users*. Berlin/Boston: von Walter de Gruyter GmbH. URL: <http://www.oapen.org/viewer/web/viewer.html?file=http://www.oapen.org/document/615495>.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Fitzgerald, Hayley (2012) *Paralympic athletes and “knowing disability”*. International Journal of Disability, Development and Education, September 2012. Volume: 59, issue: 3, pages: 243–255.

Geurin-Eagleman, Andrea & Burch, Lauren M. (2016) *Communicating via photographs: A gendered analysis of Olympic athletes’ visual self-presentation on Instagram*. Sport Management Review, 04/2016. Volume: 19, issue: 2, pages: 133–145. DOI: <https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1016/j.smr.2015.03.002>.

- Goffman, Erving. (1990a, 1.p. 1963) *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. London: Penguin.
- Goffman, Erving (1990b, 1.p. 1956) *The Presentation of self in everyday life*. Harmondsworth: Penguin.
- Goffman, Erving (1971) *Arkielämän roolit*. Porvoo; Helsinki: WSOY.
- Gold, John R. & Gold, Margaret M. (2007) *Access for all: The Rise of the paralympic games*. The Journal of the Royal Society for the Promotion of Health. London, May 2007. Volume: 127, issue: 3, pages: 133–141. DOI: 10.1177/1466424007077348.
- Habermas, Jürgen (2004) *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Tampere: Vastapaino.
- Hayes, Michael T. & Black, Rhonda S. (2003) *Troubling signs: Disability, hollywood movies and the construction of a discourse of pity*. Disability Studies Quarterly. Volume: 23, issue: 2, pages: 114–132.
- Hughes, Rhidian (2010) *The Social model of disability*. British Journal of Healthcare Assistant 10/2010. Volume: 4, issue: 10.
- Hum, Noelle J.; Chamberlin, Perrin E.; Hambright, Brittany L., Portwood, Anne C.; Schat, Amanda C., Bevan, Jennifer L. (2011) *A Picture is worth a thousand words: A content analysis of Facebook profile photographs*. Computers in Human Behavior. Volume: 27, issue: 5, pages: 1828–1833. DOI: 10.1016/j.chb.2011.04.003.
- Kama, Amit (2004) *Supercrrips versus the pitiful handicapped: Reception of disabling images by Disabled audience members*. Communications. Volume : 29, issue : 4, pages: 447–466. URL: https://www.academia.edu/4755404/Supercrrips_versus_the_pitiful_handicapped_Reception_of_disabling_images_by_disabled_audience_members
- Lippmann, Walter (1998, 1.p.1922) *Public opinion*. New material, this edition copyright by Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey. Originally Published (1922): New York: The Macmillan Company.
- Lippmann, Walter (1965, 1.p.1922) *Public opinion*. New York: Free Press. Originally Published (1922): New York: The Macmillan Company.
- Liridona Gashi*, Kathrin Knautz (2016) *Unfriending and becoming unfriended on Facebook*. Teoksessa *Facets of Facebook – Use and users*. (Ed.) Knautz, Kathrin & S. Katsiaryna, Baran. pages: 1–45. Berlin/Boston: von Walter de Gruyter GmbH. URL: <http://www.oapen.org/viewer/web/viewer.html?file=http://www.oapen.org/document/615495>
- Lucas JA (1967) *Baron de Coubertin and Thomas Arnold*. *Bulletin du Comité International Olympique*. Number: 98–99, May–August, pages: 58–60. URL: <http://library.la84.org/OlympicInformationCenter/OlympicReview/1967/BDCE98/BDCE98e.pdf>. Lainattu teoksessa Smart, Barry (2018) *Consuming Olympism: Consumer culture, sport star sponsorship and the commercialisation of the Olympics*.

- Marshall, David P. (2010) *The promotion and presentation of the self: celebrity as marker of presentational media*. *Celebrity Studies*, 1:1, 35–48, DOI: 10.1080/19392390903519057.
- Miller, David (2011). *Tales from Facebook*. Chichester: Polity Press.
- Oliver, Michael (1998) *Theories of disability in health practice and research*. *British Medical Journal*, 11/1998. Volume: 317, issue: 7170. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/libproxy.tuni.fi/pmc/articles/PMC1114301/?tool=pmcentrez&report=abstract>.
- Park, Robert Ezra (1950) *Race and culture*. Glencoe, Ill.: The Free Press. Lainattu teoksessa: Goffman, Erving (1971) *Arkielämän roolit*.
- Pietilä, Veikko (1997) *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä*. Tampere: Vastapaino.
- Ridell, Seija (2011) *Elämää Facebookin ihmemaassa – Sosiaalinen verkostosivusto käyttäjiensä kokemana*. Tampereen yliopisto, CMT. Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino Oy.
- Saari, Aija (2017) *Vammaiset nuoret vastasivat: Paralympiaurheilija on tärkeä roolimalli*. *Vammaisurheilu ja -liikunta*, 1/2017. URL: <https://www.paralympia.fi/paralympiakomitea/vammaiset-nuoret-vastasivat-paralympiaurheilija-tarkea-roolimalli/>.
- Silva, Carla Filomena & Howe, P. David (2012) *The (In)validity of supercrip representation of paralympic athletes*. *Journal of Sport & Social Issues*, 05/2010. Volume: 36, issue:2, pages: 174–194. DOI: 10.1177/0193723511433865
- Sloop, John M. & Gunn, Joshua (2010) *Status Control: An Admonition concerning the publicized privacy of social networking*. *The Communication Review*, 11/2010. Volume: 13, issue: 4.
- Smart, Barry (2018) *Consuming olympism: Consumer culture, sport star sponsorship and the commercialisation of the Olympics*. *Journal of Consumer Culture*. Volume: 18, issue: 2, pages: 241–260. DOI: <https://doi.org/10.1177/1469540517747146>.
- Tesch, R. (1990) *Qualitative research: Analysis types and software tools*. New York: Falmer. Viitattu teoksessa: Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. (lähteenä myös E-kirja-versio, jossa ei sivunumeroita)
- Vehmas, Simo. *Vammaisuus: Johdatus Historiaan, Teoriaan Ja Etiikkaan*. Helsinki: Gaudeamus, 2005.
- Väliaverronen, Esa (2009) *Journalismi Murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Väliaverronen, Esa; Seppänen, Janne (2013, 1.p. 2012) *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.
- White, Edward (2015) *Ludwig Guttman and the paralympic games*. *WOUNDS UK*, September 2015. Volume: 11, issue: 3, page: 109.
- Wu, Yen-Chun Jim; Chang, Wei-Hung, Yuan, Chih-Hung (2015) *Do Facebook profile picture reflect user's personality?* *Computers in Human Behavior*, 10/2015. Volume 51, page: 880.

Zhao, Shanyang; Grasmuch, Sherri; Martin, Jason (2008) *Identity Construction on Facebook: Digital empowerment in anchored relationships*. Computers in Human Behavior. Volume: 24, issue: 5, pages: 1816–1836.

Verkkosivut

CP-liitto: Vammaryhmät/CP-vamma. <https://www.cp-liitto.fi/tietoa/vammaryhmat/cp-vamma> [Viitattu, 29.4.2019]

CP-liitto. Cp-vamma. <https://www.cp-liitto.fi/tietoa/vammaryhmat/cp-vamma> [Viitattu, 29.4.2019]
Brennan, Siofra (2016) Sporty is sexy! Team GB Olympic athletes strip to their underwear to prove strong is beautiful in a campaign to encourage schoolgirls to take up exercise. Daily Mail
<https://www.dailymail.co.uk/femail/article-3663672/Team-GB-athletes-strip-encourage-girls-sport.html> [Viitattu, 20.4.2019]

Fast Company: “We’re the Superhumans Celebrates The 2016 Paralympics”
<https://www.fastcompany.com/3061804/were-the-superhumans-celebrates-the-2016-paralympics> [Viitattu, 29.4.2019]

Forbes. Companies: Facebook. <https://www.forbes.com/companies/facebook/#368d83ee4193> [Viitattu, 29.4.2019]

Helsingin yliopisto (2013) Simo Vehmaksesta Suomen ensimmäinen vammaistutkimuksen professori. <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/talous-yhteiskunta/simo-vehmaksesta-suomen-ensimmainen-vammaistutkimuksen-professori> [Viitattu, 5.3.2019]

Internet World Stats, internetin käyttö maailmanlaajuisesti. <https://www.internetworldstats.com> [Viitattu, 29.4.2019]

Luhtanen, Leena (2004) Vammaisten paraolympialaiset Ylen ohjelmatarjonnassa. Kirjallinen kysymys 708/2004 vp. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/kk_708+2004.pdf [Viitattu, 29.4.2019]

Närvänen, Kari (2004) Mielipide: Miksei vammaisurheilijoiden menestys kelpaa Ylelle? Turun Sanomat.
<https://www.ts.fi/mielipiteet/lukijoilta/1073995653/Miksei+vammaisurheilijoiden+menestys+kelpaa+Ylelle> [Viitattu, 29.4.2019]

Oja, Ronja (2018) Twitter. <http://twitter.com/RonjaOja/status/1032281941679255552> [Viitattu, 29.4.2019]

Oja, Ronja (2019) Kotivisu. <https://ronjaoja.fi/verkon-saavutettavuus/> [Viitattu, 29.4.2019]

Kansainvälinen paralympiakomitea (IPC) Paralympialaisten historia.

<https://www.paralympia.fi/etusivu/paralympialaiset/paralympiahistoria/> [Viitattu, 5.3.2019]

(IPC) Paralympialaisten historia. <https://www.paralympic.org/the-ipc/history-of-the-movement> [Viitattu, 5.3.2019]

Statista. Facebook – Statistics & Facts. <https://www.statista.com/topics/751/facebook/> [Viitattu, 29.4.2019]

Suomen vammaisurheilu ja -liikunta ry: <https://www.vammaisurheilu.fi/mika-on-vau/medialle/terminologiaa> [Viitattu, 29.4.2019]

Tampereen yliopisto. Sosiaalipsykologia: Erving Goffman.

<https://www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaalipsykologia/goffman.html> [Viitattu, 10.5.2019]

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, IFC-luokitus. <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/icf-luokitus> [Viitattu, 10.5.2019]

ThoughtCo. A Biography of Erving Goffman. <https://www.thoughtco.com/erving-goffman-3026489> [Viitattu, 29.4.2019]

Tilastokeskus. Suomalaisten internetin käyttö 2018.

https://www.stat.fi/til/sutivi/2018/sutivi_2018_2018-12-04_kat_001_fi.html [Viitattu, 29.4.2019]

Toyotan verkkosivu. Liikkuvuutta kaikille: <https://www.toyota.fi/mobilityforall/index.json> [Viitattu, 8.5.2019]

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). <https://www.tenk.fi/> [Viitattu, 29.4.2019]

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). Eettinen ennakkoarviointi ihmistieteissä.

<https://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteissa> [Viitattu, 29.4.2019]

TYR. Pohjoisamerikkalainen uimapukuvalmistaja. Kotisivu. <http://tyr.fi/fi/tyr-finland/asiakaspalvelu/tietoja-tyr/> [Viitattu, 29.4.2019]

WHO, IFC-luokitus. <https://www.who.int/classifications/icf/en/> [Viitattu, 29.4.2019]

WHO, International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/41003/9241541261_eng.pdf;jsessionid=97DC436DA1529A3A7AE1978E79F30452?sequence=1 [Viitattu, 29.4.2019]

YouTube. Toyota: Liikkuvuutta kaikille. Video Liisa Liljan urheilijatarinasta.

<https://www.youtube.com/watch?v=DJyBD6MWpEk> [Viitattu, 29.4.2019]

Liite: Haastattelurunko

1. Kuva

Kerro kuvanottohetkestä?

Miksi valitsit jakaa tämän kuvan?

Valitsitko sen itse?

Päivitätkö Facebookia ja sosiaalista mediaa itse? Vaikuttaako siihen kukaan muu?

Rakennatko sosiaalisessa mediassa urheilijabrändiä? Yksin vai jonkun kanssa?

Millaisia merkityksiä kuvaan liittyy? Ajatuksia, tunteita, muistoja?

Onko sinulla Facebookin lisäksi muita tapoja olla julkisuudessa?

Miten Facebook-minä eroaa kotiminästä?

2. Vammaisuus

Olet paraurheilija: Kerro omasta taustastasi ja vammasi taustasta.

Onko vamma synnynnäinen? Jos ei, koska vammautuminen on tapahtunut?

Miten vamma vaikuttaa elämääsi? Omaan identiteettiin? Arkeen? Urheiluun?

Suhde urheiluun? Milloin aloitit urheilemisen? Onko vamma koskaan tuntunut hidastavan tahtia?

Voiko mielestäsi vammaa erottaa Facebookin profiilikuvastasi?

Oliko ratkaisu (näyttäminen/näyttämättä jättäminen) tietoinen? Miksi?

Uskotko katsojan tietävän vammasta?

3. Stereotypiat

Oletko kohdannut vammaisuuteen liittyviä stereotypioita? Millaisia?

Millaisia reaktioita vammaisuus aiheuttaa? Vähätelläänkö?

Koetko halua vaikuttaa stereotypioihin? Miten?

4. Vammaisuus ja huippu-urheilu

Vaikuttaako vamma siihen, miten sinut nähdään urheilijana?

Entä vaikuttaako huippu-urheilu stereotypioihin? Koetko niitä urheilu-urasi takia enemmän tai vähemmän?

5. Sukupuoli ja ulkonäköpaineet

Millaisena sukupuolena sinua kohdellaan?

Tuoko vammaisuus paineita? Esim. sosiaalisia tai ulkonäköpaineita?

Arveletko sukupuolen vaikuttavan niihin?

6. Apuväline

Millaista/millaisia apuvälineitä käytät?

Millainen suhde sinulla on siihen/niihin? Onko apuväline osa kehoasi vai sen ulkopuolella?